

T. C.

**RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**PROF. DR. APOLLON SILAGADZE VE ARAP DİLİNE DAİR
ÇALIŞMALARI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Gocha KOCHALIDZE

Doç. Dr. Mustafa IRMAK

(Danışman)

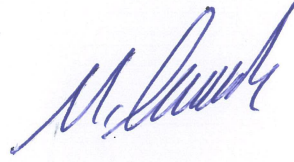
RİZE

2020

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Belâgatı Ana Bilim Dalında, Gocha KOCHALIDZE tarafından hazırlanan *Prof. Dr. Apolon Silagadze ve Arap Diline Dair Çalışmaları* başlıklı bu çalışma, 19/11/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği /~~oy çokluğuyla~~ başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Mustafa IRMAK

Kabul/Red

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin YAĞCI

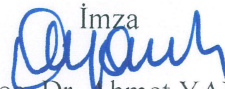
Kabul/Red

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Fikri GÜNEY

Kabul/Red

21/1/2020

İmza

Doç. Dr. Ahmet YANIK

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 19.11.2019

Gocha Kochalidze

ÖN SÖZ

Bu tez, Gürcistan'da yetişmiş önemli Arap dili uzmanlarından Gürcü oryantalist/müsteşrik Prof. Dr. Apollon Silagadze'nin hayatını ve Arap diline dair çalışmalarını inceleme amacıyla hazırlanmıştır.

Apollon Silagadze'nin hayatı ve ilmî çalışmaları ile ilgili şu ana kadar herhangi bir akademik çalışma yapılmamıştır. Bu anlamda bu tez bir ilki temsil etmektedir. Elde edebildiğimiz tüm eser ve belgelerle ortaya çıkarmaya gayret ettiğimiz bu çalışmamızla ümit ediyoruz ki önemli bir araştırmacının daha iyi anlaşmasına ve Türkiye'de tanıtılmasına mütevazı bir katkı sağlamış olacağız.

Tezimin hazırlanması aşamasında büyük bir sabır ve özveriyle desteğini daima hissettiren ve çalışmada nasıl bir yol izlemem gerektiği konusunda tavsiyelerde bulunan tez danışmanım Doç. Dr. Mustafa Irmak hocama teşekkür ediyorum. Ayrıca dil açısından yardımını esirgemeyen Türkçe öğretmeni Hüseyin Pazarlıklılı'ya, teknik konularda yardımcı olan Arş. Gör. Mustafa Yüce'ye, önemli tavsiyelerde bulunan sayın jüri üyeleri Dr. Öğr. Üyesi Fikri Güney ile Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin Yağcı'ya ve tezin bu aşamaya gelmesine verdiği katkılarından dolayı müftü Beglar Kamaşidze başta olmak üzere Gürcistan Müftülüğü personeline, bu zorlu süreci olabildiğince sorunsuz atlatabilmem için maddî ve manevî desteklerini eksik etmeyen başta ailem, dostlarım, arkadaşlarım ve tüm yakınlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunmaktan mutluluk duyarım.

Gocha KOCHALIDZE

Ocak 2020-RİZE

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	2
ETİK BEYAN.....	3
ÖN SÖZ	4
İÇİNDEKİLER	5
ÖZET	7
KISALTMALAR.....	9
TABLolar	10
GİRİŞ	11

BİRİNCİ BÖLÜM

I.APOLLON SİLAGADZE’NİN HAYATI	14
A. Doğumu ve Ailesi	14
B. Eğitim Hayatı.....	14
C. Evliliği.....	15
D. Kariyeri ve İş Deneyimi	16
E. Faaliyetleri ve Şarkiyatçılığı.....	17
F. İlmî ve Edebî Kişiliği.....	19
G. Katıldığı Uluslararası Bilimsel Faaliyetler.....	20
H. Siyasî Kişiliği	21
İ. Vefatı	22

İKİNCİ BÖLÜM

I.APOLLON SİLAGADZE ve ARAP DİLİ ve EDEBİYATI.....	23
A. Kitapları.....	23
1. Özgün Bir Arap Şiir Formu (Bend) Üzerine	23
a. Bend Hakkında	24
b. Bendin Yapısal Analizi	27
2. Arap Edebiyatında Serbest Şiir.....	31

a. Serbest Şiir Hakkında.....	33
b. Serbest Şiirde Sistem	35
c. Serbest Şiirde Ritim	35
d. Serbest Şiirin Diğer Bazı Özellikleri	37
e. Arap Edebiyatında Metr/Bahir ve Ritim/Vezin	40
f. Irak Serbest Şiirinin Temsilcileri.....	41
g. XX. Yüzyıl Arap Edebiyatında Temel İki Yaklaşım	42
3. Arapçada Diglossia	44
a. Arapçada Diglossianın Varlığı	45
b. Arapçada Heterography	48
4. Kur'an-ı Kerim Tercümesi.....	50
a. Tercümenin Yayın Serüveni.....	50
b. Tercümenin Genel Özellikleri.....	51
c. Hz. İsa İçerikli Ayetlerin Tercümesi	54
d. Kur'an-Kitab-ı Mukaddes Karşılaştırmaları	56
e. Diğer Tercümelere Eleştiriler.....	58
B. Makaleleri ve Köşe Yazıları.....	62
1. Kur'an ve Efes Gençlerinin Hikâyesi	62
2. Emîn b. Fâris b. Antûn er-Reyhânî ve Şiirleri	63
3. Arapçadan Gürcüceye Geçen Kelimeler Hakkında	63
4. Kur'an'da "Müslim" Kelimesinin Semantik Analizi.....	66
5. Fatıha Suresi Hakkında	69
6. Yeni Arap Edebiyatının Gelişme Süreci ve Literatür	71
SONUÇ	74
KAYNAKÇA.....	76
EKLER.....	80
ÖZ GEÇMİŞ	85

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Mustafa IRMAK

Hazırlayan: Gocha KOCHALIDZE

Yıl: 2020

Sayfa Sayısı: 85

ÖZET

PROF. DR. APOLLON SİLAGADZE VE ARAP DİLİNE DAİR ÇALIŞMALARI

Gürcü dilbilimci Apollon Silagadze Samî dilleri, Doğu bilimleri alanında çalışan ve modern Arapça eğitimi için yeni müfredatlar belirleyen önemli bir şahsiyettir. 1970'li yıllardan itibaren Gürcüstan'da Arapça eğitime verilen önemin artmasıyla birlikte Apollon Silagadze, bu alana en çok katkı sağlayan isimlerin başında yer almıştır. Gürcistan Bilimler Akademisi üyesi de olan Silagadze, şarkiyatçılık alanında birçok eser vermiş ve pek çok öğrenci yetiştirmiştir.

Bu çalışma, adı geçen müellifi Gürcistan ve Türkiye'de ilk defa ele alan akademik çalışma olma özelliğine sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Apollon Silagadze, Gürcistan, Arap Dili, Meal, Şiir.

Recep Tayyip Erdogan University Graduate School of Social Sciences

Department: Basic Islamic Sciences

Thesis Type: Master Thesis

Supervisor: Doç. Dr.Mustafa IRMAK

Author: Gocha KOCHALIDZE

Year: 2020

Pages: 85

ABSTRACT

PROF. DR. APOLLON SILAGADZE AND ARABIC LANGUAGE STUDIES

The Georgian linguist Apollon Silagadze is an important person who works in the field of Oriental languages, Eastern sciences and sets new curricula for modern Arabic education. With the increase in the importance given to Arabic education in Georgia since the 1970s, Apollon Silagadze became one of the leading contributors to this field. Silagadze is a member of the Georgian Academy of Sciences and has produced many works in the field of orientalism and trained many students.

In this study, the authors said addressing the first time in Georgia and Turkey has the distinction of being academic studies.

Key Words: Apollon Silagadze, Georgia, Arabic Language, Translation, Poetry.

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyselam
Arş. Gör.	: Araştırma Görevlisi
bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
H.	: Hicri
Hz.	: Hazret, Hazreti
M.	: Miladi
Öl.	: Ölüm Tarihi
örn.	: Örneğin
Prof.	: Profesör
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
TDU.	: Tiflis Devlet Üniversitesi
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Vesaire
trc.	: Tercüme
y.	: Yıl
yy.	: Yüz yıl

TABLÖLAR

Tablo-1: Silagadze'nin Dil Düzeyi Tablosu	15
Tablo-2: Silagadze'nin Bilimsel Forumlara Katılımı Tablosu	20-21
Tablo-3: Şiir Sisteminde “arûz ve darb”	31
Tablo-4: Kur'an'da “Müslim” Kelimesinin Kullanım Alanı.....	69

GİRİŞ

Araştırmanın ana konusunu, “*Prof. Dr. Apollon Silagadze ve Arap diline dair çalışmaları*” teşkil etmektedir. Bu konunun tercih edilmesinde birçok âmil bulunmaktadır. Bunların başında, günümüzde Gürcistan’da Arapçaya dair hangi çalışmaların yapıldığını tespit edip bunları yüksek lisans öğrenimi gördüğüm “Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi’nde” tanıtmak gelmektedir.

Gürcistan’da Arap dili ile ilgili gelişmelere dair kısa bir bilgi vermek gerekirse son birkaç yüzyılda Arap diliyle ilgili iki yönlü bir gelişim olduğu söylenebilir. Bir taraftan Osmanlı Devlet etkisi ve katkısı ile Arap dili bazı bölgelerde genel eğitim ve Arapça eğitimi medreselerde başlamakta, eğitimi daha ileri seviyelere taşımak için Türkiye (o zamanki Osmanlı devleti)’ye gidildiği görülmektedir. Böylece 17-20. yüzyıllarda birçok meşhur âlim İslami tarzda yetiştirilmiştir. Diğer taraftan Rusya etkisi ile yükseköğrenim için Rusya’ya, özellikle Petersburg’a yönelimin olduğu görülmektedir. Bunun sonucu olarak da Gürcistan’daki ulusal düşünceli kişiler, edebiyatçılar, şarkiyatçılar ve meşhur olmuş diğer kişiler genelde bu yüzyıllarda Rusya’da yetiştirilmiştir.

Kaynaklara göre Gürcistan’da gayri Müslimlerin doğu bilimi, doğu kültürü ve Arap dili ile ilgili eğitiminin oryantalizmin doğuşundan sonra başladığı görülmektedir. Ancak söz konusu eğitimler ilk zamanlarda Gürcistan içinde değil, Rusya’ya yönelerek alınmıştır.

Resmi olarak Gürcistan içinde üniversite düzeyinde Arapça eğitim, Tiflis İvane Djavakhishvili Üniversitesi’nin kurulmasıyla başlamıştır. Üniversitenin kurulduğu ilk yıllarda Arapça eğitimi haftada üç saat verilmekteydi. İlk dersi veren kişi, 1 Şubat 1918 yılında, Akaki Şanidze¹ olmuştur. Bu tarihten itibaren artık resmi olarak Arap dili ve oryantalizm temelde gelişmeye başlamıştır. Tarih

¹ Akaki Gabrielis dze Şanidze 1887 yılının 26 Şubat’ında Kutaisi bölgesinde doğdu ve 29 Mart 1987 tarihinde Tiflis’te vefat etti. 1909 yılında Sankt-Peterburg Devlet Üniversitesi’nde Doğu Dilleri Fakültesine kaydoldu. 1913 yılında üniversite eğitimini tamamlayarak akademik hayatına aynı üniversitede devam etti. 1917 yılında memlekete döndü ve kısa bir süre sonra ilk kez Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla üniversitenin temelleri atılmıştı. Şanidze bu üniversitenin kuruculardan birisidir.

boyunca bu üniversitede öğretim görevlilerinin genelde şarkiyatçı kişiler olduğu görülmektedir.

1945 yılında, akademisyen Giorgi Tsereteli'nin² girişimi ile Doğu Bilimler Fakültesi kurulmuştur. Bu tarih itibariyle üniversitede, dünya çapında bilinen, semantik bilimler okulunun temelleri de atılmıştır. Klasik Arap Dili, üniversite Arapça dil eğitiminin temelini teşkil etmekteydi. (Kur'an, İslam'dan önceki Şiirler, İslam Edebiyatı, Yeni Edebiyat Dili).

Bu dönemde Arapça eğitimin gelişmesine katkı sağlayan bir diğer önemli şahıs da Aleksı Lekiaşvili³ idi. Tsereteli ve Lekiaşvili tarafından birçok kitap kaleme alınmış olup, bu kitaplardan bazılarının Rusçadan çeviri olduğu görülmektedir ve bunlar müfredat olarak üniversitede okutulmuştur.

1970'li yıllardan itibaren Arapça dil eğitimine daha fazla önem verildiği için yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem itibariyle, Silagadze, Arapça dil eğitimine en çok katkı sağlayan kişilerin başında gelmektedir. Apollon Silagadze'nin Gürcüce ve yabancı dillerde 150'den fazla ilmi çalışması bulunmaktadır. Aralarında 35'e yakın monografi ve kitap vardır. Kendisinin bütün çalışmaları, en kısa makale bile (kısa önsöz yazısı), prensip olarak bir yeniliği içermektedir. Bu nedenle kendisinin ne ile ilgilendiği ve Arap dili ile ilgili çalışmalarının neler olduğu hususu dikkatimizi çekmişti. Dolayısıyla Doç. Dr. Mustafa İrmak hocamın tavsiyeleri üzerine *Prof. Dr. Apollon Silagadze'nin Arap diline dair çalışmaları* yüksek lisans tez konusunu seçtik.

Apollon Silagadze'nin değişik alanlardaki ilmi çalışmalarının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır: Ölü ve modern diller, dil bilimi, diyalekt, diğer doğu dilleri diyalektleri, gazetecilik ve İslami araştırmalar, edebiyat, şiir, İncil bilimi, epigrafi, sözlük bilimi, dil etkileşimi, edebiyat ilişkileri, kültürel araştırmalar, semantik, metin bilimi vb. Fakat biz sadece onun hayatı ile ilgili bilgileri ve onun Arapçaya dair çalışmalarını elde etmeye çalıştık.

² Giorgi Tsereteli 21.10.1904 tarihinde dünyaya gelmiştir. Kendisi Doğu bilimci ve dilbilimci idi. Profesör olan Giorgi'nin girişimleriyle 1945 yılında Tiflis Devlet Üniversitesinde Doğu Bilimleri Fakültesi daha sonra ise Sami Dilleri Fakültesi açılmıştır. Şu anda Tiflis'te Doğu Bilim Enstitüsü onun adı taşımaktadır. Kendisi 09.09.1973 tarihinde vefat etti.

³ Aleksı Lekiaşvili 31 Ocak 1920'de Tiflis'te dünyaya gelmiştir. 20 Mart 1977'de vefat etti. Lekiaşvili, dilbilimci ve Doğu bilimci olarak Arap dili ile ilgili birçok gramer ve metin kitapları yazmıştır. Silagadze'nin yetişmesinde katkısı olduğunu anlaşılmaktadır.

İfade etmemiz gerekir ki en çok zorlandığımız alan onun hayatına dair bilgileri ve Arap diline dair çalışmalarını elde etmek olmuştur. Apollon Silagadze'nin hayatı ile ilgili şu ana kadar bir kitap çalışması bulunmamaktadır. Bu sebeple onun hayatı ile ilgili bilgileri onun ailesinden elde etmeye çalıştık.

Oryantalist Apollon Silagadze, Gürcü fikir ve ilim hayatının önde gelen akademisyenlerindedir. Son devir Gürcü şarkiyatçılığında hem akademisyenliği, hem de ortaya koyduklarıyla “milli düşünce” hüviyetindeki Silagadze, üniversite yıllarından itibaren hayatının son günlerine kadar Gürcistan'da ilmin gelişmesi için elden geleni yapmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

I.APOLLON SİLAGADZE’NİN HAYATI

Bu bölümde, Gürcü oryantalist Apollon Silagadze’nin aile ve evlilik yaşamı, eğitim hayatı, kişisel özellikleri ve ölümü ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

A. Doğumu ve Ailesi

Nüfus kütüğündeki adıyla “Dodik Apollon Silagadze” Gürcistan’ın başkenti Tiflis’te, 29 Mayıs 1942 tarihinde Hıristiyan bir ailede dünyaya geldi. Bazı belgelerde doğum tarihi 25 Mayıs olarak geçmektedir. O dönemdeki tarihî kayıtlara göre nüfus kayıt işlemleri doğumdan birkaç gün sonra yapılmaktaydı. Bu nedenle, kendisi 25 Mayıs 1942’de doğmasına rağmen nüfus kaydının 29 Mayıs 1942’de yapıldığı söylenebilir. Babasının adı Apollon, annesinin ismi ise Neli Silagadze’dir. Babası Tiflisli, annesi ise Tshinvali (Güney Osetya) bölgesindedir. Apollon’un sadece “Mtvarisa” adlı bir kız kardeşi bulunmaktadır.⁴

B. Eğitim Hayatı

Apollon Silagadze ilk, orta ve lise öğrenimini Tiflis Devlet Okulu’nda tamamlamıştır. Anlatılanlara göre çok zeki bir öğrenci idi. Apollon Silagadze’nin eğitimiyle anne ve babasının özellikle ilk ve ortaokul yıllarında titizlikle ilgilendiği bilinmektedir. Okul döneminde en çok Gürcü dilini sevdiği, verdiği televizyon röportajlarından anlaşılmaktadır.⁵ Liseye kadar kendisi yabancı dil olarak Rusça ve Almanca gördü. Daha sonra Arapça ve İngilizce de öğrendi. Orta derecede Almanca ve İngilizce, iyi derecede Rusça ve Arapça bildiği kendi özgeçmişinde belirtilmektedir.⁶

⁴ Rusudan Modebadze, (Apollon Silagadze’nin 2. Eşi) kişisel görüşme, 20.05.2018.

⁵ Eka Talahadze, “Apollon Silagadze ile Röportaj”. Erişim 02.06.2019. <https://www.youtube.com/watch?v=ntXZEMPwXE>

⁶ Apollon Silagadze (özgeçmiş) Erişim 02.06.2019. <http://science.org.ge/old/Election%202013/Apolon%20Silagadze.pdf>

Dil	Başlangıç düzeyi	Sözlük yardımıyla dili kullanabilme düzeyi	Orta düzeyi	İleri düzeyi	Çok ileri düzeyi
Gürcüce					Ana dili
Rusça					X
Arapça					X
İngilizce				X	
Almanca			X		

Tablo-1: Dil Düzeyi Tablosu

1945 yılında akademisyen Giorgi Tsereteli'nin girişimiyle Tiflis Üniversitesi'nde "Doğu Dilleri Fakültesi" kurulmuştur ve bu şahsiyet Apollon'un yetişmesinde önemli rol oynamıştır. Kendisi üniversite, yüksek lisans ve doktora aşamalarını Tiflis'te tamamlamıştır. Liseyi 1959 yılında "altın madalya ödülü"⁷ ile bitirip aynı yıl Tiflis Devlet Üniversitesi Doğu Bilimleri Fakültesi'nde okuma hakkı kazanmıştır. 1964 yılında üniversiteden pek iyi derecesi gösteren "kırmızı diploma"⁸ olarak mezun oldu.⁹ Lise, üniversite ve yüksek lisans yılları ile ilgili bilgiler bu kadarla sınırlıdır.

C. Evliliği

Apollon Silagadze iki kez evlenmiştir. Birinci evliliğini, meslektaşı olan Maia Andronikashvili ile gerçekleştirmiştir. Aynı yaşta olan çiftin biri erkek, diğeri kız olmak üzere iki çocuğu dünyaya gelmiştir. Çiftin erkek çocuğu olan Levan Silagadze ressam, Nino Silagadze adını taşıyan kız çocuğu ise sanat bilimci olmuştur. Şiddetli geçimsizlikten dolayı Silagadze'nin birinci evlilik fazla uzun sürmemiş ve çift sonunda boşanma kararı almıştır.¹⁰ Ancak Apollon Silagadze kısa süre sonra Rusudan Modebadze ile evlenerek bu evlilikten de iki çocuk sahibi olmuştur. Rusudan hanım evlenmeden önce Tiflis Devlet Üniversitesinde Apollon Silagadze'nin öğrencisi olup kendisinden 25 yaş küçüktü. Apollon Silagadze'nin ikinci evliliğinden Vaja adında bir oğlu ve Tinatin adında ise bir kızı

⁷ Altın madalya ödülü; Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği zamanında ilkokuldan itibaren liseyi bitirine kadar en yüksek başarıyı gösteren öğrenciye verilen bir ödüdür.

⁸ Kırmızı diploma onur diplomasıdır. Öğrencinin üniversiteyi en iyi derecede bitirdiğini temsil etmektedir.

⁹ Rusudan Modebadze, (Apollon Silagadze'nin 2. Eşi) kişisel görüşme, 20.05.2018.

¹⁰ Ketı Makhatadze, (Apollon Silagadze'nin Öğrencisi) kişisel görüşme, 11.04.2018.

bulunmaktadır. İki çocuğu da şu an -2018 yılında- üniversite eğitimlerine devam etmektedir.¹¹

D. Kariyeri ve İş Deneyimi

Apollon Silagadze Tiflis Devlet Üniversitesi'nde lisans eğitimini tamandıktan sonra iş hayatına girmiştir. Bu kısımda onun iş kariyeri kronolojik olarak açıklanacaktır:

1. Apollon Silagadze 1964 yılında Tiflis Devlet Üniversitenin Sami Dilleri Fakültesi'ne öğretim görevlisi olarak atandı.
2. 1966-1975 yılları arasında Tiflis Devlet Üniversitesi'nde yapısal uygulamalı dilbilim ve Sami Dilleri anabilim dalında araştırma görevlisi olarak görev yaptı. Aynı zamanda Sibernetik (güdümlü bilim) Fakültesi Yapısal ve Uygulamalı Dilbilim Bölüm Başkan yardımcılığı görevini de yürüttü. Öğretim görevliliği de devam etmekteydi.
3. 1969 yılında Silagadze Sami Dilleri Fakültesi'nde doktora tez savunmasını “*თანამედროვე არაბული ლექსი - tanamedrove arabuli leksi; Modern Arap Şiiri*” konusu üzerine tamamladı.
4. 1976 yılında doçent oldu.
5. 1981-1985 yılları arasında Tiflis Devlet Üniversitesinin rektör yardımcılığını yaptı.
6. 1989 yılında, “*ქართული ლექსი - მუდმივი სიდიდეების დონეზე; kartuli leksi - mudmivi sidideebis doneze; Gürcü şiiri - daimen yükseliş seviyesinde*” konulu çalışmasıyla profesör oldu.
7. 1986-1988 yıllarında ise aynı üniversitenin Doğu Dilleri Fakültesi dekanlığını yaptı.
8. 1990-1991 yıllarında Gürcistan Yüksek Konseyi vekili idi.
9. 1989-1992 yıllar arasında, Silagadze “*ერო Eri (Halk Eğitimi)*” gazetesinin baş redaktörlüğünü yaptı. Kendisi 1992-1998 yılları arasında da “*სვამდონაო გრუზია -Свободная Грузия –Svabodnaia Gruzia (Bağımsız Gürcistan)*” gazetesinin baş redaktörlüğünü yürüttü.

¹¹ Rusudan Modebadze, (Apollon Silagadze'nin 2. Eşi) kişisel görüşme, 20.05.2018.

10. 1998-2004 yılları arasında Mısır, Suriye, Lübnan ve Ürdün’de Gürcistan Büyükelçiliği görevini üstlendi.
11. 2004-2006 yılları arasında Tiflis Devlet Üniversitesinde Sami Dilleri Anabilim Dalı başkanlığı görevi yaptı.
12. 2006 yılından vefat ettiği 2017 yılına kadar Tiflis Devlet Üniversitesinde ordinaryüs profesör olarak Arapça Bölüm Başkanlığı görevini sürdürdü.
13. 2009 yılından 2017 yılına kadar Gürcistan Bilimler Akademisi üyeliğini yürüttü.¹²

E. Faaliyetleri ve Şarkiyatçılığı

Gürcü müsteşrik Apollon Silagadze, 20. yüzyılın ikinci yarısında ve 21. yüzyılda bir dilbilimci, siyasetçi, aynı zamanda bir aydın ve fikir adamı olarak ön plana çıkmış bir şahsiyettir. Yazdığı kitaplar, pek çok gazete ve dergide kaleme aldığı yazılar ve bu yazılarda fikirlerini cesur bir şekilde ifade ediş tarzı ile döneminin birçok aydın ve fikir adamından farklı bir duruş sergilemiştir. Gerek ilmî çalışmalarında, gerekse gençliği ve toplumu bilinçlendirmeye yönelik olarak kaleme aldığı güncel yazılarında bu duruşu tespit etmek mümkündür.¹³

Apollon Silagadze akademisyen ve oryantalist Giorgi Tsereteli’nin talebesi ve onun yolundan giden biri olarak, uzun yıllar boyunca Sami Dilleri Anabilim Dalı başkanlığını yürütmüştür. Aynı zamanda Gürcü Üniversitesi şarkiyatçılık lideriydi. Kendisi bu disiplinlerin geliştirilme yönünü belirtip, odak noktalarını tespit ederek yönetim işlerini de üstlenmekteydi.¹⁴

Apollon Silagadze, şarkiyatçılık alanında birçok öğrenci yetiştirmiştir. Onlar da hocalarının yolunu takip ederek bugün üniversitede öğrenci yetiştirmeye gayret etmektedirler. Onların yetiştirilmesinde Apollon Silagadze’nin emeği çok büyüktür. Zaman zaman sert, ancak her zaman adaleti gözetken Profesör, geleceğin teminatı olan gençlerin ilmi ufuklarını açmaya gayret ediyordu.¹⁵

¹² Apollon Silagadze (özgeçmişi) Erişim 02.06.2019. <http://science.org.ge/old/Election%202013/Apollon%20Silagadze.pdf>; Silagadze’nin kısa biyografisi. Erişim 02.06.2019. <http://www.nplg.gov.ge/bios/ka/00001479/>

¹³ Nino Ejibadze, “Apollon Silagadze”, *Tiflis Devlet Üniversite Gazetesi*, 18 Eylül 2017, 15.

¹⁴ Ejibadze, “Apollon Silagadze”, 15.

¹⁵ Ejibadze, “Apollon Silagadze”, 15.

Silagadze sadece öğrenci yetiştirmekle kalmamış, yayımladığı dergilerle de topluma faydalı olmaya çalışmıştır. Örneğin: 2012 yılında kendi çabalarıyla neşredilen, “*აღმოსავლეთმცოდნეობა -Ağmosavletmtsodneoba –Şarkiyatçılık*” adlı akademik dergi, topluma önemli ve lüzumlu bilgiler sunmuştur. Bundan dolayı Silagadze dergi ile çok gurur duyardı.

Apollon Silagadze çağdaş sorunları çok iyi kavrayarak Tiflis Devlet Üniversitesinde Doğu bilimlerini, modern ve geniş çerçeveli disipline dönüştürmeyi hedeflemiş ve bu yönde gereken çalışmaları başarıyla sonuçlandırmıştır. Bugün Üniversitede Doğu bilimlerinin popülaritesi artmakta ve Doğu bilimleri modern ihtiyaçları karşılamaya yönelik katkılar sağlamaktadır.

Bunun göstergesi, dil öğretimi konusunda odakların yer değiştirmesi, klasik dilleri öğretme ve öğrenme gerekliliğidir ki burada modern konuşma dil usulüne göre odaklanmıştır. Böylece yakın doğu tarihi ile birlikte doğu âleminin modern gerçekleri ve gelişmeleri de öğretilmektedir. Üniversitede şarkiyatçılığın gelişmesi ile son yıllarda, XX yüzyılda olan ekollerin dışında, yeni ekollere -sinoloji ve Japonca için de temeller atılmıştır.

Gürcü oryantalist Apollon Silagadze, tabi ki bütün bunları birlikte çalıştığı arkadaşlarıyla birlikte başarmıştır. Doğu Dilleri Enstitüsü Anabilim Dalı profesörlerinin bugünkü çalışma müfredatına bakacak olursak, yaklaşık 29 profesörün bilimsel çalışmalarının ne kadar verimli olduğunu açıkça görebiliriz. Aşağıdaki konular enstitü profesörlerinin ilgi alanları dahilindedir: Ölü diller ve modern diller, dilbilimi, diyalekt, diğer doğu diller diyalektleri, gazetecilik ve islamî araştırmalar, edebiyat bilimi, şiir bilimi, incil bilimi, doğu felsefesi, doğu musikisi, epigrafi bilimi, nümizmatik bilimi, tarih bilimi, kaynak bilimi, sözlük bilimi, dil etkileşimi, edebiyat ilişkileri, kültür araştırmaları, semantik, metin bilimi vb. bütün bu disiplinler enstitünün 7 anabilim dalında gelişmekte ve geniş araştırmaları kapsamaktadır. Bu bağlamda eğitim kitapları ve sözlükler hazırlanmaktadır. Aynı zamanda tercüme faaliyetleri de oldukça gelişmiş durumdadır.

Sadece Doğu dillerinden değil, Doğu dillerine de tercüme yapılmaktaydı. Bütün bu çalışmalar uzun yıllar boyunca Apollon Silagadze'nin ilgi alanındaydı. Çalışmasının en önemli özelliği de enstitü üyelerinin emeklerinin

daha da geniş çevrede tanıtımıydı. Bu amaçla birkaç yıl önce Tiflis Devlet Üniversitenin Gürcü Üniversitesi Doğu bilimcilerine ait yazı ve makalelerin tanıtımları gerçekleştirildi.¹⁶

F. İlmî ve Edebî Kişiliği

Silagadze, kendisi Giorgi Tsereteli'yle yakın bir temas içinde bulunmuş, hocanın yöntem ve fikirlerinden de istifade etmiştir. Zamanla Silagadze'nin ilmi seviyesi yükseldikçe kendine has ilmî kişiliği ortaya çıkmıştır. Kendisinin bir şair olarak edebî bir yönü de bulunmaktadır. Şiirlerinde, yaşadığı zamandaki edebiyatta yaygın olan her türlü yüksek ve düşük nağmeleri kullanmasından dolayı Apollon Silagadze, Şota Rustaveli'yi¹⁷ yenilikçi bir şair olarak görüyordu. Bunun delili Rustaveli'nin şiirinde kullandığı 20 hecelik dördlüktür ki araştırmacılar bu dördlüğü sonradan eklenmiş olarak görmektedirler. Araştırmacıların şiirde düzensizlik, düzeni bozma olarak gördükleri bu dördlüğü, Apollon Silagadze, şiir düzeni olarak görmektedir.

Apollon Silagadze'nin Kur'an'a yönelik metin vezni ve nağme ile ilgili araştırmaları, daha önce Kur'an'la ilgili yapılan gazetecilik araştırmalarından çok farklıdır. Son yıllarda kendisi sosyal konularla ve dil konularıyla iştigal ediyordu. Arapça'da var olan heterography (bu terimi ilim dünyasına o katmıştır) ile ilgili görüşü de ona aittir.¹⁸

Apollon Silagadze'nin tercüme faaliyetlerinin en önemli semeresi Gürcüce'ye Kur'an çevirisidir. Lâkin Kur'an tercümesini 14. sûreye kadar yapabildi. Söz konusu tercüme, Apollon Silagadze'nin ilim adamı, mütercim ve şair olduğunu göstermektedir. Bu çeviri tezin ikinci bölümünde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Apollon Silagadze'nin şair olduğu bilinmektedir. Fakat onun şiirlerinin çoğu yayımlanmamıştır. Bundan sonra da yayımlanması pek mümkün

¹⁶ Ejibadze, "Apollon Silagadze", 15.

¹⁷ Şota Rustaveli 12. Yüzyıl sonları ile 13. yüzyıl başlarında yaşamıştır. Şota'nın soyadı doğduğu yerden "Rustavi"den gelmektedir. Rustaveli'nin kesin doğum ve vefat tarihleri bilinmemektedir. Rustaveli kraliçe Tamar'a aşık olmuş, fakat aşkına karşılık bulamaması nedeniyle Kudüs'e gidip orada Gürcü manastırına yerleşmiş ve orada ölmüştür. Rustaveli'nin yazmış olduğu destanı "Kaplan Postlu Şövaley" 1587 dördlükten oluşan şiiri günümüze ulaşmıştır.

¹⁸ Ejibadze, "Apollon Silagadze", 15.

görünmemektedir. Çünkü bu şahsiyet şiirlerini yazmadan ezbere söyler, hafızasına kaydeder ve aklında çok iyi tutardı. Şiirlerinin sadece çok küçük bir bölümü basılmıştır. Bazı şiirlerinin kendisi tarafından kaydedilmemiş ama başkaları tarafından kaydedilen dijital versiyonları mevcuttur.¹⁹ Anlaşıldığı kadarıyla Silagadze şiirlerini yayımlanmayı planlıyordu fakat bu işi yarım kaldı.

Silagadze'nin ilmî ve edebî birçok çalışması bulunmaktadır. Bu alanda kendisi, genellikle güncel konularla ilgilenmiştir. Onun yazdığı kitaplar, monografi, bilimsel ve akademik makaleler büyük bir çoğunlukla bu konulardan ibarettir. Tezin ikinci bölümde yer alan Silagadze'nin Arapça ile ilgili çalışmaları bunun delilidir.

G. Katıldığı Uluslararası Bilimsel Faaliyetler

Apollon Silagadze'nin 2007-2012 yılları arasında Arapça ile ilgili uluslararası bilimsel forumlara ve konferanslara katıldığına dair bilgiler bulunmaktadır. Burada Silagadze'nin katıldığı faaliyetlerden sadece konumuzla ilgili olanlar seçilerek aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.²⁰

Tarih	Adı	Konusu	Yeri
2012:06: 18-20	International Conference of Arts and Sciences	On the Arab-Muslim Trace in the History of Georgian Culture ²¹	Floransa İtalya
2011:07:14-15	International Conference “Issues of State Language Teaching; Problems and Challenges”	Arabic (Egyptian) Bilingualism and the Problem of Teaching ²²	Batum Gürcistan

¹⁹ Ketı Makhatadze,(Apollon Silagadze'nin Öğrencisi) kişisel görüşme, 11.04.2018; Ejibadze, “Apollon Silagadze”, 15.

²⁰ Apollon Silagadze (Özgeçmişi) Erişim 02.06.2019. <http://science.org/ge/old/Election%202013/Apolon%20Silagadze.pdf>

²¹ Bu çalışma Nani Gelovani ve Nino Ejibadze ile yaptı. Erişim 02.06.2019. <http://www.universitypublications.net/hssr/0102/pdf/FIR287.pdf>

²² Bu çalışma Nino Ejibadze ile yaptı, “Issues of State Language Teaching; Problems and Challenges”, Tbilisi/Batumi 14-15 July, 2011; s. 275-284

2011:06:1-2	International Conference of Oriental Institute актуальные проблемы современного востоковедения	Арабской лоссии (Arabskoi Lossii) (Arap Lossia) ²³	Baku Azerbaycan
2011:04:6-8	Uluslararası Konferans: Nutuk (Ezberde) ve Edebiyatta Arap Kültürü	On the Arabic Saj'	Kahire Mısır
2009:04-05:29-01	Internstional Congress of Comparative Literature and the Teaching of Literature and Language "WeSpeak the Same Culture"	Quranic Passage on the Youths of the Cave and Christian Legend on the Seven Sleepers of Ephesus	Ankara Türkiye
2009:02:21-24	Kahire Üniversitenin 100. Yıldönümü için Uluslararası Bilimsel Konferans	1. Kur'an'ın ilk Sûresi: "el-Fâtiha" 2. Tiflis Devlet Üniversitesinde Arapça dil çalışmaları ve Arapça öğretimi	Kahire Mısır
2007:11:22-23	The Ist International Scientific Conference "Oriental Languages and Cultures"	Кораническая семантика слова "муслим" (Semantik Açısından Kur'an'da "Müslim" kelimesi)	Moskova Rusya
2007:06:14-15	Uluslararası Sempozyum "Dinler arası diyalog ve Küreselleşme sorunları"	Semantik Açıdan Kur'an'da "müslim" kelimesi	Tiflis Gürcistan

Tablo-2: Silagadze'nin Bilimsel Forumlara Katılımı Tablosu

H. Siyasî Kişiliği

Yukarıda zikredilenler haricinde Apollon Silagadze, Bağımsız Gürcistan Cumhuriyetinin ilk parlamentosunda milletvekili seçilmiştir. Aynı zamanda Gürcistan bağımsızlık bildirgesini imzalayanlar arasında yer almış ve kendisi bundan çok büyük gurur duymuştur.²⁴ Bir dönem Gürcistan'ın Arap âlemindeki ilk Büyükelçilik görevini de başarıyla yürütmüştür.

1998 Yılında Apollon Silagadze, Gürcistan Büyükelçiliği yapmak için Mısır'a taşındı. Orada Mısır Arap Cumhuriyeti, Suriye Arap Cumhuriyeti, Lübnan

²³ Bununla ilgili bir kaynak bulunamadı.

²⁴ Eka Talahadze, "Apollon Silagadze ile röportaj". Erişim 02.06.2019
https://www.youtube.com/watch?v=_ntXZEMPwXE

Cumhuriyeti ve Ürdün Krallığı'nın Gürcistan Büyükelçiliğini yapmak için altı sene kaldı. Belirtilmesi gerekir ki, ondan önce Arap ülkelerinde Gürcistan Büyükelçiliği yoktu. Arap ülkelerinde ilk büyükelçiliği yapan Apollon Silagadze pek çok zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.²⁵ 2004 yılında tekrar memleketine dönüp Tiflis Devlet Üniversitesi'ndeki görevine devam etmiştir.

İ. Vefatı

Prof. Dr. Apollon (Dodik) Silagadze ölümünden birkaç sene önce prostat kanserine yakalandı. Hastalığına rağmen bilimsel çalışmalarını sürdürmekteydi. Apollon Silagadze 25 Temmuz 2017 tarihinde kendi evinde vefat etti.²⁶

²⁵ Apollon Silagadze, “Gürcistan Dışişleri Bakanlığı” Erişim 02.06.2019 <http://mfa.gov.ge/News/saqartvelos-sagareo-saqmeta-saministro-grma-mcukha.aspx?CatID=5>

²⁶ Rusudan Modebadze, (Apollon Silagadze'nin 2. Eşi)kişisel görüşme, 20.05.2018.

İKİNCİ BÖLÜM

I.APOLLON SİLAGADZE ve ARAP DİLİ ve EDEBİYATI

Gürcü doğubilimci Apollon Silagadze'nin eserlerini incelemeyen önce, yazmış olduğu eser, makale ve köşe yazılarının hangi aşamalardan geçtiğinden söz etmek gerekir. Silagadze'nin ilmî çalışmalarının, akademik hayata başladığı 1970'li yılların ortasından itibaren, doktora tezi ile başladığı görülmektedir. İlk ciddi ilmî çalışması “*თანამედროვე არაბული ლექსი - tanamedrove arabuli leksi; Modern Arap Şiiri*” üzerinedir. Silagadze, kırk yılı aşan akademik hayatında Gürcü edebiyatı ve kültürü başta olmak üzere, pek çok konuda çalışma yapmıştır. Hayatının son yirmi yılında, Arap dili ve modern Arap edebiyatı üzerine ilmî çalışmalar yapıp bu konularda birkaç kitap ve birçok makale yazdığı görülmektedir. Bu bölümde onun kaleme aldığı çalışmalardan sadece Arap dili ve edebiyatına dair olanlar söz konusu edilecektir.

A.Kitapları

Silagadze'nin, Arap Dili ve Edebiyatı alanında kaleme alınmış üç kitabı vardır. Bu kitapların adları şöyledir: “*Özgün Bir Arap Şiir Formu Üzerine - უნიკალური არაბული სალექსო ფორმის შესახებ -Ob уникальной арабской стихотворной форме*”, “*Arap Edebiyatında Serbest Şiir -ახალი არაბული ვერსიფიკაციის ისტორიიდან.*” ve “*On Arabic Diglossia –არაბული დიგლოსიის შესახებ*” Yazarın ayrıca 14 cüz (dört ayrı kitap) halinde Kur'an meali yayınlanmıştır. Bu bölümde adı geçen çalışmaların her biriyle ilgili bilgiler verilecektir.

1. Özgün Bir Arap Şiir Formu (Bend) Üzerine

On a Unique Arabic Verse Form, უნიკალური არაბული სალექსო ფორმის შესახებ -Unikaluri Arabuli Salekso Formis Şesaheb yani “*Özgün Bir Arap Şiir Formu Üzerine*” şeklinde tercüme edilebilecek bu kitap, Gürcüce ve Rusça olmak üzere iki dilde yazılmıştır. İlk 29 sayfa Gürcüce, 56. sayfaya kadar Rusça olup kalan kısım ise Arapça bend (بند) türü şiir numuneleri içermektedir. Dört bölümden oluşan kitap toplam 101 sayfadır. Yazar bu kitabı dilbilimciler,

şiiir ve edebiyat uzmanları veya edebiyat konularıyla ilgilenen kişiler için yazdığını belirtmektedir.²⁷ Kitabın ana konusu olan bend kavramının daha iyi anlaşılması için her bir bölüm incelenmiştir.

a. Bend Hakkında

Silagadze Arap şiiir usulleri ve tarihinin Arap dilinin en iyi araştırılmış dalı olmasına rağmen bugüne kadar hiç bilinmeyen Arap şiiir formları bulmanın yine de mümkün olduğunu ifade etmektedir. Nitekim çok az bir zaman önce, kaynağı Irak olan “*Bend*” (çoğulu bunûd) adlı bir şiiir sistemi bulunmuştur. Yine bilimsel kaynaklarda epey zaman önce Mezopotamya kökenli halk şiiir vezinleri kayıt ve tasnif edilmiştir.²⁸

Silagadze’ye göre, folklorik olmayan ve edebiyata ait olan “bend”in bu zamana kadar sadece Avrupalı şarkiyatçılar için değil, bütün Arap âlemi için (Irak hariç) meçhul olması çok şaşırtıcı bir durumdur. Bend, çok meşhur olmayan şiiir vezinleri olan “müvaşşah”²⁹ ve “zece1”³⁰ kadar önem arz etmektedir.

“Bend” şiiir yapısı 17. yüzyılda Irak’ta oluşmuş ve neredeyse Irak sınırları dışına hiç çıkmamıştır. Bir istisna olarak Bahreyn’de ve Ahvaz’da bulunan birkaç numuneden söz edilebilir. Bulunan bütün numuneler Pers körfezi sınırları içindedir.

Anlaşıldığı kadarıyla ilk zamanlarda “bend” dinî konularla sınırlı olup esas amacı Hz. Muhammed’i, onun bedenini ve ailesini övmektir. Meşhur numunelerden sadece bir tanesi, Hz. Hüseyin’i (kanlı gömleğini) övmek üzere Bağdat’ta 1959 yılında pek meşhur olmayan Abdülkerîm ed-Düceyli’nin (1906-1974)³¹ *el-Bend fi’l-Edebi’l-Arabî* adlı eserinde kendisine yer bulmuştur.³²

²⁷ Apollon Silagadze, *On a Unique Arabic Verse Form* (Tiflis: 1992), 3.

²⁸ Silagadze, *On a Unique Arabic Verse Form*, 5, (E. Sachau, 1889’dan naklen)

²⁹ Müvaşşah: İki temel sanat unsurunu taşıyan şiiirdir. TDV islâm Ansiklopedisi’nin 32. Cildinde, 229-231.

³⁰ Zecel: Endülüs’te geliştirilen, arapça gramer kurallarına uymayıp mahallî telaffuz ve kullanımları esas alan halk şiiiri türünün adıdır. TDV islâm Ansiklopedisi’nin 44. Cildinde, 176-177.

³¹ Abdul Kerim ed-Duceyli’nin tam adı Abdul Kerim b. Mecîd b. İsa b. Husein ed-Duceili 1906 yılında Bağdat’ın güneyinde Nəcəf şehrinde dünyaya gelmiştir. Kendisi Irak, Mısır ve bazı batı Arabistan bölgelerde yaşamıştır. ed-Duceyli dil ve din dersleri memleketinde görmüştür. Ayını zaman kendisi şiiirlerle de uğraşmıştır. 1934 yıl akademik öğretimi için Kahire’ye taşındı. Daha sonra Irak’ın başkente Bağdat’a geri dönüp birkaç okulda öğretmenlik yapmıştır. 1958-1963

Silagadze'nin aktardığına göre, 17. yüzyıldan sonra “bend” dinî konularla sınırlı kalmayıp çok yönlü bir mahiyet arz etmeye başlamıştır. ed-Düceyli tarafından belirtildiğine göre bend, klasik şiirin en çok kullanılan ve en sevilen nazım şekli olan gazelden değildir. Araştırmacının dediğine göre, Daya Şükâr ve Jemal Hâşim'in şiirlerinin dışında başka siyasî şiir de yoktur. Bend türünde yazan şairler genellikle meşhur değıllerdir. Abdülhüseyin Sâdık (1862-1942) ve Sâlih et-Temîmî (1776-1845) bunun istisnalarını oluşturmaktadırlar. Bend çalışması yapan şairler arasında Abdülgaffar el-Ahrasî (1804-1874) de bulunmaktadır.³³

Silagadze'nin aktardığına göre, bend örnekleri sadece bir kez ve şair ed-Düceyli tarafından yayımlanmıştır. Şöyle ki 1956 yılında bir edebiyat meclisinde onun eserinden yapılan alıntılar meclisteki Arap uzmanları şaşırtmıştır. Onlar şiirin bu formu hakkında daha önce hiç bir şey duymadıklarını ifade etmişlerdir.³⁴

Bend üzerine yapılan çalışmaların bu konuda yapılan iki adet kısa araştırmadan ibaret olduğu görülmektedir. Bunların ilki ed-Düceyli'nin yukarıda zikredilen *el-Bend fi'l-Edebi'l-Arabî* adlı eseri, diğeri ise Nâzik el-Melâike'ye (1923-2007)³⁵ ait *Kadâyâ eş-şi'ri'l-mu'âsır* adlı çalışmadır.³⁶

ed-Düceyli Iraklı yazarların bend hakkındaki düşüncelerini bir araya getirmiştir. Pratik olarak bu düşünceler iki konu ile alakalıdır: Birincisi, bendin kökeni; ikincisi ise bendin, Arap edebiyatında biçim (kalıp) niteliğidir. Bu konu ile ilgili temel düşünce, bendin Arap asıllı bir form olmayıp Fars kökenli olduğu yönündedir. Nitekim kelimenin Arapçaya Farsçadan geçtiğine İbn Manzûr (öl. 711/1311) da işaret etmektedir. Silagadze ise bu görüşe karşı çıkmaktadır. O bend

yıllar arasında hapisanede kalmıştı ve hayatın sonraki kısmı batı Arabistan bölgelerde geçirilmiştir. Kendisi 1974 yılında vefat etmiştir. Erişim tarihi 12.08.2019

http://www.almoajam.org/poet_details.php?id=4143

³² Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 5

³³ Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 6.

³⁴ Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 6.

³⁵ Nâzik el-Melâike, *Kadâyâ eş-şi'ri'l-mu'âsır*. Beyrut (1967): Nâzik el-Melâike 23 Ağustos 1923'te Irak'ın başkenti Bağdat'ta dünyaya geldi. Nâzik, Arap edebiyatında bir devrim olarak nitelendirilen “serbest şiir” tarzının öncüsü oldu. 10 yaşından itibaren şiir yazmaya başladı. Bağdat Üniversitesi'nden 1944 yılında mezun oldu. Wisconsin Üniversitesi karşılaştırmalı edebiyat bölümünde yüksek lisans yaptı. İngilizce ve Fransızca öğrenen Nâzik tiyatro ile de ilgilendi. 1979 yılında Wisconsin-Madison Üniversitesi'nde Profesör oldu. Nâzik, 1961 yılında Bağdat Eğitim Fakültesi Arap Bölümü'nden meslektaşı Abdel-Hadi Mahboube ile evlendi ve 1964 yılında Irak'a geri döndü. Kısa bir süre sonra Kuveyt'e taşındı. Kuveyt Üniversitesi'nde 20 yıl ders verdi. Sonra Mısır'ın başkenti Kahire'ye taşındı ve 2007 yılında vefat etti. Erişim 16.08.2019. <http://gazetekarınca.com/2018/01/arap-siirinde-devrim-yaratan-ataerkiyi-reddeden-bir-kadin-nazik-al-malaika/>

³⁶ Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 6.

örnekleri üzerinde yürüttüğü yapı tetkikleri sonucunda bendin tam bir Arap şiir kalıbı olduğunu iddia etmektedir.³⁷

Silagadze'nin ele aldığı bend örneklerinden ilki Ma'tûk b. Şihâb el-Mûsevî³⁸ tarafından kaleme alınmıştır. Onun ilk divanı hicri 1290 yılında İskenderiye'de basılmıştır. Silagadze eserin daha sonra miladî 1885'de Beyrut'ta da yayımlandığını söylemektedir. Gürcü araştırmacı, kitabının ilerleyen bölümlerinde Arapça şiir örneği vermektedir.³⁹

Bend örnekleri grafiksel olarak nesir metni formatındadır. Bu yüzden ez-Zehâvî'nin (1863-1936)⁴⁰ “Bend, şiir ve nesrin arasındaki bağlantıdır” şeklindeki sözünün Iraklı yazarlar arasında yaygın olması bir rastlantı değildir. Bu ifade 19. asrın başında söylenmesine rağmen hiçbir şekilde çağ dışı algılanmamaktadır.⁴¹

Bu konu ile ilgili ayrıntılı ve özel bir çalışma Abdülkerîm ed-Düceylî tarafından yapılmıştır. O nesri bütünüyle inkâr etmemekte ve Arapça terimlere başvurarak “mensur şiir” tabirini kullanmaktadır. Silagadze, ed-Düceylî'nin bendle ilgili fikirlerini aşağıdaki şekilde gruplandırmaktadır:

- a) Bendde bir ritim/vezin vardır.
- b) Ritim ise hezec bahrinden (مفاعيلُنْ/mefâilün) oluşmaktadır.
- c) Çoğu örneklerde bir sebep eklenmiştir; bu da şemada (grafikte) başlangıcı bir veya iki heceli olmazsa, o zaman arûz sistemindeki hezec bahri ortaya çıkacaktır, demektir.⁴²

Silagadze, daha sonra Nazik el-Melâike'nin konu ile ilgili görüşlerini de şu şekilde değerlendirmektedir: Nazik el-Melâike'nin dediğine göre bend bir şiirdir ve bunu diyen ilk kişi kendisi olmuştur. el-Melâike bendin her örneğinde ritim bulmuş ve bulduğu ritim mevkilerini ise dizelerin sonucu olarak saymış ve bu şekilde bendin bir örneğini heceler olarak ayırmıştır.

³⁷ Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 6.

³⁸ Pek meşhur olmayan Arap şairi Ma'tûk b. Şihâb el-Mûsevî h. 1025 yılında doğmuş ve 1087 yılında vefat etmiştir. Irak'ın güneyinde ve Ahvaz'da tanınan bir şair olup genellikle “bend” şiirleri yazmıştır. Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form. Tiflis Yayınları, (1992): 6; 57-63; 79-81.

³⁹ Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 7; Arapça örneği 57-63.

⁴⁰ Cemil Sıdkı b. Muhammed Feyzî b. Mollâ Ahmed el-Bâbânî ez-Zehâvî 1863 yılında Irak'ın Süleymaniye şehrinde doğdu ve 1936 yılında vefat etti.

⁴¹ Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 7.

⁴² Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 8.

Silagadze bu bölümde el-Melâike'nin konuyla ilgili yorumlarını şöyle özetlemektedir:

- a) Bend şiirsel, ritmik bir formdur.
- b) Bendde mısralar sabit değildir, her biri değişik şekilde kullanılır. Yani dizeler uzun veya kısa olabilir.
- c) Bendin ölçüsü bir tane değildir, onun iki tane -hezec ve remel- ölçüsü vardır. Bunların her ikisi de kullanılmaktadır.

Silagadze, el-Melâike'nin, arûz sisteminin üçüncü dairesindeki üç bahirden ikisini “hezec ve remel” kullandığını söylemektedir. Hezec bahrinin “مفاعيلن/mefâîlün” son hecesinin ilk olarak getirilmesi bunun remel bahrine “فاعلاتن/fâilâtün” dönüşmesini sağlar:

مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن

مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن

مفاعيلن مفاعيل

مفاعيلن مفاعيلن مفاعيل

İlk dörtlük hezecedir ve aşağıdaki dörtlük remeldir:

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

فاعلاتن فاعلاتن

فاعلاتن

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

Yazar aynı zamanda remelden hezece geçiş örneği de vermektedir.⁴³

b. Bendin Yapısal Analizi

Kitabın bu bölümü Silagadze'nin, bendin içerisinde hezec ile remel ve remel ile hezec yapısal analizini özetlemesiyle başlamaktadır.

- a) Remel bahirleri birinci dize dışında pek görülmemektedir.
- b) Bazı örneklerde remel bahirleri birinci dizelerde de yoktur; hezecsiz örneğe ise hiç rastlanmaz.
- c) Tamamen hezec ile yapılan örnekler bulmak mümkündür.

⁴³ Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 8-10.

Araştırmacı daha sonra bendin yapısal analizini yaparken hezec ve remel örneklerini, Ma'tûk b. Şihâb el-Müsevî ve Muhammed Paşa b. Muhammed Emîn Paşa el-Celîli'nin (1170-1221)⁴⁴ eserlerinden vermektedir.⁴⁵

أهل تعلم أم لا ؟ أن للحب لذاذات، وقد يعذر لا يعذل من فيه غراماً وجوى مات، فذا مذهب أرباب الكمالات،
فدع عنك من اللوم زخاريف المقالات، فكم قد هذب الحب بليداً فغدا في مسلك الآداب والفضل رشيداً صه:
فما بالك أصبحت غليظ الطبع لا تعرف شوقاً، لا ولا تظهر توقاً، لا ولا شمت بلحظيك سنا البرق للموعي
إذا أومض من جانب أطلال خليط منك قد بان، وقد عرس في سفح ربي البان

أهل تعلم أم لا ؟ أن للحب لذاذات،

وقد يعذر لا يعذل من فيه غراماً وجوى مات،

فذا مذهب أرباب الكمالات،

فدع عنك من اللوم زخاريف المقالات،

فكم قد هذب الحب بليداً

فغدا في مسلك الآداب والفضل رشيداً

صه: فما بالك أصبحت غليظ الطبع لا تعرف شوقاً،

لا ولا تظهر توقاً، لا ولا شمت بلحظيك سنا البرق للموعي إذا أومض من جانب أطلال خليط
منك قد بان،

وقد عرس في سفح ربي البان

Şiirin ritimsel şeması şöyledir:

- (1) □ -- □ / □ ---- / □ -- □ / □ ---- (hezec)
- (2) □ -- □ / □ -- □ / □ ---- / □ ---- (hezec)
- (3) □ -- □ / □ ---- / □ ---- (hezec)
- (4) □ -- □ / □ -- □ / □ ---- / □ ---- (hezec)
- (5) □ ---- / □ -- □ / □ -- (hezec)
- (6) □ □ -- / -□ -- / -□ -- / □ □ -- (remel)
- (7) -□ -- / -□ -- / □ □ -- / -□ -- / □ □ -- (remel)
- (8) -□ -- / □ □ -- (remel)
- (9) -□ -- / □ □ -- / □ □ -- / -□ -- / -□ -- / □ □ -- / □ □ -- / -□ -- / -□ -- (remel)
- (10) □ -- □ / □ -- □ / □ ---- (hezec)

Silagadze, hezec ve remel bahirleri gibi, arûz sisteminin üçüncü dairesindeki üç bahirden bir diğeri olan recez bahrinin de bend sisteminde yer alabileceğini şu şekilde açıklar: Hezec bahrinde son tef'ilede hece eksiltmesi ve

⁴⁴ Muhammed Emîn Paşa el-Celîli h.1170 yılında doğdu. Musul'da eğitim aldı. Daha sonra şiir yazmaya başladı. 1204 yılında Musul hâkimi olarak seçilip h.1221 yılına kadar hükümete kaldı. Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 8.

⁴⁵ Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 11-14.

daha sonraki satıra bu hecenin aktarılmasıyla remel bahri ortaya çıkmaktadır. Yine bu şekilde remelden son bir hecenin veya hezecin son iki hecesinin eksilmesiyle recez bahri ortaya çıkmaktadır. Araştırmacı bendin meşhur örnekleri incelendiğinde recez bahirlerinin de şu şekilde ortaya çıktığını söyleyip örnekleri vermektedir.⁴⁶ Örneklerden biri Ma‘tûk b. Şihâb el-Mûsevî'nin şu dizeleridir:

أيها الراقد في الظلمة
 نبه طرف الفكرة
 من رقدة ذي الغفلة
 وانظر أثر القدرة
 وأجل غلس الحيرة
 في فجر سنا الخيرة
 وأرن فلك الأطلس والعرش
 وما فيه من النقش

- (1) -□--/□□--/- (remel)
 (2) --□□/--□□ (recez)
 (3) --□□/--□□ (recez)
 (4) --□□/--□□ (recez)
 (5) -□□□/--□□ (recez)
 (6) --□□/--□□ (recez)
 (7) --□□/--□□/--□ (recez)
 (8) □----/□--□/□ (hezec)

Arûz sistemin üçüncü dairesindeki asıl üç bahrin (hezec, recez, remel) yanında onların içinde yer olmayan dördüncü bir bahrin kullanılması imkân olursa, o zaman hezecin dört heceli dairelerden oluşan sistemi ortaya çıkabilecektir. Örn: (1) □---- ... □---- (hezec) → (2) -□-- ... -□-- (remel) → (3) --□- ... --□- (recez) → (4) ---□... ---□ (Klasik arûz sisteminin üçüncü dairesinde olmayan bahir). İşte bu dördüncü bahir, hezec şemasının parçalanmasına neden olacaktır.⁴⁷

Silagadze klasik arûz sisteminin üçüncü dairesinde yer almayan dördüncü bahri izah için Osman b. Ömer el-Bektâşî'nin şiirinde şu parçayı örnek olarak vermektedir:⁴⁸

هلال المنصوب الساطع سيف الدولة القاطع المصرع كالسيل الى النيل بلا ميل
 هلال المنصوب الساطع
 (76) □----/□--□/□

⁴⁶ Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 14-16.

⁴⁷ Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 16-20.

⁴⁸ Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 76-78.

(77) ---□/ --□□

(78) --□□/ --□

(79) □ --- □

(80) □ --- □

سيف الدولة القاطع

المصرع كالسيل

إلى النيل

بلا ميل

77. dizedeki bahir ne remel ne de hezecedir. Klasik sistemin üçüncü dairesinde esasen olmayan ve teorik olarak mümkün olan dördüncü “---□” bir bahirdir ki bu dördüncü bahir doğal olarak bilinen hezecin gidişatını parçalamaktadır.⁴⁹

Sonuç olarak Silagadze, 17. yüzyıldan itibaren bend örneklerinin görüldüğünü ifade etmektedir. İlk başlarda bend sadece hezec yapısına göre üretilmiştir. Zamanla arûz sisteminin üçüncü dairesinde bulunan bahirlerle ve daha sonra klasik arûz sistemin üçüncü dairesinde yer almayan bahirle bend şiir sistemi geliştirilmiştir. Silagadze, bend yazarlarının hepsinin bu sistemin uzmanı olmadığını da ayrıca belirtmektedir.⁵⁰

Silagadze bendin yapısının iki yönlü olduğuna dikkat çekmektedir. Birincisi, çeşitli bahirlerin -hezec, remel, recez - klasik Arap şiir sisteminde olmayan ölçüsü, şiir dizelerinde birbirlerinin aralarına girerek bir nazım şekli ortaya çıkarmaktadır. Mısralarda bulunan dâirenin dizelerinin birbirlerine bağlı olması şiirin ritmini düzenlemekte olup dizeler eşit olmayıp birbirlerinden uzun veya kısa olabilmektedir. İkinci yön ise Hezec – remel ve remel –hezec bahirlerinin aralarındaki değişikliklerle ortaya çıkmaktadır. Araştırmacının dediğine göre, bend yapısında en çok hezec kullanılmaktadır.

Silagadze daha sonra müvaşşahın dizelerinin yapısının bendin dizelerinin yapısına benzer olduğunu, fakat müvaşşahta dizelerin uzunluğunun hep aynı yani bir dizenin diğer dizeden ne uzun ne de kısa olduğunu söylemektedir. O, bu çerçevede bendin ve serbest şiirin bu açıdan birbirleriyle örtüştüğünü söylemektedir.⁵¹ Konunun daha iyi anlaşılması için yazar şiirsel formların orijinal olmayan diferansiyel (farklı) işaretlerini (+ - ø) kullanarak şiirin monorim, iki satırlık, mono ritmik, mono metrik veya belirlenmiş mısra olup olmadığını tabloda şöyle göstermektedir.⁵²

⁴⁹ Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form 20-21.

⁵⁰ Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form 22.

⁵¹ Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 23.

⁵² Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 24.

	Beyitli Klasik Şiir	Müvâşşah	Bend	Serbest Şiir
Monorim – no monorim	+	–	–	–
İki satırlık –Tek Satırlık	+	–	–	–
Monoritmik – poliritmik	+	–	∅	–
Monometrik –polimetrik	+	+	–	+
Belirlenmiş Mısra – Belirlenmemiş Mısra	+	+	–	–

Tablo 3: Şiir Sisteminde “arûz ve darb”

Silagadze'nin son olarak belirttiğine göre bend ne Irak dışına ne de kendi kapsamı dışına çıkmıştır. Araştırmacının iddia ettiğine göre bend sisteminin bazı özellikleri serbest şiire geçmiştir. Yani bendin ve serbest şiirin ortak noktaları nelerse o noktalar bendden serbest şiire geçmiştir. XX. yüzyılın 40. yıllarından itibaren Arap edebiyatında yeni bir sistem olarak serbest şiir ortaya çıkmaya başlamıştır. Yazar bu iki şiir sisteminin benzer noktalarını önceki bölümlerde söylediği gibi burada da tekrarlamaktadır.⁵³

2. Arap Edebiyatında Serbest Şiir

Silagadze'nin “ახალი არაბული ვერსიფიკაციის ისტორიიდან -*Ahali Arabuli Versifikatsiis İstoriidan*, yani *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*” olarak çevrilebilecek 123 sayfadan oluşan bu kitabı, 2009 yılında Tiflis'te Universal Yayınları tarafından basılmıştır. Eser, XX. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkan yeni bir Arap şiiri nazım türü hakkında yazılmıştır. Kitapta Arap şiirinin bu yeni formu hakkında değerlendirmeler ve aynı zamanda klasik Arap şiir sistemiyle (arûz karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca bu edebî türün teorik ve pratik önderleri hakkında bilgi verilmiş, onların çağdaş (yeni) sistemleri incelenmiştir.⁵⁴

Giriş: Silagadze'nin belirttiğine göre, XX. yüzyıl Arap edebiyatında bir devrim yaşanmıştır. Ondan bir asır önce (XIX. yüzyılın ortasında) ise Arap dünyasının Batı ile olan ilişkilerinin neticesinde edebiyat alanında bir modernleşme sürecine girilmiştir. Genellikle Batıya eğitim için yönelen Araplar veya oralara göç etmekte olan edebiyatçılar tarafından edebiyatta düzyazı sanatı

⁵³ Silagadze, Silagadze, On a Unique Arabic Verse Form, 25-27.

⁵⁴ Apollon Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir* (Tiflis: Universal Yayınları, 2009), 3.

alanında güncel ve yeni deneyimler başlamıştır. Bu süreçte tam anlamıyla gelenekçiler ve yenilikçiler arasında gerçekleşen tartışmalar çokça hissedilip aralarındaki çekişme ve birbirlerine yönelik eleştiriler devam etmiştir. Modern, yani yenilikçi Arap edebiyatçıları, Batılı edebiyatçıların etkisiyle şiir ile ilgili yeni yaklaşımlar geliştirdiler. Yenilikçilerden kimi, şiirin tanımında vezin ve kafiyeden hiç söz etmezken, kimileri de, vezin ve kafiyeye bazı yeni unsurlar ekleyerek hem içeriği hem de biçimi göz önünde bulundurmaya istemişlerdir. Klasik Arap edebiyatında bir şiiri oluşturan beyitlerin anlamca birbirlerine bağlı olmadıkları halde aynı vezin ve kafiyede olmaları yenilikçi şairler tarafından eleştirilir. Buradan hareketle şiirin, vezin ve kafiyeden arınması gerektiğini söyleyenler de olmuştur.

Bu yeni nazım türünün destekçileri olduğu gibi onu şiir kabul etmeyip eleştirenler de olmuştur. Geçen yüzyılın başlangıcından (çeyreğinden) beri yaklaşık aynı çağın sonuna kadar yoğun bir şekilde bu izlek (konu) devam etmiştir. Bu alanda en ciddi çalışma yapanların başında iki isim gelmektedir. Bunlar Bedr Şâkir es-Seyyâb (1925/1926?- 1964)⁵⁵ ve Nâzik el-Melâ'ike'dir. Ancak bunlardan önce de serbest şiiri hazırlayan öncü edebî çalışmalar olan mürsel ve mensur şiir, modern Arap şiir anlayışında bir temel oluşturmuştur.

İkinci dünya savaşından hemen sonraki dönem, Arap edebiyatında hem şiir, hem de nesir alanında ayrı bir dönüm noktası olmuştur. Bazı Arap ülkelerinde artık romantizmden, sembolizmden uzaklaşarak, geleneksel Arap şiir formunda kasidedeki birlik ve bütünlükten tek bir kafiyeye ve vezne geçilmiştir. Nâzik el-Melâ'ike, şiirini geleneksel yapıdan kurtararak daha serbest (rahat) yazma imkânı veren teorisini oluşturmuştur. Arûz vezninde değişiklik yaparak ikili, üçlü veya dördü bölümlü biçimde değişebilen bir sistem geliştirmiştir. Burada ayrıca belirtilmesi gerekir ki serbest şiir yazan bazı şairlerin sistemi el-Melâ'ike'nin sisteminden farklıdır. Bedr Şâkir es-Seyyâb bunlardan biridir.

⁵⁵ Bedr Şâkir es-Seyyâb, Basra'ya bağlı Ebü'l-Hasib Ceykûr köyünde dünyaya geldi. Doğum tarihi ihtilafli olup 1925 veya 1926 olduğu söylenmektedir. 6 Temmuz 1964'te Kuveyt'te Emîrî Hastanesinde iki yıl yattıktan sonra orada vefat etmiştir. Kazan, Ramazan, "Arap Edebiyatında Serbest Şiirin İlk Örneklerinden: Bedr Şâkir es-Seyyâb'ın "Unşûdetu'l-Matar/Yağmurun Türküsü" Adlı Şiiri", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/34 (2015): 48-49.

Apollon Silagadze, şiirleri değerlendiren üç konuyu öne çıkarır. Bunlar semantik, ritim ve şiirin genel konusudur. Herhangi bir şiirde herhangi bir kelime kullandığında, o kelimenin semantik açısından incelenmiş olması gerekmektedir. Ritim üzerinde yaptığı değerlendirmede, Gürcü şiirini örnek alarak onun ahengi ve şiirlerin genel ortak noktaları üzerinde durmuştur. Şiirin konusunu incelerken ise Arap şairlerin Batıya yöneliş sebeplerini de ele almaktadır. Bir oryantalist olarak o, Osmanlı devletinin yıkılışı ile Arap ülkelerinin Batıya, modernizme, sanata, tiyatroya vb. şeylere yöneldiğini belirtir. Ona göre, Osmanlı döneminde Arapların Batıya yönelmesi ve Batı'yı örnek alması pek mümkün olmamıştır. Yazarın dediğine göre Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra ilim için Batıya yönelen Araplar, orada gördükleri yaşam tarzından, modernizmden ve onların edebiyatlarından etkilenerek bunları kendi hayatlarına ve ilmi çalışmalarına uygulamak istemişlerdir. Bunun en açık örneklerinden biri serbest şiirde (الشعر الحر) tezahür etmiştir.⁵⁶

a. Serbest Şiir Hakkında

Apollon Silagadze serbest şiir ve onun oluşumu hakkında yorumlar yapmaktadır. Araştırmacı öncelikle serbest şiirin bazı yönleri ile klasik Arap şiir sistemine benzer olduğunu, bazı yönleriyle ise ona uyum sağlamadığını ve ondan ayrıldığını söylemektedir. Arap edebiyatında XIX. yüzyılda başlayan serbest şiir çalışmaları, XX. yüzyılda çok popüler olmuştur. Silagadze, bu şiir sisteminin Irak'ta ortaya çıktığını iddia etmektedir. XX. yüzyılın kırkinci yıllarında Irak'ta serbest şiirle ilgili şu ifadeler meşhur olmuştur:

حركة الشعر التقليدي، حركة الشعر الحر، الشعر التجديدي، الشعر المرسل، الشعر الطلق، الشعر الطليق، الشعر المنثور

1947 yılının Aralık ayında iki yazarın iki serbest şiiri ayrı yerlerde basılmıştır. Birincisi, Beyrut dergisi el-'Urûba'da yayımlanan Nâzik el-Melâike'nin *Kolera* "الكوليرا" isimli şiiridir. Aynı ay içerisinde basılan diğeri ise, Mısır'ın başkenti Kahire'de Bedr Şâkir es-Seyyâb'ın *Solgun Çiçekler* "أزهار ذابلة" adlı şiir koleksiyonundaki *Aşk mıydı?* "هل كان حبا" başlıklı şiiridir. Araştırmacı, daha sonra serbest vezinde yazılmış birçok koleksiyon çıktığını ifade etmektedir.

⁵⁶ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 6-16.

Örn: Abdülvehhâb b. Ahmed el-Beyâtî'nin (1926-1999)⁵⁷ *Melekler ve Şeytanlar*'ı "ملائكة وشياطين"; es-Seyyâb'ın *Destanlar/Efsaneler*'i "أساطير" ve el-Melâike'ye ait "شظايا ورماد" adlı şiir v.s.⁵⁸

Yazar daha sonra Nâzîk el-Melâike'nin dört kıtadan oluşan *Kolera* şiirinin on üç satırlık birinci kıtasını örnek olarak vermektedir:⁵⁹

2'li tef' ile	a	سَكَنَ اللَّيْلُ
3'lü tef' ile	b	أَصْغَ إِلَى وَقَعِ صَدَى الْأَنَاتِ
6'lı tef' ile	b	فِي عُمُقِ الظَّلْمَةِ، تَحْتَ الصَّمْتِ، عَلَى الْأَمْوَاتِ
4'lü tef' ile	c	صَرَخَاتٍ تَعْلُو، تَضْطَرِبُ
4'lü tef' ile	c	حَزْنَ يَتَدَفَّقُ، يَلْتَهَبُ
4'lü tef' ile	b	يَتَعَثَّرُ فِيهِ صَدَى الْأَهَاتِ
4'lü tef' ile	d	فِي كُلِّ فُوَادِ غَلِيَانُ
4'lü tef' ile	d	فِي الْكُوخِ السَّاكِنِ أَحْزَانُ
6'lı tef' ile	b	فِي كُلِّ مَكَانٍ رُوحٌ تَصْرُخُ فِي الظُّلْمَاتِ
4'lü tef' ile	e	فِي كُلِّ مَكَانٍ بِيكِي صَوْتُ
4'lü tef' ile	e	هَذَا مَا قَدِ مَرَّقَهُ الْمَوْتُ
3'lü tef' ile	e	الْمَوْتُ الْمَوْتُ الْمَوْتُ
6'lı tef' ile	e	يَا حُزْنَ النَّيْلِ الصَّارِخِ مِمَّا فَعَلَ الْمَوْتُ

Silagadze ikinci örnek olarak da Bedr Şâkir es-Seyyâb'ın dört kıtadan oluşan *Aşk mıydı?* adlı şiirinin yedi satırlık son kıtasını (yirmi iki ile yirmi sekiz arası satırları) vermektedir:⁶⁰

2'li tef' ile	a	أَحْسَدُ الضُّوَاءَ الطُّرُوبَا
3'lü tef' ile	a	مُوشِكًا، مِمَّا يَلَاقِي، أَنْ يَذُوبَا
3'lü tef' ile	a	فِي رِبَاطٍ أَوْسَعِ الشَّعْرِ الثَّمَا
4'lü tef' ile	a	السَّمَاءِ الْبَكْرُ مِنْ أَلْوَانِهِ أَنَا، وَأَنَا
3'lü tef' ile	a	لَا يُنِيلُ الطَّرْفَ إِلَّا أَرْجَوَانَا
4'lü tef' ile	b	لَيْتَ قَلْبِي لِمِحَّةٍ مِنْ ذَلِكَ الضُّوَاءِ السَّجِينِ
3'lü tef' ile	b	أَهُوَ حَبُّ كُلِّ هَذَا؟! خَبَّرْنِي

⁵⁷ Abdülvehhâb b. Ahmed el-Beyâtî Iraklı bir şair ve edebiyatçıdır. el-Beyâtî 1926 veya 1924'te Bağdat'ta doğdu ve orada büyüdü. Birçok Arap ülkesinde bulundu. Rusya'da daha sonra İspanya'da Irak kültür ataşeliği yaptı. 1998 yılı sonrasında Şam'a yerleşti ve bir sene sonra 1999 yılında vefat etti.

⁵⁸ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 17-19.

⁵⁹ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 20.

⁶⁰ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 21.

b. Serbest Şiirde Sistem

Silagadze, yukarıdaki iki şiir parçasının geleneksel kasideden bariz ve net bir şekilde farklı olduğunu söylemektedir. Açıklamaları şu şekildedir: *Kolera* şiiri, her bir mısradaki mütedârik bahrinin tef'ile sayısı dizilişine göre tek ve çok beyitlik bir şiirdir. Bu tür şiirler, yapı ve kafiye şeması açısından benzer bir takım kıtalardan oluşur. el-Melâike, şiirin içeriğini, ana kıtanın yapısını, mısra uzunluğunu, mısra sayısını ve kafiye şemasını seçmede özgür davranmıştır.

Silagadze daha sonra *Kolera* şiirinin 52 tef'ilesini şöyle vermektedir: 2, 3, 6, 4, 4, 4, 4, 4, 6, 4, 4, 3, 6 / 2, 3, 6, 4, 4, 4, 4, 4, 6, 4, 4, 3, 6 / 2, 3, 6, 4, 4, 4, 4, 4, 6, 4, 4, 3, 6 / 2, 3, 6, 4, 4, 4, 4, 4, 6, 4, 4, 3, 6. Araştırmacı, vezin (ritimsel) açısından değerlendirildiğinde II-III-VI-IX. mısralarda, IV-V. mısralarda ve VII-VIII. mısralarda aynı sesin kullandığına işaret etmektedir. Şiirin kafiye düzenini ise şöyle göstermektedir: a b b c c b d d b b b b / e f f g g f h h f b b b b / i k k i i k g g k b b b b / l l l m m l c c l b b b b.⁶¹

Silagadze, es-Seyyâb'ın *Aşk Mıydı?* adlı şiirinin remel bahrinden olduğunu, tef'ilelerinin uzunluğunun ve kafiye şemasının her bir kıtadan farklılık arz ettiğini söylemektedir. Yazar, es-Seyyâb ve el-Melâike'nin şiirlerinin ikisinin de dört kıtadan oluştuğunu, fakat mısraların sayısının birinde on üçer diğeri ise yedişer olduğunu; mısraların kısalık ve uzunluk açısından klasik Arap şiir sistemine uymadığını dile getirmektedir. Araştırmacı daha sonra, Bedr Şâkir es-Seyyâb'ın şiirindeki tef'ileleri göstermektedir: 3, 3, 3, 4, 4, 3, 3 / 4, 3, 3, 4, 3, 2, 4 / 4, 3, 4, 3, 3, 4, 3 / 2, 3, 3, 4, 3, 4, 3. Şiirin kafiye düzenini de şöyle verecektir: a a b b a a / c c c d d c c / c c c e e e / f f a d d g g.⁶²

c. Serbest Şiirde Ritim

Apollon Silagadze şiirin ritim özelliğine dair açıklamasını önce genel olarak şöyle yapar: Şiirde mısra yapısının değişmesi belli bir ritim kaidesinin (kural) değişmesine neden olmaktadır. Mısra yapısının değişmesi ritimde de belli bir değişiklik gerçekleştirir. İki satırlık dizinin doğal olarak inkâr edilmesi, klasik şiirlerdeki şatr ve tef'ilelerin değişmesine neden olacaktır. Klasik Arap şiir

⁶¹ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 23-24.

⁶² Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 22-25

sistemindeki uzun-kısa, kapalı-açık hecelerin âhenkli dizelerine dayanan bir vezin sisteminin dışına çıkıp yeni bir sistem üreten serbest şiir, sadece şatırın son tef'ilelerinde diğeriyle benzeşir. Yani yeni şiir sisteminin klasik sisteme son tef'ileler dışında hemen hemen hiç uyum sağlamadığı görülmektedir.

Araştırmacının aktardığına göre, serbest şiir, klasik Arap şiir sisteminde olan mono ritim anlayışını kısmen inkâr etmektedir. O, bununla birlikte bu iki sistemin uyumluluk arz eden yönleri bulunduğunu da ileri sürmektedir. Silagadze, ritim açısından serbest şiirin, klasik Arap şiir sistemindeki ritmi kısmen nasıl muhafaza ettiğini bir şiir örneği ile açıklamıştır. O, bu çerçevede Bedr Şâkir es-Seyyâb'ın “أظل من بشر” adlı şiirini inceler.

Apollon Silagadze, örnek olarak Bedr Şâkir es-Seyyâb'ın “أظل من بشر” adlı şiirini inceler.

يا رب لو وجدت على عبدك بالرقادُ
لعله ينسى
من عمره الأمسا
لعله يحلم أنه يسير دونما عصا و لا عمادُ
ويذرع الدروب في السحرُ
حتى تلوح غابة النخيلُ
تنوء بالثمرُ
بالخوخ والرمان والاعناب فيها يعصر الأصيلُ
رحيقه المشمس أو تألق القمر
يدخلها فيختمي تحت ذوائب الشجرُ
ويقطف الجنى
علق في رمانة عصاه وانثى
يأكل أو يجمع الزهرُ
حتى إذا ما انطلقا
وراح يطوي الطرقا
أحس أو ذكرُ
بأنه بلا عصا سار وما شعرُ
يا رب لو وجدت على عبدك بالرقادُ
لأنه يذكره السهرُ
بأنه أقل من بشرُ

Şiirin kafiye düzeni: a b b a c d c d c c e e c f f c c a c c. Bu sisteme bakıldığında şiir bölümlere ayrılmaz, aksine bütünleştirilir. Ritim “ر-ra” c harfi olarak V, VII, IX, X, XIII, XVI, XVII, XIX, XX. mısralarda verilir, diğ

mısralarda ise başka ritimler söz konusu olup I, IV ve XVIII. mısralar “اد” diye biter. Araştırmacı es-Seyyâb’ın daha uzun olan “الليلة الأخيرة” adlı şiirinin kafiye düzenini de örnek olarak vermektedir. a b a b a c d d c d f e d f g a g d a d h d d h h d h d d i d i d e e d e d e d k d k d d.⁶³

Serbest şiir sisteminde mısraların aynı uzunlukta olmasının zorunluluk arz etmediğini söyleyen yazar, bununla birlikte serbest şiirde de aynı uzunlukta mısralara rastlanabileceğini belirtmektedir. O, örnek olarak el-Melâike’nin bazı şiirlerine işaret etmektedir.⁶⁴ Serbest şiirde ritim yani kafiye değişimi ile ilgili herhangi bir kesin kuralın olmadığını söyleyen Silagadze, klasik Arap edebiyatı sistemi ile serbest şiiri detaylı bir şekilde mukayese etmeye devam etmektedir.⁶⁵

d. Serbest Şiirin Diğer Bazı Özellikleri

Apollon Silagadze, serbest şiirde sistem açısından temel iki özelliğin bulunduğunu belirtmektedir. Birincisi, mısralarda tef’ilelerin değişik miktarlarda tekrarlanmasıdır. Ölçülerde hecelerın uzunluk ve kısalığı açısından eşitlik gerekmemektedir. Serbest şiirin mısralarındaki hece sayısı da eşitliği gerektirmez. Araştırmacı bununla ilgili örneği, yukarıda geçen Bedr Şâkir es-Seyyâb’ın “أطل من بشر” adlı şiirinin satır uzunluklarını işaret eden tef’ile dağılımını, kıtadaki düzensizliğini ve kafiye düzenini aşağıdaki gibi verecektir.

- 1) Müstef’ilün müfte’ilün müfte’ilün fe’ül
- 2) Mütef’ilün mef’ül
- 3) Mütef’ilün mef’ül
- 4) Mütef’ilün müfte’ilün mütef’ilün müfte’ilün mütef’ilün fe’il
- 5) Mütef’ilün mütef’ilün fe’ül
- 6) Müstef’ilün mütef’ilün fe’il
- 7) Mütef’ilün fe’ül
- 8) Müstef’ilün mütef’ilün müstef’ilün müstef’ilün fe’il
- 9) Mütef’ilün müfte’ilün mütef’ilün fe’ül
- 10) Müfte’ilün mütef’ilün mütef’ilün mütef’ilün
- 11) Mütef’ilün fe’ül

⁶³ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 26-27.

⁶⁴ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 28.

⁶⁵ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 31-40.

- 12) Müfte' ilün müstef' ilün mütef' ilün fe'ûl
- 13) Müfte' ilün fe' ilün fe'ûl
- 14) Müstef' ilün müfte' ilün
- 15) Mütef' ilün müfte' ilün
- 16) Mütef' ilün fe' il
- 17) Mütef' ilün mütef' ilün müfte' ilün fe' il
- 18) Müstef' ilün müfte' ilün müfte' ilün fe'ûl
- 19) Mütef' ilün müfte' ilün fe' il
- 20) Mütef' ilün mütef' ilün fe' il

- 1) -- v - / - vv - / - vv - / v -
- 2) v - v - / - -
- 3) -- v - / - -
- 4) -- v - / - vv - / v - v - / v - v - / v - v - / -
- 5) v - v - / v - v - / v - -
- 6) -- v - / v - v - / v -
- 7) v - v - / v -
- 8) -- v - / v - v - / - - v - / - - v - / v -
- 9) v - v - / - - v - / v - v - / v -
- 10) - vv - / v - v - / - vv - / v - v -
- 11) v - v - / v -
- 12) - vv - / - - v - / v - v - / v -
- 13) - vv - / - v - / v -
- 14) - - v - / - vv -
- 15) v - v - / - vv -
- 16) v - v - / v -
- 17) v - v - / v - v - / - vv - / v -
- 18) - - v - / - vv - / - vv - / v -
- 19) v - v - / - vv - / v -
- 20) v - v - / v - v - / v -

Şiirdeki tef' ileler aşağıdaki gibidir: 4, 2, 2, 6, 3, 3, 2, 5, 4, 4, 2, 4, 3, 2, 2, 2, 4, 4, 3, 3.

Serbest şiirin ikinci hususiyeti ise, şiirde sadece aynı tef'ilenin kullanılması veya sadece son tef'ilenin değişmesidir. Bununla ilgili Melâike geleneksel on altı arûz ölçüsünün dışına çıkarak yeni bir ölçü sistemi kurmaktadır. İlk ölçüler altı tanedir ve tef'ileler de hep aynıdır.

1. Kâmil bahri: mü-te-fâ-'i-lun / mü-te-fâ-'i-lun / mü-te-fâ-'i-lun
2. Remel bahri: fâ-'i-lâ-tun / fâ-'i-lâ-tun / fâ-'i-lâ-tun
3. Hezec bahri: me-fâ-'i-lun / me-fâ-'i-lun / me-fâ-'i-lun
4. Recez bahri: müs-tef-'i-lun / müs-tef-'i-lun / müs-tef-'i-lun
5. Mutekârib bahri: fa-'û-lun / fa-'û-lun / fa-'û-lun
6. Mutedârik bahri: fa-'i-lun / fa-'i-lun / fa-'i-lun

İkinci ölçüler ise iki tanedir ve sadece son tef'ileler farklıdır.

1. Serî' bahri: mü-te-fâ-'i-lun / mü-te-fâ-'i-lun / fa-'i-lun
2. Vâfir Bahri: mü-fâ-'a-le-tun / mü-fâ-'a-le-tun / fa-'û-lun

Silagadze aynı tef'ileli şiire örnek olarak es-Seyyâb'ın “عكاز فى الجحيم” adlı şiirinde geçen mütedârik bahrinden olan şu mısraları vermektedir:

وسريرى سجنى تابوتى منفاي إلى الألم
وإلى العدم
وأقول سيأتيني يوم من بعد شهر

vv - / - - / - - / - / vv - / vv -
vv - / vv -
vv - / vv - / - / - / - / vv -

Araştırmacı ayrıca Melâike'nin ölçü sistemindeki “vâfir, kâmil ve recez” bahirleri hakkında açıklamaları birkaç örnek üzerinden göstermekte ve daha sonra serbest şiirlerde de arûz ölçü sisteminin birinci dairesindeki “tavîl, medîd ve basîl” bahirlerinin kullandığına işaret edip örneklerle beraber açıklamalar yapmaktadır.⁶⁶ Serbest şiirde klasik ana vezinleri teşkil eden sekiz tef'ileden altı tanesi (*feûlün, fâilün, fâilâtün, mefâilün, müstef'ilün, mef'ûlâtün* ve *müfâaletün*) bulunur. Kalan bir tef'ile *mütefâilün* ise bulunmaz. Silagadze'nin dediğine göre bu tef'ile klasik sistemde de nadiren popüler olmuştur.⁶⁷

Silagadze daha sonra serbest şiirde son tef'ilelerin çeşitleri, klasik ve serbest şiirdeki bahirlerin farklılığını gösteren örnekler üzerine açıklamalar

⁶⁶ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 47-56.

⁶⁷ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 56-57.

yapmaktadır. Kitabın bu bölümün son kısımlarında ise Gürcü şiir sistemiyle karşılaştırmalar yapmaktadır.⁶⁸

e. Arap Edebiyatında Metr/Bahir ve Ritim/Vezin

Silagadze Arap şiir sisteminde yer alan metr/bahir ve ritim/vezin terimleriyle ilgili açıklamalar yapmaktadır. Araştırmacı, klasik Arap şiirinde Halil b. Ahmed'in kurduğu arûz sistemi hakkında bilgi verip, türetildiği 16 vezinden,⁶⁹ Arapların bunları *usûl* olarak adlandırdıklarından ve bu 16 vezinden türetilmiş yaklaşık 67 vezne de *fürû* ' ismi verdiklerinden söz eder. Herhangi bir bahir birkaç vezinden oluşur ve bu vezinler bazı ortak özelliklere sahip oldukları gibi ayrıştıkları yönler de mevcuttur.

Silagadze klasik Arap sisteminde aruz vezinlerinin aslî tef'ilelerinde meydana gelip fer'î tef'ileleri ve fer'î vezinleri oluşturan değişiklikler üzerine de incelemeler yapmıştır.⁷⁰ Bu çerçevede önce bahirlerdeki *zihaf* çeşitleri hakkında bilgi verir. Zihaf değişiklikleri, müfred (basit/yalın) ve müzdevic (birleşik) olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Müfred zihaf bir tef'ilenin tek sebebinde meydana gelirken, birleşik zihaf ise iki sebebinde meydana gelir. Araştırmacı daha sonra, aruz (beytin ilk mısraının sonundaki tef'ile) ve darb (ikinci mısraın sonundaki tef'ile) dışındaki *haşv* adı verilen tef'ileler hakkında bazı açıklamalar yapmaktadır: Silagadze'nin dediğine göre, müfred ve müzdevic zihaflardaki habn, tayy, habl vb. olanlar ritimsizdir. Yani zihafı oluşturan tef'ileler Arap şiirinde ritim belirtmez, sadece tef'ileler arasında uyum sağlanmış olur. Yazar daha sonra illet hakkında açıklamalar yapmaktadır.⁷¹

Silagadze yeni kâmil, vâfir, kâmil, hecez, recez (serî'), remel, mütedârik, tavîl, basît ve medîd bahirlerinin serbest şiirde nasıl kullanıldıklarını tef'ile örnekleriyle göstermeye çalışmaktadır.⁷² O, sonuç olarak şöyle demektedir: Klasik aruz sistemi ve serbest şiir bir açıdan aynı sistemi kullanmaktadırlar. Çünkü veri

⁶⁸ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 58-66.

⁶⁹ On altı bahirden bir tanesini Halil b. Ahmed'in öğrencisi Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830) eklemiştir.

⁷⁰ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 68.

⁷¹ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 68-69.

⁷² Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 72-78.

tabanları aynıdır. Diğer taraftan ise bu ikisinin farklı diziliş sistemine sahip oldukları göz ardı edilemez.⁷³

f. Irak Serbest Şiirinin Temsilcileri

Silagadze asıl konuya geçmeden önce klasik Arap edebiyatının çöküş dönemi (عهد الانحطاط) olarak isimlendirilen dilimi hakkında bilgi vermektedir. Araştırmacı, Iraklı edebiyat tarihçisi Abbâs el-Azzâvî'nin (1890-1971) Irak edebiyatının bu dönemini altı aşamaya ayırmış olduğunu söyleyip kendisi de bu dönemleri şu şekilde sıralamaktadır:

- a) Moğol Dönemi (1258-1337).
- b) Celâyirîler Dönemi (1337-1411).
- c) Türkmen (Karakoyunlu–Akkoyunlu) Dönemi (1411-1534).
- d) İlk Osmanlı Dönemi (1534-1749).
- e) Memlûk Dönemi (1749-1831).
- f) İkinci Osmanlı Dönemi (1831-1917).

Klasik Arap şiirinde kaside türünün yanında farklı vezinler içeren dizelerden oluşan müveşşah⁷⁴, mevâliyâ⁷⁵ ve urcûze⁷⁶ şöhret kazanmıştır. Bunun yanı sıra seci (nesir içindeki kafiye) geniş bir yayılma alanı bulmuştur.

Araştırmacı, uyakta/kafiyede ve şiir sisteminde yeni fikirlerin gelişmesinin tarihî açıdan ilginç olduğunu söylemektedir. Çünkü örneklerde bölüm sonlarındaki fâsıla kelimelerinin aynı vezinde ve kafiyede olduğuna işaret edip bununla ilgili Âlûsî'nin (öl. 1270/1854)⁷⁷ eserinden bir bölümü örnek olarak sunmaktadır:

كتبت ما جاء غفوا إلى بناني، ولم أكلف أدهمى عدوا على شوارد المعاني، تأسيساً بالفاضل المتفضل
و إرسال الكتاب، رأيت لابق في ذلك الأصل و الجواب، على أن الذهن اشغل من ذات البجيين، و
أذهل في ديار بكر من أم الربيعين⁷⁸

İlginç ve ifade edilmesi gereken şudur ki Irak'ta seci XX. Yüzyıldan, serbest şiirden önce de vardı. Silagadze kitabın bir bölümünde Irak'ta oluşan bir şiir

⁷³ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 79.

⁷⁴ Endülüs'te ortaya çıkan bir şiir türü.

⁷⁵ Arap halk türküleri formlarından ve halk diliyle yazılıp söylenen nazım şekillerinden biri.

⁷⁶ Ercûze ilgili sadece kasideler bulunmaktadır.

⁷⁷ Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî (öl. 1270/1854)

⁷⁸ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 80-81.

yapısı “Bend” hakkında açıklamalar yapmaktadır. Bununla ilgili daha önce bilgiler vermiştik.⁷⁹

Silagadze, 1921 yılında Irak'ta ilmî kuruluşların ortaya çıkışıyla el-Mecmau'l-İlmiyyü'l-İrâkî'nin dili bozulmaktan koruma, ona yeni kelimeler kazandırma, ilim ve düşünce adamlarıyla yazar ve şairleri bir araya getirmek gibi faaliyetler yürüttüğünü dile getirir. Yazar bu çerçevede bazı önemli isimleri şöylece zikreder: Seyyid Muhammed Saîd El-Habbûbî, Cemîl Sıdkı ez-Zehâvî (öl. 1936), Muhammed Rızâ eş-Şebîbî (1888-1965), Muhammed Mehdi el-Cevahiri (1900-1997), Ma'rûf er-Rusâfî (1875-1945), Cevâd eş-Şebîbî (1865-1944)...

Silagadze'ye göre, Cemal Sıdkı ez-Zehâvî, Arap edebiyatı araştırmacıları arasında, modern Arap şiirinin öncülerinden biri, hatta bazılarına göre en önde gelenidir. Onun şiirlerinde dikkat çeken özellikler, çağdaş Arap şiirinin realist ekolünde yer almasını sağlayan rasyonel ve gerçekçi üslubudur. Bu bakımdan şiirleri, lafızları bakımından kolay, anlamları bakımından ise romantiktir. Şiirlerinde kapalılıktan uzak, açık ve anlaşılır bir yapı görülür.

ez-Zehâvî'nin denemelerinden sonra Irak'ta modernizm bakımından iki şiir türü yayılmaya başlamıştır. Bunlar mensur ve mürsel şiirlerdir. Kendisinden yaklaşık yarım asır önce Rızkullah Hassûn tarafından mensur şiir denemesi yapılmıştır. Ama kendi deneyim ve çabalarını bir şekilde tutturamayıp kırk yıl sonra ez-Zehâvî'nin yayınlamaya başladığı çalışmalarıyla tekrar ortaya çıkmıştır. Burada önemli bir şey olmuş ve ondan dolayı tartışma çıkmıştır. Mensur şiir teriminin kullanımına ise yine aynı tarihte (1905 yılın Ekim ayında) Lübnanlı edip Emîn er-Reyhânî'nin (1876-1940) şiirinde “El-Hilâl” dergisinde başlanmıştır. Silagadze konu ile ilgili örnekler vermektedir.⁸⁰

g. XX. Yüzyıl Arap Edebiyatında Temel İki Yaklaşım

Modern Arap edebiyatında klasik ve modern olmak üzere iki ana akım görülmektedir. Bu çerçevede XX. yüzyılda Arap edebiyatında الشعر التقليدي، التقليد، التجديد، الشعر المجدد، غير العروضيين، العروضيون gibi yeni terimler ortaya çıkmaya başlamıştır:

⁷⁹ Bend ile ilgili açıklama “On a Unique Arabic Verse Form” kitabında yapılmıştır.

⁸⁰ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 85-91.

XX. yüzyılda Arap eleştirmenler arasında, Arap edebiyatı, özellikle şiir, gerçeklikten (realizmden) koştu ve işlevini kaybetti. Silagadze'nin dediğine göre Halil b. Ahmed'in kurduğu arûz sistemi bunda olumsuz bir rol oynadı. Bazı çağdaş edebiyatçılara göre, sadece bu sisteme bağılıktan dolayı dünyada gelişmelere ayak uydurulamamıştır. Bu düşüncenin sahipleri modernizme ayak uydurmak için yeni bir şiir sistemin gelişmesinin gerekli olduğunu düşünmektedirler. Ancak bu dönemde bir taraftan da her yazı şiirleşti. Yani her bilim dalında, edebî, tıbbî, astronomik, v. s. çalışmalar şiirsel biçimde yazılmıştır. Şiirlerde artık his, duygu ve düşünceler kaybolmuştur. Özel mektuplar bile şiirsel yazılmaktaydı. Çağdaş Arap edebiyatçıları arasında şu söz çok yaygındı: “Duygu ve düşüncelerimiz dışında hayatımızda şiirleşmeyen hiçbir şey kalmadı.”⁸¹ Gerçek şiir ile şiirleşmiş bir metin arasındaki ortak nokta sadece nazım sisteminde olmuştur. Bunun sonucunda nesir – metr/bahir ve ritim/vezin arasında çelişki ortaya çıkmaktadır. Benzer ifadeler birçok modern Arap edebiyatçısı tarafından dile getirilmiştir. Abbas Mahmûd Akkâd (1889-1964) bunlardan biridir. Bir yanda hayatın şiiri diğeri yanda ise zihafaların ve illetlerin şiiri vardır.⁸²

Ebü'l-Atâhiye (öl. 210/825) arûzun bazı sistemlerini değıştirmenin ve aynı zamanda yeni ölçü sisteminin kurulmasının mümkün olduğu söylemiştir. O, kendisinin aruzdan daha büyük olduğunu “أنا أكبر من العروض” ifade etmektedir.⁸³

Silagadze'ye göre XX. yüzyıl Arap edebiyatında iki farklı anlayış ortaya çıkmaktadır: Bir yandan beyaz şiir ve genelde serbest şiir; diğeri yandan ise geleneksel Arap şiirinin nazım kurallarının yenilenmesi gayretidir. Bu çerçevede Arap şiir sisteminde birçok değışiklik yaşanmış ve sonuç olarak serbest şiir ortaya çıkmıştır..

Serbest şiirin gelişimi, kalkınma, geleneksellik ve yenilenme (البعث، التقليد، التجديد) olmak üzere üç aşamadan geçmiştir. Bunların ilki XIX. yüzyılı kapsar. Diğeri ikisi ise XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam eden dönemdir. Silagadze, geleneksel aşamaya Mahmud Sâmî Paşa Bârûdî'den (1839-1904) sonraki nesilden başladığını söylemektedir. Yazar, onu takip eden en önemli şahsiyetlerden

⁸¹ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 96.

⁸² Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 97.

⁸³ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 97-99.

bazıları olarak Ahmed Şevkî (1868-1932) ve Hâfız İbrâhîm'i (1871-1932) zikrederek, kendisi, Modern Arap şiir edebiyatında iki ekolün ortaya çıktığını söylemektedir. Birincisi “*İhya Ekolü*”dür ve bunun kurucusu Bârûdî'dir. Onun modern dönem edebiyat uyanış hareketini başlattığını, Ahmed Şevkî ve Hâfız İbrâhîm de bu ekolün önemli şahsiyetlerindendir.

Silagadze, Mısırlı Abdurrahman Şükrî (1886-1958), Abbas Mahmud Akkâd (1889-1964) ve İbrahim Mâzinî (1890-1949) tarafından ikinci ekol olarak kurulan “*Medresetü'd-Dîvân*” hakkında kısa açıklamalar yapar. Bu ekolün şiire anlayışı hakkındaki açıklamaları şöyledir: Şiirlerde yenilik olmalıdır; şair duygularını ifade ederken taklitten uzak durmalıdır. Şiirlerde önem verilmesi gereken husus, kalıplar değil, şiirlerdeki duygu, his ve düşüncelerdir. Bu ekol, klasik Arap şiirindeki kafiye ve vezin birliğine önem vermemektedir.

Silagadze, Halîl Mutrân'ın (1869-1949) divanının 1906'da yayınlanışından sonra Arap edebiyatında büyük yankı uyandırarak yeni bir dönemi başlattığını kabul etmektedir. Yine Akkâd, İbrahim el-Mâzinî ve Mihail Nuayme (1889-1988) eserleriyle, *Emiru's-Şuarâ* lakaplı Ahmed Şevkî'yi eleştirirler.

Silagadze *İhya Ekolü ve Medresetü'd-Dîvân* ekolleri hakkında açıklamalar yaptıktan sonra, bu ekollerin bazı şairlerinin şiirleri hakkında bilgi verip şiirlerindeki sistem hakkında açıklamalar yapmaktadır.⁸⁴ Yazar kitabın son bölümünde mensur ve mürsel şiir hakkında açıklamalar yapmakta ve Ahmed Zekî b. Muhammed b. Mustafâ Ebî Şâdî'den (1892-1955) şiir örneği vererek şiirdeki sistemi izah etmeye çalışmaktadır.⁸⁵

3. Arapçada Diglossia

Bu kitap Apollon Silagadze ve Nino Edjibadze⁸⁶ tarafından hazırlanmış ve iki dilde, İngilizce ve Gürcüce, kaleme alınmıştır. İki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım İngilizce olup toplam 31 sayfadır. Gürcüce olan ikinci kısım da 30 sayfadan oluşup eser toplam 61 sayfadır. Kitabın içeriği üç başlıktan

⁸⁴ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 104-113.

⁸⁵ Silagadze, *Arap Edebiyatında Serbest Şiir*, 114-119.

⁸⁶ Nino Ejibadze 06.03.1977'de Tiflis'te doğdu. 1994'te lise eğitimini bitirip aynı yıl Tiflis Devlet Üniversitesi Doğu Bilimleri Fakültesi'nde önlisans eğitim almaya başladı. Eğitim hayatı ve akademik kariyerini aynı üniversitede devam ettirmiştir. 2012'de ordinaryüs profesör oldu. bk. <http://science.org.ge/newsite/wp-content/uploads/ckap.pdf>

oluşmaktadır: Introduction, Arabic Diglossia ve Arabic Heterography. Girişinde hem İngilizce hem de Gürcüce olmak üzere kısa bir önsöze yer verilen kitap 2012 yılında Tiflis'te "Universal" basın-yayın tarafından neşredilmiştir.⁸⁷

Yazar önsözde, Arabic Diglossia hakkında genel bilgi vermektedir. Kısaca, Silagadze edebî Arapçanın, lehçelere karşı çıkmasından muhalefet olarak söz eder ve ilk defa konu edilmiş olan Arabic Heterography çerçevesinde, kelimelerin yazılışıyla seslendirilişi arasındaki farka işaret ederek, klasik Arapça, Standart Arapça ve Mısır lehçesinin deşifresi arasındaki uyumsuzluktan söz eder. Silagadze bu konuda meslektaşısı Nino Ejibadze tarafından kaleme alınan "ეგვიპტური დიალექტის გრამატიკა -Egvipturi dialektebis gramatika- *Mısır Lehçesi (Diyalekt) Dilbilgisi*" kitabından yararlanmıştır.⁸⁸

a. Arapçada Diglossianın Varlığı

Silagadze, eserinin girişinde, İslam'dan önce ve sonra diglossia konusunun hep aktif olduğunu söylemektedir. Diglossia, halk içinde bir dilin birden fazla lehçesinin kullanılması halidir. Bunlardan biri genelde devlet dili, öbürü daha az prestijli halk dilidir. Genellikle yazım ve bürokraside kullanılan dil ile günlük konuşma dili arasında bir farklılık olarak ortaya çıkar. Arap ülkelerinde görülen fushâ-âmmice ayrımı ile İsviçre'de görülen konuşmada schweizertusch ile yazımda kullanılan hochdeutsch-plattdeutsch versiyonu buna örnek teşkil eder."⁸⁹

Silagadze, diglossianın Kur'an-ı Kerim'de de geçtiğini ifade eder. O, Kur'an'da "dil" kelimesinin geçip geçmediği meselesini لغة ve لسان kelimeleri çerçevesinde inceler. Kur'an-ı Kerim'de لغة kelimesinin geçmediğini ve لسان kelimesinin ise Kur'an dili olarak üç kere geçtiğini belirtir. Bu kelime bir kere⁹⁰ لسانا عربياً olarak ve iki kere ise herkese açık, Arap yarımadasında herkes tarafından anlaşıl意思 anlamında لسان عربى مبين⁹¹ olarak geçmekte ve net bir şekilde

⁸⁷ Apollon Silagadze, *Arapçada Diglossia*, (Tiflis: Universal yayınları, 2012)

⁸⁸ Ejibadze, *Egvipturi dialektebis gramatika* (Tiflis: Universal yayınları, 2010.).

⁸⁹ Kees Versteegh, "History of Arabic Language Teaching - Arap Dili Öğretiminin Tarihçesi" çev. Muhammet Günaydın (İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, say: 16, yıl 2007), 349.

⁹⁰ el-Ahkâf 46/12.

⁹¹ en-Nahl, 16/103; eş-Şuarâ, 26/195.

anlaşılabilir genel Arap dili kastedilmektedir. Yazar, bu vesileyle Arapların dillerinin lehçe ve şive açısından birbirinden az çok farklı olduğuna işaret eder.⁹²

Silagadze'nin belirttiğine göre, asırlar boyunca Standart Arapça ile lehçeler arasında önemli dilsel farklar söz konusu olmuştur. Edebi dil, her zaman düşük statülü dile (konuşma diline, diyalect) karşı çıkmıştır. Başka bir deyişle, Arap dilbilimciler tarafından lehçelere karşı saldırganlık her zaman hissediliyordu. Örnek vermek gerekirse, çağdaş dilbilimciler, fonetik tarafını doğrulamak için Latin, lehçe metinlerine "Transkripsiyon" işaretleri uygulamasına başlayınca bu işe karşı çıkanlar yasallaştırma sürecinin başladığını düşündüler. Yaygın düşünceye göre lehçenin dilbilgisi olmaz. Çünkü lehçe klasik Arapçanın kurallarına tam uyum sağlamamaktadır.

Araştırmacıya göre, Arap dünyasında bugünkü mevcut durum tipik bir diglossiadır. Dikkat edilmesi gerekir ki, bugün Arap Dünyası sadece Arabistan yarım adasından ibaret olmayıp geniş bir coğrafya içerisinde yer alan 22 Arap ülkesini kapsamaktadır ve onların resmi dili Arapçadır. Doğal olarak, Klasik Arapça ve standart Arapça yüksek statülü bir dildir. Düşük statülü diller ise lehçelerdir (Ammicedir) ve onlar halk içinde ana dili temsil etmektedirler. Bu iki dil düzeyi arasında tarih boyunca çekişmeler olmuştur.

Yazarın aktardığına göre öyle durumlar var ki düşük statülü diller artık kendi fonksiyonlarını genişletmektedirler. O, bununla ilgili şöyle bir örnek vermektedir: İsviçre'de Almanca, okul ve kiliselerde öğretim ve vaaz vermek için kullanılmaktadır. Benzer şekilde, Mağrib'in bazı ülkelerinde yerel lehçeleri öğretim dili olarak kullanmak için girişimde bulunulmuştur. Ancak bu girişim başarısız olmuştur. Öte yandan, bugün Mısır'da artık yerel lehçeyle şiir ve romanlar basılmaktadır.⁹³

Silagadze, modern Arap sosyolengüistliğinin zor bir süreçten geçtiğini söylemektedir. Bu ise öncelikle pratik Arapçaya yansımaktadır. Diglossia, Araplara ait lengüistik bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.⁹⁴

Pratikte farklı bir tanım daha vardır O da "multiglossia"dır. Lehçeler ve edebî dil arasında görülen uyuşmazlık bilimsel edebiyatta çok problem

⁹² Silagadze, *Arapçada Diglossia*, 33.

⁹³ Silagadze, *Arapçada Diglossia*, 36.

⁹⁴ Silagadze, *Arapçada Diglossia*, 37. (N. Ejibadze, 2010'dan naklen)

oluşturmaktadır, ancak bu durum fazla önemsenmemektedir.⁹⁵ Lehçelere gelince, araştırmacı bu konuda dikkat edilmesi gereken iki hususun varlığına dikkat çekmektedir. Birincisi, kullanıldığı bölgede edebî dile, birkaç lehçe karşı çıkmaktadır. Örneğin Mısır'da, Kahire yakınlarında yaşayanların dillerinin başkentten uzak yerleşim yerlerinde yaşayanların dillerinden farklı olduğu görülmektedir. Burada araştırmacı ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan insanların konuştukları bölgesel şiveleri kastetmektedir. İkincisi ise, yirmiden fazla Arap ülkesi kendi lehçeleriyle, tüm Arap dünyası içerisinde olan edebî dile karşı çıkmaktadır. Sonuçta şöyle bir tablo oluşmaktadır; Anadili Arapça olan yirmiden fazla Arap ülkesi kendi yerel lehçeleriyle (şiveleriyle) edebî dile karşı çıkmaktadır.⁹⁶ Buna göre Arapça şu kategorilerden oluşmaktadır:

- a- Klasik Arapça (fuṣḥā at-turāt)
- b- Modern Standart Arapça (fuṣḥā al-‘aṣr-Modern Standard Arabic)
- c- Aydınların Konuşma Dili (‘āmiyyat al-muṭaqqafin-Educated Spoken Arabic)
- d- Eğitilmiş Kimselerin Konuşma Dili (‘āmiyyat al-mutanawwirin-Semi-literate Spoken Arabic)
- e- Eğitim Almamış Kimselerin Konuşma Dili (‘āmiyyat al-‘ummiyyin-Illiterate Spoken Arabic)

İlk ikisi edebî son üçü ise konuşma dilidir. Silagadze bununla yetinmeyip detaya girildiğinde yazılı dilin bir seçeneğine/stiline “Mixed/Middle Written Stile” rastlamamızın mümkün olduğunu söylemektedir. Bu stil dergilerde, romanlarda ya da normatif pasajlar vs. metinlerde standart dil ile Mısır lehçesinin karışımı bir görünümle karşımıza çıkmaktadır.⁹⁷ Bu kullanım ayrıca konuşma dilinde, televizyon yayınlarında ve radyo programlarında da kullanılmaktadır.

Edebî dil fonksiyonunu temsil eden iki dil vardır. Bunlar Klasik Arap dili (fusha) ve Modern (standart) Arap dilidir. İkincisinde kendine ait grafiksel ve ortografik sistem yoktur. Yani kendine ait yazı şekli bulunmamaktadır. Dolayısıyla modern Arapça klasik Arapçadan yararlanmaktadır. Bu yüzden aynı grafik metninin deşifresi iki ayrı şekilde yapılmaktadır. Daha açık ifade edecek olursak,

⁹⁵ Silagadze, *Arapçada Diglossia*, 37. (S, Kaye, 1994: 47’den naklen)

⁹⁶ Silagadze, *Arapçada Diglossia*, 38.

⁹⁷ Silagadze, *Arapçada Diglossia*, 39. (Clive Holes, 2004: 314-315’den naklen)

Modern edebî dil, grafiksel (ortografik) olmadığından Klasik Arapça sistemini kullanılmak zorundadır.⁹⁸

b. Arapçada Heterography

Silagadze kitabın bu son bölümünde heterography⁹⁹ hakkında bilgi vermektedir. Arapça farklı seslendirme ve farklı yazılış şekli üzerine grafiksel metnin üç ayrı deşifresi kullanabilmektedir. Bunlardan ikisi yukarıda belirtildiği gibidir. Üçüncü ise lehçenin deşifresidir. Yazar bu konuda birçok örnek vermektedir. Verilen her bir örneğin üç ayrı deşifresi vardır.¹⁰⁰

Grafiksel metin üç şekilde yazılır:

كان فيه واحد اسمه الخسيس و واحد اسمه الأصيل... الخسيس أبوه مات والأصيل أبوه مات، قعدت أمهاتهم متأرمة عليهم، لما ربتهم أمهاتهم فأجدبت بهم القرية، فهاجروا الى بلاد بعيدة يشتغلوا على أرزاقهم، فأم الأصيل جمعت لابنها أكل وشرب وأم الخسيس جمعت لابنها أكل وشرب.

-Klasik Arapça Deşifresi:

Kāna (fīhi) wāhidun 'ismuhu l-ḥasīsu wa-wāhidun ismuhu'l-'Aşīlu... 'al-ḥasīsu 'abūhu māta wa-l-'aşīlu 'abūhu māta qa'adat 'ummahātuhum muta'armilatan 'alayhim lammā rabbathum 'ummahātuhum wa-'ajdabat bihim-il-qaryatu fahājarū 'ilā bilādin ba'īdatin yaštağilū 'ilā 'arzāqihim, fa-'ummu l-'aşīli jamma'at li-bniha 'al-'akla wa-š-šurba wa-'ummu l-ḥasīsi jamma'at li-bniha 'al-'akla wa-š-šurba.

-Standart Arapça Deşifresi:

Kāna (fīhi) wāhid ismuhul-ḥasīs wa-wāhid 'ismuhu l-'aşīl... 'al-ḥasīs abūhu māt wa-l-'aşīl 'abūhu māt, qa'adat 'ummahātuhum muta'armilata 'alayhim lammā rabbathum 'ummahātuhum wa-ajdabat bihim al-qarya fahājarū ilā bilādin ba'īda yaštağilū 'ilā arzāqihim, fa-'umm al-'aşīl jamma'at li-bniha 'al-'akl wa-š-šurb wa-'umm al-ḥasīs jamma'at li-bniha 'al-'akla wa-š-šurba.

⁹⁸ Silagadze, *Arapçada Diglossia*, 39-44.

⁹⁹ Farklı yazılış şekli; farklı seslendirme. Aynı harfî farklı sözcük veya hecelerde başka sesler verecek tarzda kullanma.

¹⁰⁰ Silagadze, *Arapçada Diglossia*, 45.

-Mısır Lehçesi:

Kān fī wāhid ismu l-ḥasīs w-wāhid 'ismu l-aşıl... al-ḥasīs abū māt wa-l-aşıl abū māt, qa'adat ummahāthum mita'armila 'alēhum lamma rabbithum ummahāthum w-agdabit bihim al-qaria, fahāgaru ila bēlād ba'ida yiştiglu '-arzāqhum, f-umm el-aşıl gamma'at li-bnaha al-'akl wə-ş-şurb w-umm el-ḥasīs gamma'at l-ibnaha el-akl wə-ş-şurb.¹⁰¹

Metnin deşifresinde klasik ve modern diller arasındaki değişikliğin ayrılması kolaydır. Çağdaş dilde kelimelerin sonlarının bozulduğu görölmektedir. Diyalekt için kendine özgü birkaç kural söz konusudur. Bu kuralları açıklarken bazı Arapça harflerin karşılığında bu harflerin “ā, ī, ū, š, ḥ, ş, ə, ğ, ē, ḥ, t” nasıl kullanıldığı bizlere sunulmaktadır. ثلاثة ثقافة – talāta, saqāfa; دقيقة – di't'a; vs.¹⁰²

Sunulan görüş bağlamında dikkat edilmesi gereken bir durum daha vardır. Arapça grafiksel metin farklı şekillerde okunur (heterography). Bu gerçeği açıkça gösteren durum şu ki, metinde bazen gerekli durumlarda, ifadenin nasıl okunacağı gösterilmektedir. Özellikle sanat ve edebiyat metinlerinde yazar, kelimeleri ve ifadeleri ayırt ederek nasıl okunacağını gösterir. Bunlar özellikle Mısır lehçesiyle yazılmış metinlerde vardır. Kısaca bu tarz ifadeler klasik biçime göre okunmalıdır.¹⁰³

Normal grafikte görölen aşığıdaki söz ya da ifadeyi değişik bir şekilde, çözülebileceği bir grafikte yazmak mümkündür.

المصيبة دى اسبابها الفقها و المفتشين و البهوات فى وزارة المعارف، واللى محكمين رأيهم ان كل شئ لازم ينكتب باللغتى العربيتى الفصحى¹⁰⁴

“el-muşība di asbābha el-fu'aha wa-l-mifattişin wa-l-bahawāt f-wizārit el-ma'ārif, w-elli maḥakkimīn ra'yhum innə kallə şe' lāzim yinkitib bi-l-luġatī l-'arabīyatī l-fuṣḥā.”

Burada ayırt edilmesi gereken “bi-l-luġatīl-'arabīyatīl-fuṣḥā” ifadesidir. Okuyucunun tamamen klasik kurala göre okuması için kelimeye ek olarak ى eklenmelidir: باللغتى العربيتى

¹⁰¹ Silagadze, *Arapçada Diglossia*, 46-47. Metin Fayoum ilçesinde as-Subaih köyünde yazılmıştır. Ejibadze, *Mısır Arapçası, metinler, sözlük* (Tiflis, 2008), 58-59.

¹⁰² Silagadze, *Arapçada Diglossia*, 52-57.

¹⁰³ Silagadze, *Arapçada Diglossia*, 58-59.

¹⁰⁴ Silagadze, *Arapçada Diglossia*, 59.

كانا فعلون ماض ناقصون مبنيون على الفتحى لا محلا لهو من الإعرابى¹⁰⁵

“Kānā fi’lūn mādin nākişūn mabniyūn ’alā l-fatḥī lā maḥallā lahū mina l-’i’rābī.” Bu durumda kelimelerin klasik Arapçayla okunması gerekir ve onlara و، و، ا، و eklenir, zira grafikte bu karmaşıklıklar gösterilmemektedir.¹⁰⁶

4. Kur’an-ı Kerim Tercümesi

Gürcü dogubilimci Silagadze, Kur’an-ı Kerim tercümesine hayatının son on yılı içerisinde başlamıştır. O, kendisiyle yapılan bir röportajda bu tercüme ile ilgili açıklamalar yapmaktadır. Araştırmacı, yoğun çalışmalarından dolayı, Kur’an tercümesiyle sadece tatil günlerinde meşgul olabildiğini belirtmektedir.¹⁰⁷ Bu aksama nedeniyledir ki Silagadze, sadece 14 surenin tercümesini birkaç kitap halinde neşretmek suretiyle tamamlayabilmiştir.

a. Tercümenin Yayın Serüveni

Silagadze müslüman olmadığından, Kur’an-ı Kerim’i tercüme etmesi için farklı bir nedeni olmalıydı. Yaptığımız araştırmada bu konuya dair birkaç tespitte bulunduk. Birincisi; Center for Cultural Relations of Georgian “CAUCASIAN HOUSE” Kur’an-ı Kerim’in Gürcüce’ye çevrilmesini kararlaştırır ve bu görevi Silagadze’nin meslektaşı Prof. Dr. Giorgi Lobjanidze’nin¹⁰⁸ üstlenmesini ister. O yıllarda Silagadze Tiflis Devlet Üniversitesi’nde Sami Dilleri anabilim dalı başkanıydı. Tercüme görevinin kendisine tevdi edilmemesinden dolayı aralarında kişisel anlaşmazlık çıkmış olması kuvvetle muhtemeldir.¹⁰⁹ Çünkü Apollon bu işe kendisini meslektaşından daha layık görüyordu. Apollon ve Giorgi arasındaki bu sürtüşme Sami Dilleri Bölümü’nde çalışan ve okuyanlar tarafından bilinmekteydi. Aralarındaki bu problemin, Silagadze’nin tercümesindeki dipnot açıklamalarına

¹⁰⁵ Silagadze, *Arapçada Diglossia*, 59.

¹⁰⁶ Silagadze, *Arapçada Diglossia*, 60.

¹⁰⁷ Eka Talahadze, “Apollon Silagadze ile röportaj”. Erişim 02.06.2019
<https://www.youtube.com/watch?v=ntXZEMPwXE>

¹⁰⁸ Giorgi Lobjanidze 20 Şubat 1974’te Şida Kartli’nin Nabahtevi köyünde doğdu. 1991’de liseyi bitirip aynı yıl Tiflis Devlet Üniversitesi’nde Doğu Dilleri Fakültesi’nde okuma hakkı kazandı. 1996-1999 yılları arasında Tahran Üniversitesi’nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2005 yılında Tiflis Devlet Üniversitesi’nde “Kur’an’da İsa ve Meryem” konulu çalışmasıyla doçent oldu. Halen (2019 yılı itibarıyla) TDÜ’de ordinaryüs profesör olarak akademik kariyerini sürdürmektedir.

¹⁰⁹ Ketı Makhatadze, (Apollon Silagadze’nin Öğrencisi) kişisel görüşme, 11.04.2018.

net bir şekilde yansıdığı görülmektedir. Çünkü o, bazı ayetleri yanlış çevirdiği gerekçesiyle Lobjanidze'yi sert bir şekilde eleştirmektedir. İleriki kısımlarda bu husus örnekler çerçevesinde ele alınacaktır.

İkincisi; Lobjanidze'nin Kur'an tercümesi 2006 yılında basıldıktan kısa bir süre sonra Gürcistan Dostluk Derneği, Apollon Silagadze'yle anlaşarak Kur'an tercümesi sürecini başlattı. Tabii ki işin içinde maddi çıkar vardı ve mütercim tercüme görevini kabul etmesi büyük olasılıkla maddiyata dayanıyordu.¹¹⁰ Ne var ki Silagadze'nin Kur'an tercümesi yarım kaldı; çünkü kendisi, hastalığı sebebiyle çalışmasını tamamlayamadan öldü. Apollon 14 surelik tercüme çalışmasını dört ayrı kitap olarak bastırды. Gürcistan Dostluk Derneği ile Silagadze'nin arasındaki anlaşmanın, mütercimin, ilerleyen aşamalarda, anlaşmada belirtilenden daha fazla ücret istemesi nedeniyle bozulduğu da söylenmektedir.¹¹¹

b. Tercümenin Genel Özellikleri

Gürcü oryantalist Silagadze, 2009'da Kur'an-ı Kerim'in birinci ve ikinci sureleri ile üçüncü, dördüncü ve beşinci surelerini iki ayrı kitap halinde tercüme etmiştir. Birinci kitap 124, ikinci kitap 108 sayfadan oluşmaktadır. 2010 yılında ise altıncı, yedinci ve sekizinci surelerin çevirisini kitap haline getirmiştir. Kitap toplam 100 sayfadan oluşmaktadır. 2012'de basılan ve 233 sayfadan oluşan son kitap ise dokuzuncu sureden başlayıp ondördüncü sure dâhil, toplam altı surenin tercümesini ihtiva etmektedir. Kitapların hepsi UNİVERSAL basımevi tarafından yayımlanmıştır. Fakat az sayıda basıldığı için kitapçılarda satışı yapılmamaktadır. Eser sadece Gürcistan Devlet Parlamentosunda, Tiflis Devlet Üniversitesi'nin kütüphanelerinde ve benzer kurumlarda mevcuttur. Otar Nadiradze, Silagadze'nin ondördüncü sureden sonrasını da tercüme etmiş olabileceğinden ama yayınlamaya zaman ve imkân bulamadığından veya yukarıda belirtilen anlaşmazlıktan dolayı tercümenin bu kısımlarını bastırmamış olabileceğinden söz etmektedir.¹¹²

¹¹⁰ Otar Nadiradze (Gürcüstan-Türkiye Dostluk Derneği Başkanı), kişisel görüşme. Batum: 03.02.2019.

¹¹¹ Otar Nadiradze (Gürcüstan Türkiye Dostluk Dernek başkanı), kişisel görüşme. Batum: 03.02.2019.

¹¹² Otar Nadiradze (Gürcüstan Türkiye Dostluk Dernek başkanı), kişisel görüşme. Batum: 03.02.2019.

Silagadze'nin birinci kitaptaki yöntemi diğerlerinde uyguladığı yöntemden farklıdır. Şöyle ki; birinci kitabın dipnot açıklamalarında 1906'da Fransızcadan¹¹³ ve 2006'da Arapçadan¹¹⁴ Gürcüceye çevrilmiş Kur'an tercümelerindeki hataları ele almaktadır. Bu nedenle bu kitabın büyük kısmı eleştiriler ve karşılaştırmalar içermektedir. Yazarın birinci kitapta yapmış olduğu bu eleştiri ve yorumların amacı, Kur'an'ın aslında ne demek istediğini okuyucuya aktarmaktır. O, bu çalışmasıyla ile hangi tercümenin daha güvenli ve doğru olduğunu göstermek istediğini söylemektedir. İkinci kitabının önsözünde ise, kendisinden önce yapılan bu iki tercümeyle artık değerlendirmeyeceğini sadece bazı terimleri açıkladığını ve bazı bölümlerde tefsir yaptığını belirtir.¹¹⁵

Apollon, ileride örnekleriyle ele alınacağı üzere, bazı dipnotlarda Kur'an'ı Eski ve Yeni Ahit ile kıyaslamakta, Kitab-ı Mukaddes'e atıflar yapmaktadır.¹¹⁶ O, alışlagelenin aksine sure adlarını da tercüme etmektedir. Örneğin Fatıha'yı "გამხსნელი-gamhsneli, Açan"; Bakara'yı "ფურო-puri, İnek"; Ali İmran'ı "იმრანისგვარი-imranisgvari, İmran sülalesi" olarak tercüme etmiştir.¹¹⁷ Apollon her kitabın son kısmında çevirdiği surelerin, Arapça metnini de vermektedir. Birinci kitabın özelliği şu şekildedir:

Apollon Silagadze, iddiaların aksine, Yeni Ahit'in modern açıklamalarının Kur'an'la sanıldığı kadar çelişmediğini söylemekte ve bu konuda W. M. Watt'ı referans göstermektedir.¹¹⁸ Mütercim ayrıca başlangıçta Allah, sure, ayet, cüz, hizb, Mekkî-Medenî ve besmele gibi kavramlar hakkında açıklamalar yapar. Mütercime göre İslam'da Allah, Ehl-i Kitap'taki Tanrı gibi algılanmakta ve tevhid

¹¹³ Gürcü edebiyatçı, yayıncı ve mütercim Petre Mirianashvili (1860-1944), 1906'da Kur'an'ı Fransızcadan Gürcüceye tercüme ederek bu eserini "Kur'an-ı Muhammedisa/Muhammed'in Kur'an'ı" olarak adlandırmıştır.

¹¹⁴ Apollon'un kanaatine göre Giorgi Lobjanidze, Rusçadan yararlanmış. Çünkü bazı ayetlerin yanlış tercümelerinin Rusça çeviriden kaynaklandığını ifade etmektedir.

¹¹⁵ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, (Tiflis: Universal Yayınları, 2009. 2. Kitap), 71.

¹¹⁶ Mütercimin bunu iki nedenle yaptığı anlaşılmaktadır. Birincisi, klasik kaynaklarla karşılaştırma yapmak, ikincisi ise klasik kaynaklarda olmayan bilgileri Eski ve Yeni Ahit ile İsrailiyattan tamamlamaktır. Alıntı yaptığı yerler genelde İsrailoğullarının inek kesmesi, Hz. Davud ve Calut'ün mücadelesi ve Allah'ın Yahudilere gönderdiği peygamberlerle alakalıdır. Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, Tiflis: Universal Yayınları, 2009. 1. Kitap), 63-124.

¹¹⁷ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 48-50.

¹¹⁸ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 2: 71.

İslam'ın en önemli ilkesini meydana getirmektedir. O, Allah'ın tek olduğuna dair Kur'an, İncil ve Tevrat'tan örnekler göstermektedir.¹¹⁹

Silagadze'nin besmeleyle ilgili açıklamaları da şu şekildedir: Müslümanlar herhangi bir işe başlarken besmele ile başlarlar. Kur'an-ı Kerim'in ilk suresi de besmele ile başlar. Kur'an'da Tevbe suresi hariç tüm surelerin başında besmele vardır. Bununla birlikte müstakil bir ayet olarak besmele sadece Fatiha suresinde zikredilmektedir.¹²⁰ Verilen örneklerde de görüldüğü üzere Silagadze'nin Kur'an tercümesindeki açıklamalarının çoğunlukla geleneksel İslam anlayışıyla uyumlu olduğu görülmektedir.

Yukarıda ifade edildiği üzere Silagadze ikinci, üçüncü ve dördüncü kitapta artık diğer tercümelemlerle ilgili açıklamalara yer vermemektedir. Zira okuyuculara her tercümenin güven vermeyebileceğini birinci kitapta yeterince delil ve örnek göstererek izah ettiği kanaatindedir. Aynı yöntemin devam ettirilmesi halinde ise iş gereksiz yere uzayacaktır.¹²¹ Mütercim bu üç kitapta, birinci kitabında yer verdiği kavram açıklamalarını tekrarlamayıp okuyucuya birinci kitabın ilgili kısmını referans göstermektedir. Bu üç kitabın birinci kitaptan bir başka farkı, yazarın dipnotta açıkladığı kelimelerin Arapça aslını da yazmasıdır. Hâlbuki birinci kitapta bunlar Gürcü dili imla kurullarını göre yazılmıştır.

Oryantalist Apollon Silagadze'nin iyi bir Gürcü dili uzmanı ve şair olduğu tercüme ettiği Kur'an mealinden anlaşılmalıdır. Özellikle kısa ayetleri şiir gibi çevirmiştir. Tercümeyle şiir kalıpları ve ölçülerine uyarlayarak ona ritimsel akıcılık kazandırmıştır. Bu da okuyucuya veya dinleyiciye hoş gelmektedir.

Örnek:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ¹²²

“სახელითა ალლაჰისა, მოწყალისა, მწყალობლისა.

–Sakhelitā Allahisa Motskalisa mtskaloblisa.”¹²³

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ¹²⁴

¹¹⁹ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 2: 49.

¹²⁰ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 55.

¹²¹ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 71.

¹²² el-Fâtiha, 1/1.

¹²³ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 3.

¹²⁴ el-Fâtiha, 1/5.

თავანსა გცემთ შენ, შეწევნასა გთხოვთ შენ

-Takvansa gtsemt sen, ŧetseevnasa gthovt sen.¹²⁵

Silagadze çalışmasında, lâfzî tercümeýi öne çıkarmış, metinde yer almayan her hangi bir yardımcı ifadeýi tercümeýe katmamaya özen göstermiştir. Zira diđer mütercimleri eleştirdiđi hususlardan biri, buna riayet etmeyişleridir.

Mütercim tercüme esnasında zaman zaman ayetlerde geçen bazı kelimeleri semantik açıdan değerlendirmiştir.¹²⁶ Yazar ayrıca bazı ayetlerin iniş sebebine işaret ederek okuyucuya bu hususta bilgi vermektedir.¹²⁷

c. Hz. İsa İçerikli Ayetlerin Tercümesi

Apollon Silagadze, Kur'an-ı Kerim'de geçen Hz. İsa ile ilgili ayetlerin tercümesine hassasiyet göstermektedir. evirilerinin geleneksel İslam anlayışına aykırı bir yönüne rastlanmamıştır. Hz. İsa ile ilgili bazı terim ve ifadelerin zaman zaman klasik kaynaklara da müracaat edilerek açıklandığı görölmektedir. Örneđin mütercim "Ruhü'l- Kudüs'le ilgili ¹²⁸... وَأَيَّدَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ..." ayetini და სული წმინდით გავამტკიცეთ იგი - *da suli tsmindit gavamtkitset igi* –ve onu *Rûhü'l-Kudüs ile güçlendirdik (destekledik)*" şeklinde tercüme ederek bu kavrama dair açıklamasında Cebrail'in kastedildiğini belirtmektedir.¹²⁹ Mirianashvili ve Lobjanidze tercümelerinin ise Ruhü'l-Kudüs'le ilgili herhangi bir açıklama yapmadıkları görölmektedir.¹³⁰ Silagadze'nin, Ruhü'l-Kudüs'ün teslis inancındaki Kutsal Ruh'la karıştırlabileceği düşünceýi böyle bir açıklama yapma ihtiyacı hissettiği düşünölebilir.

Kur'an-ı Kerimde Hz. İsa'nın (a.s) yaratılışı řu şekilde ifade edilmektedir: ¹³¹“إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ.” *Allah nezdinde İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona ol dedi ve oluverdi.*" Buradan anlaşıldığı üzere onun yaratılışı, Hz. Âdem'in (a.s.)

¹²⁵ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 3.

¹²⁶ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 63-124.

¹²⁷ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 63-124.

¹²⁸ Bakara, 2/87, 153.

¹²⁹ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 14. ; 81-82.

¹³⁰ Krş: Petre Mirianashvili, *Muhammed'in Kur'an'ı*, Tiflis Yayınları 1906; Giorgi Lobjanidze, *Kur'an Tercümesi* Tiflis Kavkasiis Sakhli -Caucasian House Yayınları, 2006.

¹³¹ Âli-İmrân 3/59.

yaratılışı gibidir. Silagadze'nin bu ayetle ilgili açıklaması şöyledir: "Hz. Âdem'in ve Hz. İsa'nın dünyaya gelişleri normal insanlar gibi olmayıp birisi topraktan ve diğeri babasız olmak suretiyle ikisi de mucizevî bir şekilde yaratılmışlardır. Hz. İsa bir tanrı değil peygamberdir.¹³² Araştırmacı, ayrıca Hıristiyan literatüründeki İsa anlayışının farklılığını İncil'den yaptığı şu alıntıyla ortaya koymaktadır: "İlk adam yerden, yani topraktan. İkinci adam ise göktendir."¹³³ Görüldüğü üzere mütercim farklılığa işaretlerle yetinmekte, herhangi bir tartışmaya girmemektedir.

Hz. İsa'nın öldürülmesi ve çarmıha gerilmesi konusunu Kur'an-ı Kerim şöyle ifade etmektedir: ¹³⁴ "وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرٌ الْمَاكِرِينَ" "(Yahudiler) tuzak kurdular; Allah da onların tuzaklarını bozdu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır." ayetini Silagadze bu durumu şöyle izah etmektedir: "Yahudiler Hz. İsa'nın öldürülmesini istediler, ama Allah'ın öyle yaptı ki Hz. İsa'nın yerine ona benzeyen başka birini öldürdüler. Hz. İsa ise göğe yükseltildi.¹³⁵ Bilindiği üzere bu bilgiler Nisa süresinin 157-159. ayetlerinde de mevcuttur. İslam literatüründe de tartışmalı bir konu olan göğe yükselişin nasıllığı, yani bedensel mi yoksa sadece ruhen mi gerçekleştiği hususuna dair mütercim herhangi bir açıklama yapmamaktadır. Fakat İslamî gelenekle çelişmeyecek şekilde Hz. İsa'nın tekrar gelmesinin kıyamet alametlerinden biri olduğunu ifade etmektedir. Ahir zamanda o Filistin bölgesinde tekrar dünyaya gelip Deccalı (Antikriste) öldürecek, dinsizleri yani kâfirleri cezalandıracaktır. Kutsal kitaplara inanan halkı onu kabul edecek, o tek bir din yani İslam üzere olacaktır. Kırk sene yaşadıkdan sonra diğer insanlar gibi vefat edecek ve Medine'de Hz. Muhammed'in yanına defnedilip mahşer gününde diğer insanlarla birlikte dirilecektir.¹³⁶

Silagadze teslis konusuna da değinmektedir. Nisa suresinde geçen وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةً إِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ¹³⁷ (Tanrı) üçtür demeyin, sizin için hayırlı olmak üzere bundam vazgeçin. Allah ancak bir tek Allah'tır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir.

¹³² Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 2: 81.

¹³³ İncil, I. Korintiler, Bölüm: 15/47.

¹³⁴ Âli-İmrân 3/54.

¹³⁵ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 2: 81.

¹³⁶ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 80-81.

¹³⁷ en-Nisâ 4/171.

Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter.” ayetinin tercümesi esnasında Gürcü mütercim, aslında Kur'an'da bir ayetin teslisin işareti sayılabileceğini söylemektedir. Ona göre teslis inancının iki unsurunun Hz. İsa ve Meryem, üçüncüsünün ise Allah'ın kendisi olduğu şeklinde yorumlanabilecek ayet Maide suresinde geçmektedir: ¹³⁸ وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ ¹³⁹ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ -Allah: Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, ben ve anamı, Allah'tan başka iki tanrı bilin diye sen mi dedin?” Silagadze'ye göre, eğer Kur'an-ı Kerim'de teslise uygun bir ayet aranacaksa, o da bu ayettir. Zira Nisa 171. ayette ve Maide 75. ayette hangi anlamın kastedildiği tam olarak belli değildir. ¹⁴⁰ Mütercim teslisle ilgili başka bir açıklama yapmamaktadır.

d. Kur'an-Kitab-ı Mukaddes Karşılaştırmaları

Gürcü mütercim Silagadze, Kur'an tercümesinde bazı ayetleri açıklamak için Kitab-ı Mukaddes'le karşılaştırmalar yapmaktadır. Bu karşılaştırmaların Hz. Meryem, Hz. İsa ve Yahudilerle ilgili olduğu görülmektedir. Silagadze'nin yaptığı karşılaştırmaların Kur'an ile Kitab-ı Mukaddes'in ters düştüğü noktalarla ilgili olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin, ¹⁴¹“وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ” ifadesini Apollon, “fakat bu ağaca yaklaşmayın yoksa günahkârlar olursunuz” şeklinde tercüme etmektedir. İncil'den yaptığı alıntı ise şöyledir: “Ama Tanrı 'Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesinden yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz' dedi.”¹⁴² Görüldüğü üzere Kur'an ağaçtan yemeleri halinde Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın günahkâr zalimlerden olacağını ifade ederken, İncil bu eylemin sonucunun ölüm olduğunu ifade etmektedir. ¹⁴³

Kur'an'ın Kutsal Kitap'la karşılaştırıldığı bir diğer yer ¹⁴⁴وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ لَٰيَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنَ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ifadesiyle ilgilidir. Mütercimin verdiği İncil açıklaması şu şekildedir: Halk Musa'nın dağdan

¹³⁸ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 2: 98.

¹³⁹ el-Mâide 5/116.

¹⁴⁰ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 2: 107.

¹⁴¹ el-Bakara 2/35.

¹⁴² İncil, Yaratılış, Bölüm 3:3.)

¹⁴³ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 72.

¹⁴⁴ el-Bakara 2/51.

inmediğini, geciktiğini görünce Harun'un başına toplandı. Ona, "Kalk da bize öncülük edecek bir ilah yap" dediler. "Bizi Mısır'dan çıkarana adama, Musa'ya ne oldu bilmiyoruz!" Harun, "Karılarınızın, oğullarınızın, kızlarınızın kulağındaki altın küpeleri çıkarıp bana getirin" diye karşılık verdi. Herkes kulağındaki küpeyi çıkarıp Harun'a getirdi. Harun altınları topladı, oymacı aletiyle buzağı biçiminde dökme bir put yaptı. Halk, "Ey İsraililer, sizi Mısır'dan çıkarana Tanrınız budur!" dedi. Harun bunu görünce, buzağının önünde bir sunak yaptı ve "Yarın Rabbin onuruna bayram olacak" diye ilan etti. Ertesi gün halk erkenden kalkıp yakmalık sunular sundu, esenlik sunuları getirdi. Sonra oturup yediler, içtiler, kalkıp âlem yaptılar."¹⁴⁵ Görüldüğü üzere bu ifadelerde, halk için put yapan kişinin Kur'an'da ifade edildiği şekliyle Sâmirî değil Hz. Harun olduğu dile getirilmektedir.¹⁴⁶

Silagadze'nin Kur'an'ı Kutsal Kitap'la karşılaştırdığı bir diğer ayet Bakara suresinde geçen ¹⁴⁷ "...فَاقتُلُوا أَنْفُسَكُمْ..." ifadesidir. Mütercim bu ifadeyi "*Kendinizi öldürünüz*" diye çevirmektedir ve dipnotta Kitab-ı Mukaddes'in konuyla ilgili şu ifadelerine yer vermektedir: "Musa şöyle dedi: "İsrail'in Tanrısı Rab diyor ki: 'Herkes kılıcını kuşansın. Ordugâhta kapı kapı dolaşarak kardeşini, komşusunu, yakınına öldürsün."¹⁴⁸

Silagadze, yine Bakara suresinde geçen ¹⁴⁹ "وَوَهَبْنَا عَلَيْكَ الْمَغَامَ" ifadesi için verdiği dipnotta Kitab-ı Mukaddes'ten şu alıntıya yer vermektedir: "Gece gündüz ilerlemeleri için, Rab gündüzün bir bulut sütunu içinde yol göstererek, geceleyin bir ateş sütunu içinde ışık vererek onlara öncülük ediyordu. Gündüz bulut sütunu, gece ateş sütunu halkın önünden eksik olmadı."¹⁵⁰ Yukarıda geçen izahların aksine burada bir çelişkiden ziyade açıklayıcı bir referans gösterildiği görülmektedir.

Silagadze'nin ¹⁵¹ "وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ" ayetiyle ilgili olarak atıf yaptığı Kitab-ı Mukaddes referansı şöyledir:¹⁵² "...Çünkü ben, Tanrın

¹⁴⁵ K. Mukaddes, Mısır'dan Çıkış, Bölüm: 32: 1-6.

¹⁴⁶ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 73.

¹⁴⁷ el-Bakara 2/54.

¹⁴⁸ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 74; K. Mukaddes, Mısır'dan Çıkış, Bölüm: 32: 27.

¹⁴⁹ el-Bakara 2/57.

¹⁵⁰ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 75; K. Mukaddes, Mısır'dan Çıkış, Bölüm: 13: 21-22.

¹⁵¹ el-Bakara 2/83.

¹⁵² Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 78.

Rab, kıskanç bir Tanrı'yım. Benden nefret edenin babasının işlediği günahın hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım.”¹⁵³

Mütercim, Âl-i İmran suresinde geçen كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلالًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ ayetinin izahı sadedinde Yahudilere bazı yemeklerin niçin haram kılındığını açıklamak üzere şöyle bir alıntı yapmaktadır: “Bir adam gün ağarınca kadar onunla güreşti. Yakup’u yenemeyeceğini anlayınca, onun uyluk kemiğinin başına çarptı. Öyle ki, güreşirken Yakup’un uyluk kemiği çıktı. Adam, “Bırak beni, gün ağarıyor” dedi. Yakup, “Beni kutsamadıkça seni bırakmam” diye yanıt verdi. Adam, “Adın ne?” diye sordu. “Yakup” diye cevap verdi. Adam, “Artık sana Yakup değil, İsrail denecek” dedi, “Çünkü Tanrı’yla, insanlarla güreşip yendin.” Yakup, “Lütfen adını söyler misin?” diye sordu. Ama adam, “Neden adımı soruyorsun?” diye karşılık verdi. Sonra Yakup’u kutsadı. Yakup, “Tanrı’yla yüz yüze görüştüm, ama canım bağışlandı” diyerek oraya Peniel adını verdi. Yakup Peniel’den ayrılırken güneş doğdu. Uyluğundan ötürü aksıyordu. Bu nedenle İsraililer bugün bile uyluk kemiğinin üzerindeki siniri yemezler.”¹⁵⁴

e. Diğer Tercümelere Eleştiriler

Yukarıda ifade edildiği üzere Apollon Silagadze birinci kitabının dipnot açıklamalarını daha çok, eleştiri yapmak için kullanmakta ve bu eleştirilerini Mirianashvili ile Lobjanidze tarafından yapılan iki ayrı Kur’an tercümesine yöneltmektedir. Silagadze ağırlıklı olarak Lobjanidze’nin Kur’an tercümesini hedef almakta ve meslektaşının, bu çeviride, sarf-nahiv hataları yaptığını, bazı terim ve ifadelerin yanlış anlaşıldığını, eş anlamlı kelimelerin düzgün tercüme edilmediğini, bazı kelime ya da ifadeleri tercüme etmeyip eksik bıraktığını, bazı ayetlerde ise ayette geçmeyen ifade ve tabirler ilave ettiğini ifade etmektedir. Silagadze örnek olarak Bakara suresinin tamamını inceleyip bu hataları ortaya koymaya çalışmaktadır.

Silagadze, Mirianashvili tarafından Fransızca’dan Gürcüce’ye aktarılan Kur’an tercümesi hakkında ise sert denilebilecek eleştirilerde bulunmayıp sadece

¹⁵³ K. Mukaddes, Mısır’dan Çıkış, Bölüm: 20: 3-5.

¹⁵⁴ Silagadze, *Kur’an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 83; Krş: K. Mukaddes, Yarattığı, Bölüm: 32: 24-32.

ayetlerin doğru tercüme edilip edilmediğini, ya da yapılan tercümenin kısmen yanlış olup olmadığını kısaca değerlendirmektedir. Verilen örneklere bakıldığında mütercimın sözünü ettiği hataların bir kısmının tolare edilmeye müsaitken diğer bir kısmının oldukça fahiş hatalar içerdiği hususu dikkatleri çekmektedir. Bu bölümde Silagadze'nin eleştirileri başlıklar halinde ele alınacaktır.

Dilbilgisi Hataları: Apollon Silagadze'nin, Giorgi Lobjanidze'yi dilbilgisi açısından eleştirdiği yerlerden biri ¹⁵⁵“...وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ” ifadesidir. Lobjanide bu ifadeyi şu şekilde tercüme etmiştir: “და არ მოგეკითხებათ იმის თაობაზე, რაც არ იცოდით” “*da ar mogekithebat imis taobaze, rats ar itsodit*” “*ve sizin yapıp ettiklerinizden sorumlu değilsiniz.*”¹⁵⁶ Görüldüğü üzere ayette geçen “يَعْمَلُونَ” muzari fiili müzekker üçüncü şahıs kipinde olmasına rağmen müzekker ikinci çoğul şahıs olarak tercüme edilmiştir. Silagadze, Mirianashvili tercümesinde bu ayetin doğru tercüme edildiğini söylemektedir.¹⁵⁷ Yine ¹⁵⁸“... خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ” “*Size verdiğimizizi kuvvetle tutun*” ayetindeki “*size verdiğimizizi*” ifadesinin “*size verildi*”¹⁵⁹ şeklinde tercümesi de Silagadze tarafından hatalı bulunmuştur.¹⁶⁰

Silagadze, ¹⁶¹“وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ” ayetini “ოღონდ ნუ მიუახლოვდებით ამ ხეს და ნუ იქნებით უსამართლონი” “*oğond nu miuakhlovdebit am khes da nu iknebit usamartloni*” “*Yaklaşmayın ve haksız olmayın*”¹⁶² şeklinde çeviren Lobjanidze'nin çevirisini, diğerinin aksine hatalı bulmaktadır. Zira sebebiye olan “fe” tercümeyle yansıtılmamıştır.¹⁶³

Eksik veya Fazla Tercüme: Silagadze, bazı ayetlerdeki “فُلٌ” ifadelerinin tercümeyle dâhil edilmeyişini¹⁶⁴ eleştirmekte ve Kur'an'da “de ki” tabirinin Hz. Peygamber için kullanıldığına ve ayeti bunu dikkate almadan tercüme etmenin

¹⁵⁵ el-Bakara 2/141.

¹⁵⁶ Lobjanidze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 113.

¹⁵⁷ Mirianashvili, *Muhammed'in Kur'an'ı*, 23. ; Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 98. Benzer örnekler için bk., Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 76, 107.

¹⁵⁸ el-Bakara 2/63.

¹⁵⁹ Lobjanidze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 109.

¹⁶⁰ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 76.

¹⁶¹ el-Bakara 2/35.

¹⁶² Lobjanidze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 107.

¹⁶³ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 76.

¹⁶⁴ Lobjanidze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 110.

çok yanlış olduğuna işaret etmektedir.¹⁶⁵ Diğer taraftan ¹⁶⁶“وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ” ve ¹⁶⁷“يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ” gibi cümleler de tercümeyle yansıtılmamıştır.¹⁶⁸ Silagadze ayrıca ¹⁶⁹“إِنَّكَ إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ” ayetinin tercümesine fazladan bir işaret zamiri “O” yansıtıldığını bu durumun ayeti asıl amacından saptırdığını ifade eder. Bu nedenle mütercim bir sonraki ayette de fazladan bir “ve” bağlacı kullanmak zorunda kalmıştır. Buna rağmen ayetin tam anlaşılması sağlanamamıştır.¹⁷⁰

Ayeti Anlayamama veya Yanlış Yorumlama: Silagadze, ¹⁷¹وَإِنْ يَأْتُوكُمْ أُسَارَىٰ وَهُوَ مُحْرَمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ ayetinin yanlış bir yoruma mahal verecek şekilde hatalı tercüme edildiğine işaret etmektedir. Mütercimin eleştirdiği çeviri şu şekildedir: “ხოლო როცა ისინი ტყვედ ჩაგვიარდებიდათ, გამოსასყიდს უწესებდით, თუმცა ეს აკრძალული გკონდათ ამის გაკეთება “kholo roca isini tkved çagivardebodat, gamosaskids utsesebdit, tumca es akrzaluli gkondat amis gaketeba” “Size esir olarak elinize düştüklerinde, size onların fidye vermelerini farz kıldınız. Oysa bunu yapmanız sizlere haram kılınmıştır.”¹⁷² Bu tercümeyle göre muhatapların haram kılındıkları şey fidyedir. Oysa Silagadze’ye göre fidye değil onları sürgün etmeleri haram kılınmıştır. Buna karşın mütercim, Mirianashvili’nin tercümesini doğru bulmaktadır.¹⁷³

Apollon Silagadze, ¹⁷⁴“فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ” ayetinin de Gürcüceye yanlış aktarıldığını düşünmektedir. Lobjanidze’nin tercümesi şöyledir: “და ისწავლიდნენ მათგან იმას, რითი განესხვავებინათ კაცი თავისი მეუღლისგან” “da istsavlidnen matgan imas, riti ganeshvaveninat katsı tavisi meuglisagan” “Karı koca arasında ne tür fark olduğunu öğreniyorlardı.”¹⁷⁵ Silagadze buradaki hatanın Rusça çeviriden kaynaklandığını ifade etmekte ve Mirianashvili’nin tercümesinde ise bir sorun olmadığını vurgulamaktadır.¹⁷⁶

¹⁶⁵ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 83. Bir başka yerde söz konusu ifadenin “söyleyin” şeklinde tercüme edilmesini de eleştirmektedir. Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 98.

¹⁶⁶ el-Bakara 2/113.

¹⁶⁷ el-Bakara 2/257.

¹⁶⁸ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 89, 121.

¹⁶⁹ el-Bakara 2/145.

¹⁷⁰ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 99-100.

¹⁷¹ el-Bakara 2/85.

¹⁷² Lobjanidze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 110.

¹⁷³ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 79.

¹⁷⁴ el-Bakara 2/102.

¹⁷⁵ Lobjanidze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 111.

¹⁷⁶ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 86.

Silagadze'nin dikkat çeken bir eleştirisi de ¹⁷⁷“إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا”¹⁷⁷ ayetiyle ilgilidir. İlgili tercüme şöyledir: “ჩვენ გამოგატანეთ შენ ჭეშმარიტება სამახრობლოდ და გაფრთხილებად” “*çven gamogatānet ŧen djeŧmariteba samaharoblod da gafrthilebad*” “Biz hakkı, müjde ve uyarıcı olarak sana gönderdik.” Oysa tercümenin “Biz seni (ey Peygamber) hakikat ile müjdeleyici olarak gönderdik”¹⁷⁸ şeklinde olması gerekiyordu.¹⁷⁹

Lobjanidze tercümesinin en etkili bir şekilde eleştirildiği yerlerden bir diğeri “أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ” ayetindeki “صَدَقُوا” ifadesidir. O, bu ifadeyi “მოწყალებას ვასცემენ” “*motskalebas gastsemen*” “sadaka verirler” şeklinde tercüme etmektedir ki¹⁸⁰ Silagadze son derece haklı olarak ayetin yanlış yorumlandığını ifade etmektedir.¹⁸¹ Apollon buna bağlı olarak bir sonraki ayetin de Lobjanidze tarafından tamamen, Mirianashvili tarafından ise kısmen hatalı tercüme edildiğini ifade etmektedir.¹⁸² Aynı şekilde “فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٌ أَوْ نُسْكَ” geçen “صِيَامٍ” kelimesinin “ლოცვა” “*lotsva*” “namaz kalma” ve “نُسْكَ” kelimesinin “სხვა რამ სათნოება” “*skva ram satnoeba*” “başka bir iyilik” şeklinde tercüme edilmesi de¹⁸³ mütercime göre son derece hatalıdır.¹⁸⁴

Silagadze'nin yukarıdaki eleştirilerinden başka sunduğu diğer bazı örnekler daha vardır ki bunlar, söz konusu tercümenin ciddiyeti konusunda ciddi şüpheler uyandırmaktadır. Nitekim ¹⁸⁵“وَمَنْ لَمْ يَطْعَمَهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنْ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ”¹⁸⁵ ayeti “ხოლო ვინც დალევს მისგან და პეშვი არ ჩაიგუბებს -*kholo vints dalevs misgan da peŧvŧi ar çaiğubebs* -fakat kim ondan içerse ve avuç içinde su tutmazsa benden değildir.”¹⁸⁶ şeklinde tercüme edilmiştir.¹⁸⁷ Aynı şekilde “فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ”¹⁸⁸ ifadesinin “ალოაჰს ამოჰყავს მზე”¹⁸⁹

¹⁷⁷ el-Bakara 2/119.

¹⁷⁸ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 89-90.

¹⁷⁹ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 89-90.

¹⁸⁰ Lobjanidze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 115.

¹⁸¹ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 106.

¹⁸² Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 108.

¹⁸³ Lobjanidze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 116-117.

¹⁸⁴ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 109-110.

¹⁸⁵ el-Bakara 2/249.

¹⁸⁶ Lobjanidze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 121.

¹⁸⁷ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 118.

¹⁸⁸ el-Bakara 2/258.

¹⁸⁹ el-Bakara 2/258.

აღმოსავლეთიდან და ჩაჰკავს დასავლეთით -Allahs amohkavs mze agmosavletidad da çahkavs dasavletit - Allah güneşi doğudan doğdurur ve batıya baturır.”¹⁹⁰ şeklinde çevirisi hatalıdır.¹⁹¹ Bir başka örnek olarak da Silagadze, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ¹⁹² ayetinin “ისარგებლეთ იმ სიკეთით, რაც მობნავრეთ - isargeblet im siketit, rats moinagret -Ey iman edenler, iyi olandan faydalanın”¹⁹³ şeklinde Gürcüceye aktarılışını zikretmektedir.¹⁹⁴

B. Makaleleri ve Köşe Yazıları

Bu başlıkta, Apollon Silagadze'nin kaleme aldığı Arap Dili ve edebiyatına dair makaleler ile köşe yazıları tek tek ele alınmış, her biri hakkında geniş bilgi sunulmuştur.

1. Kur'an ve Efes Gençlerinin Hikâyesi

Apollon Silagadze “ჩვენი ძვერლობა -Çveni Mtserloba - Bizim Yazılar” dergisinde¹⁹⁵ Kehf suresinin 9-26, 29, 47-48, 53, 99-100 ayetlerini tercüme edip bu ayetler hakkında değerlendirmeler yapmıştır. Yazının konusu, Ashab-ı Kehf olarak tanınan ve dünya çapında şöhrete sahip Efes gençlerinin hikâyesidir. M.S. III. asırda Efes'in yedi genci putperestliğe hayır diyerek Kehf dağında bulunan geniş bir mağaraya sığındılar. Apollon'un görüşüne göre o mağarada 372 yıl uykuda kaldılar. Bu hadise hakkında Süryanice, Yunanca, Kiptice, İbranice, Ermenice, Latince, Gürcüce vb. dillerde pek çok bilimsel araştırma yapılmıştır. Yazarın dediği kadarıyla Arapça ve Gürcüce bu konuda en az araştırma yapılan diller arasında yer almaktadır.¹⁹⁶

Efes gençlerinin hikâyesi hem Doğu hem de Batı'da meşhurdur. Putperest bir kavmin içinde yaşayan bu gençler monoteizm açısından Hristiyanlıkta ve İslamda aynı şekilde popülerdirler. Silagadze'ye göre daha önemli ve ilginç olanı, Hristiyanlık adına eziyet gören bu gençlerin haberlerinin İslam dininin kutsal

¹⁹⁰ Lobjanidze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 121-122.

¹⁹¹ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 121.

¹⁹² el-Bakara 2/267.

¹⁹³ Lobjanidze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 122.

¹⁹⁴ Silagadze, *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, 1: 122.

¹⁹⁵ Silagadze, “Kur'an ve Efes Gençlerinin Hikâyesi”, *Çveni Mtserloba dergisi* N:4 (2007): 20-22.

¹⁹⁶ Silagadze, “Kur'an ve Efes Gençlerinin Hikâyesi”, 21.

kitabı Kur'an'da yer almasıdır. İslam da monoteizmi savunduğu için bu olaya genişçe yer verir. Hatta Kur'an'ın 18. suresinin adı bile *Kehf* olmuştur.¹⁹⁷

2. Emîn b. Fâris b. Antûn er-Reyhânî ve Şiirleri

Bizim Yazılar dergisinde, Emîn b. Fâris b. Antûn er-Reyhânî ve onun iki şiiriyle ilgili Apollon Silagadze'ye ait bir köşe yazısı bulunmaktadır. Yazar okuyucular için er-Reyhânî'nin doğum yeri, eğitimi, hangi ülkelerde yaşadığı, edebiyat açısından, özellikle şiir dünyasında neler yaptığı ve ne gibi yenilikler getirdiği hususunda tanıtıcı mahiyette bilgiler vermektedir. Aslında Apollon'un yazısı er-Reyhânî'nin iki şiir tercümesinden ibarettir, denilebilir. Bu şiirlerden birincisinin *Beni İyileştir Uçurum Tanrıçası*, diğeri *Devrim* adını taşımaktadır.¹⁹⁸

3. Arapçadan Gürcüceye Geçen Kelimeler Hakkında

Apollon Silagadze, “არაბოზნობის სპეციფიკობის - Towards the Question of Arabic Loan Words - Arapçadan Gürcüceye Geçen Kelimeler Hakkında” başlıklı makalesini Doğu ve Kafkasya dergisinde yazmıştır.¹⁹⁹ Makale toplam dört sayfadan oluşmaktadır. O, öncelikle Arapça kelimelerin Gürcüceye girişini tarihsel açıdan ele almaktadır. Yazara göre, farklı tarihlerden bahsediliyor olsa da Gürcüceye Arapça kelimelerin girişi yedinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamış olmalıdır.²⁰⁰

Tarihçi Giorgi Tsereteli VII. yüzyılın kırkıncı yıllarından sonra Arap ve Gürcü dillerinin doğrudan bağlantıları olduğunu iddia etmektedir. XI. ve XII. yüzyıldan sonra ise Arapça kelimelerin Gürcüceye ikinci yoldan, yani Farsça ve Türkçe gibi başka dillerden girdiğini söylemektedir²⁰¹ Bu konu ile ilgili yapılan bir araştırmada, pratik olarak Arapça kökenli kelimelerin çoğunun Farsçadan ve

¹⁹⁷ Silagadze, “Kur'an ve Efes Gençlerinin Hikâyesi”, 22.

¹⁹⁸ Silagadze, “Emîn b. Fâris b. Antûn er-Reyhânî ve Şiirleri”.Tiflis. “*Çveni Mtserloba*”, N:4 (2007): 44-46.

¹⁹⁹ Silagadze, “Arapçadan Gürcüceye Geçen Kelimeler Hakkında” *Agmosavleti da Kavkasia* N: 4 (2006) 218-221.

²⁰⁰ Silagadze, “Arapçadan Gürcüceye Geçen Kelimeler Hakkında”, 218.

²⁰¹ Giorgi Tsereteli, Sami Dilleri ve Onların Anlamları Gürcü Kültür Tarihine Anlamı, (TSU Bilimsel Raporların toplaması. N: I, (1947), 34; Silagadze, “Arapçadan Gürcüceye Geçen Kelimeler Hakkında”, 218.

bir kısmının Türkçe'den geçtiği söylenmektedir.²⁰² Silagadze, iki dilin irtibatına üçüncü bir dilin (Farsça veya Türkçe) girmesi ile bazı tepkilerin (refleksler) ortaya çıktığını da iddia etmektedir.²⁰³ Böyle bir yaklaşımın birçok nedeni olduğunu söyleyen araştırmacı, bu nedenleri ekstralinguistik ve linguistik olmak üzere iki kısımda incelemektedir. Ona göre ekstralinguistik faktörler şöyle sıralanabilir:

1. Arap ve Gürcü halkları arasındaki ilişkiler tarihî bir arka plana dayanmaktadır. Gürcistan'da, Arapça konuşan Müslüman nüfusu VIII. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamış ve Gürcülerin Tiflis'i geri almasından sonra da bu ilişki devam etmiştir. Yabancı kelimelerin bir dile yerleşmesi için diller arası ufak ilişkilerin bile yeterli olduğu ise bilinen bir husustur.²⁰⁴ Bu açıdan ilgi çeken bir başka konu ise, ilişkilerinin daha az süreyi kapsamasına rağmen Megruli dilinde de (bir nevi Lazca) Arapça kelimelerin yerleşmiş görünmesidir.²⁰⁵

2. Göz önünde bulundurması gerekir ki İslam dünyasında diğer dilleri konuşan (Farsça ve Türkçe) milletler arasındaki ilişkilerde de çoğu zaman Arapça ön plandaydı. Arapça sadece bir din dilinden ibâret kalmamış, aynı zamanda uluslararası bir dil haline gelmişti.

3. Gürcülerin Araplarla doğrudan ve kapsamlı etkileşimlerinin olduğunu gösteren olaylar mevcuttur. Örneğin, Gürcü krallar tarafından basılan Gürcü Arap demir paraları ki bu paralar, Arap Egemenliği sona erdikten ve Tiflis Emirlikleri kapandıktan sonra da kullanılıyordu.²⁰⁶

4. Bu konu hakkında konuşurken Arap-Gürcü dili ilişkilerinin diğer alanlarının da muhakkak göz önünde bulundurulması gerekir. Bu da Araplar ile Gürcülerin hristiyanlık çerçevesindeki ilişkileridir. Zira özellikle Arapçadan doğrudan Gürcüce'ye çevrilen metinler vardır. Bu alana doğal olarak Farsça ve Türkçe metinler giremezdi.²⁰⁷

Silagadze, linguistik faktörleri ise şöyle sıralamaktadır:

²⁰² Maia Andronikashvili, *Farsça-Gürcüce Dilsel İlişkileri*. (Tiflis), 1996. Gürcü Etimoloji Sözlüğü c. II, 193-215.

²⁰³ Silagadze, "Arapçadan Gürcüceye Geçen Kelimeler Hakkında", 218.

²⁰⁴ Silagadze, "Arapçadan Gürcüceye Geçen Kelimeler Hakkında", 218.

²⁰⁵ Alina Bagishvili, "Megruli dilinde (Lazca) Arapça kelimeler" XXI, 2005, 42; Silagadze, "Arapçadan Gürcüceye Geçen Kelimeler Hakkında", 218.

²⁰⁶ Silagadze, "Arapçadan Gürcüceye Geçen Kelimeler Hakkında", 219.

²⁰⁷ Silagadze, "Arapçadan Gürcüceye Geçen Kelimeler Hakkında", 219.

1. Arapça kelimeler Gürcüceye, Farsça ve Türkçe gibi üçüncü bir dil aracılığıyla girince, ilgili kelimelerin orijinal haliyle aktarılıp aktarılmadığı şüphelidir.²⁰⁸ Örnek vermek gerekirse Farsçadan/Türkçeden- mutlak olarak alınan Arapça kelimeler içerisinde dat harfi gibi empatik sessizler vardır. Bu harfi içeren kelimeler Gürcüceye “b-z” sesine dönüşerek yerleşmiştir. Aynı durum Farsça, Türkçe ve diğer bazı diller için de söz konusu olmuştur. Yabancı dilden kelime alımı bir borçlanma sürecidir ve bu durumda onun nasıl değerlendireceğini borç alan dil belirler. Araştırmacıya göre yabancı bir kelimenin transformasyonu (dönüşümü) üçüncü bir dil etkisinden değil Gürcü dil sisteminden kaynaklanmış ve üçüncü dilin sisteminde aynı durumun söz konusu olması tamamen bir tesâdüf de olabilir. Borç alan dilin bulunduğu tasarruflar bazen o kadar büyük olabilir ki borç kelime veren dilin dilbilimcisi bile kendi sözcüğünü tanımayabilir.²⁰⁹

2. Bu konuda diğer bazı dilbilimsel hususların da iyice araştırılması gerekir. Zira sadece sözlük bilgisi yetersiz kalabilmektedir. Örneğin, dat sessiz harfi bazı Arap şivelerinde ط olarak kullanılıyor. Yine “fetha²¹⁰, kesra ve damma” hareketlerle sınırlı olamaz, çünkü oldukça fazla fonemik unsurlar vardır ve belki de borç kelime alan dilde de tesadüfen aynı fonem bulunabilir. Örn: “E ve O” gibi sesli harfler, borç alınmış Gürcü sözcüklerde de vardır. Arap dilinde (hatta Sami dillerde) gemino denilen şeddeli sessiz harfler, idgam-ı mütecaniseyn, idgam-ı mütekaribeyn ve sessiz harflerin eğilimleri gibi başkalaşma durumlarının da var olduğunu hususu göz önünde bulundurulmalıdır.²¹¹

Her halükârda çok iyi düşünülmesi gereken şey, Arapçanın kendine has dil durumlarıdır. Çünkü klasik yazısı olan Arapçanın, Arap edebiyatı ve Arap şiveleri de mevcuttur. Bununla birlikte Arap edebiyatından farklı olarak konuşma dili de varlığını sürdürmektedir.²¹²

²⁰⁸ Silagadze, “Arapçadan Gürcüceye Geçen Kelimeler Hakkında”, 219.

²⁰⁹ Silagadze, “Arapçadan Gürcüceye Geçen Kelimeler Hakkında” 220. Krş: H. Paul, Prinzipien der Sprachgeschichte. Halle, 1937 (Ruşçadan tercüme, Printsipi İstorii Yazık Принципы истории языка, М. 1960). 277-280.

²¹⁰ Gürcistan Devlet Üniversiteside “fetha” genellikle ɔ - a olarak okutulmaktadır. Örn: Arapçadaki ئا ena - ɔɔ - ana olarak telaffuz edilir.

²¹¹ Silagadze, “Arapçadan Gürcüceye Geçen Kelimeler Hakkında”, 220.

²¹² Silagadze, “Arapçadan Gürcüceye Geçen Kelimeler Hakkında”, 220-221.

4. Kur'an'da "Müslim" Kelimesinin Semantik Analizi

Silagadze'nin bu makalesi, "ახალი აღმოსავლეთი და საქართველო – Akhali Agmosavleti da Sakartvelo –Yeni Doğu ve Gürcistan– The Near East and Georgia" adlı dergide yayımlanmıştır.²¹³ Müellif bu makaleyi, 22-23 Kasım 2007 tarihleri arasında Moskova'da düzenlenen bir uluslararası konferansta sunmuştur.

Silagadze, "müslim" kelimesinin Kur'an-ı Kerim'de, 36 kez müzekker çoğul, 2 kez müennes çoğul, 1 kez müzekker tekil, 1 kez müennes tekil ve 1 kez de ikil müzekker olmak üzere toplam 41 yerde geçtiğini ifade etmektedir.²¹⁴

Araştırmacı, "Müslim" kelimesinin Kur'an'da semantik açıdan beş farklı anlamda kullanıldığını ifade etmektedir. Buna göre kelime ilk olarak "itaakâr ve teslimiyet gösteren kişi" anlamındadır. Nitekim ²¹⁵ "لَا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأْتُونِي مُسْلِمِينَ" "*Bana başkaldırmayın, teslimiyet gösterip bana gelin*" ayetinde ve aynı surede yine Hz. Süleyman ile Belkıs kıssası bağlamında geçen ²¹⁶ "قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ" "*bana itaat etmeye gelinceye kadar*" ifadesinde bu anlamda kullanılmıştır.²¹⁷

Silagadze kelimenin diğer anlamlarını ise bu ilk anlamıyla alakalı olarak "Kendini tanrıya bağışlayan kişi", "Tanrıya/Allah'a itaat eden ve ona teslim olan" "Allah'a karşı fedakâr olan" "Allah'a güvenen kişi" "Allah'a bağlı olan kişi" şeklinde açıklamaktadır. Kelime, bu yönüyle, Kur'an-ı Kerim'de şu esas manaları içermektedir: a) Tek bir tanrı inancı. b) Buna göre insan, ciddi bir şekilde şirke karşı çıkmaktadır. c) Bir tek ilahı kabul etmesi ve putperestlere karşı çıkması ana fikirdir ki bu temel inanç esasını oluşturur. Bu inanca sahip olan insanlar birlikte hareket eden bir toplumu (millet) oluşturmaktadırlar.²¹⁸

Silagadze'nin dediğine göre, semantik açıdan "müslim" kelimesinin odak noktası olarak dört farklı anlamı vardır: 1. Kendisine herhangi bir ilahi mesaj gelmeyen müslim 2. Kendisine tanrıdan (Allah'tan) suhuf gelmiş olan müslim 3.

²¹³ Silagadze, "Kur'an'da "Müslim" Kelimesinin Semantik Analizi", *Akhali Agmosavleti da Sakartvelo dergisi* (2011) : 131-136.

²¹⁴ Silagadze, "Kur'an'da "Müslim" Kelimesinin Semantik Analizi", 131.

²¹⁵ en-Neml, 27/31.

²¹⁶ en-Neml, 27/38.

²¹⁷ Silagadze, "Kur'an'da "Müslim" Kelimesinin Semantik Analizi", 131.

²¹⁸ Silagadze, "Kur'an'da "Müslim" Kelimesinin Semantik Analizi", 131.

Kendisine Eski ve Yeni Ahit gelmiş olan müslim. 4. Kendisine Kur'an-ı Kerim gelmiş olan müslim.²¹⁹ Yazar bunları teker teker örnekleriyle izah etmektedir:

1) Müslim, kendisinde tek tanrı inanç özelliği bulunan müslümandır. Bu kişiler, Allah tarafından kendisine suhuf indirilmiş peygamberler ve ona tabi olan insanlardır. Silagadze'nin buradaki kastı, Hz. İbrahim'den önceki doğru inanç sahibi Müslümanlar ve kendisine suhuf veya ilahi kitap verilir verilmediği hususunda bir kanıt bulunmayan peygamberlerle onlara tabi olanlardır. Yazarın konuyla ilgili olarak zikrettiği ayetler şunlardır:²²⁰

”قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ“
“Onlar: *Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak O'na teslim olmuşuzdur, dediler.*”²²¹

”رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ“
“Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar”²²²

”مَا كَانَ إِبْرَاهِيمَ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا“
“İbrahim, ne yahudi, ne de hristiyan idi; O, Allah'ı bir tanyan dosdoğru bir müslüman idi.”²²³

”أَنْتَ وَلِيٌّ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ“
“Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Beni müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!”²²⁴

Bu ayetler dışında Silagadze, konu ile ilgili daha birçok ayeti örnek olarak vermektedir: 2/132, 7/126, 10/72;84, 21/108, 22/78, 51/36, 68/35 vb. Yazar, kendisine suhuf gelen Müslüman için makalenin sonunda verdiği tablosunda “Ø” işaretini kullanacaktır.²²⁵

2) Müslim, Allah'ın kendilerine Tevrat'ı indirmiş olduğu kişiler, yani inanan Yahudilerdir. Yazar buna Kur'an'dan iki örnek vermektedir. Birincisi, Firavuna ait ²²⁶”آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ“
“Gerçekten,

²¹⁹ Silagadze, “Kur'an'da “Müslim” Kelimesinin Semantik Analizi”, 131.

²²⁰ Silagadze, “Kur'an'da “Müslim” Kelimesinin Semantik Analizi”, 132.

²²¹ el-Bakara, 2/133.

²²² el-Bakara, 2/128.

²²³ Âl-ı İmrân, 3/67.

²²⁴ Yûsuf, 12/101.

²²⁵ Silagadze, “Kur'an'da “Müslim” Kelimesinin Semantik Analizi”, 132.

²²⁶ Yûnus, 10/90.

İsrail-oğullarının inandığı Tanrı'dan başka tanrı olmadığına ben de iman ettim. Ben de müslümanlardım!” cümlesidir. Bu söz, içerik olarak doğru olmasa da İsrailoğullarının Müslüman olduklarını göstermektedir. İkinci örnek وَأَوْتَيْنَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ “Bize daha önceden (Allah tarafından) bilgi verilmiş ve biz müslüman olmuştuk.”²²⁷ ayetidir.

3) Müslim, Allah tarafından kendilerine İncil indirilmiş kimseler, yani Hıristiyan Müslümanlardır. Silagadze'nin bununla ilgili örneklerinden birisi, Hz. İsa'nın havarilerinin söyledikleri: ²²⁸، “آمَنَّا بِاللَّهِ وَأَشْهَدُ بِأَنَّ مُسْلِمُونَ،” “Allah'a inandık, şahit ol ki bizler müslümanlarız, cevabını verdiler.” sözüdür. O ayrıca Maide suresinin 111. ve Kasas suresinin 53. Ayetini de örnek olarak zikretmektedir.

4) Müslim, Allah tarafından kendilerine Kur'an-ı Kerim indirilmiş olan kimselerdir. Silagadze konu ile ilgili ilk örnek olarak şu ayeti zikretmektedir: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ²²⁹ “Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak müslümanlar olarak can verin.” Yazar bir diğer örnek olarak En'am suresi 162-163. ayetleri dikkatlere sunar.²³⁰

Silagadze daha sonra ²³¹ “De ki, Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi” ayetindeki “ilk müslüman” ifadesine odaklanır. O, buradaki “ilk Müslüman”dan kastın Hz. Muhammed olduğunu ve böylece yukarıda bahsi geçenlerden farklı bir “Müslim” anlamının ortaya çıktığını söylemektedir. Yukarıda işaret edildiği üzere Kur'an'da, Hz. Muhammed'den önceki tek tanrılı din mensuplarına Müslüman denilirdi. Muhakkak ki o insanların önlerinde giden, onlara önderlik eden peygamberler vardır ve onlardan biri de Hz. İbrahimdir. Hz. Muhammed'in Hz. İbrahim'in yolunu devam ettirdiği kabul edilir. O halde Hz. Muhammed için kullanılan Müslim terimi farklı/yeni bir anlam taşır ve yeni bir din yani İslam anlamına gelmektedir. Kısaca Silagadze buradaki “ilk müslüman”ın, yeni bir din (İslam) ve yeni bir toplum (Müslümanlar) olduğunu söyleyip Hz. Muhammed'in onların öncüsü olduğuna işaret etmektedir.²³²

²²⁷ en-Neml, 27/42.

²²⁸ Âl-i İmrân, 3/52.

²²⁹ Âl-i İmrân, 3/102.

²³⁰ Silagadze, “Kur'an'da “Müslim” Kelimesinin Semantik Analizi”, 134.

²³¹ el-En'am, 6/14.

²³² Silagadze, “Kur'an'da “Müslim” Kelimesinin Semantik Analizi”, 134-135.

Silagadze, makalenin sonuna doğru “Müslim” teriminin kullanım alanıyla ilgili şöyle bir tablo vermektedir:²³³

	Kur'an	İncil	Tevrat	Ø Kitap gelmeyenler	
Müslim	•				=(Müslim) Müslüman
Müslim		•			=(Müslim) Hıristiyan
Müslim			•		=(Müslim) Yahudiler
Müslim				•	=(Müslim) Ø Kitap Gelmeyenler

Tablo: 4 Kur'an'da “Müslim” Kelimesinin Kullanım Alanı

5. Fatiha Suresi Hakkında

Prof. Dr. Apollon Silagadze “*აღმოსავლეთი და კავკასია -Agmosavleti da Kavkasia -Doğu ve Kafkasya*” adlı dergide, ყურანის პირველი სურის სპეციფიკის შესახებ - Kur'anis Pirveli Suris Spetsipikis Şesaheb, Kur'an-ı Kerim'in İlk Sûresinin Husûsiyeti/Fatiha Suresine Dair başlıklı bir makale kaleme almıştır.²³⁴ Makale üç sayfadan oluşturmaktadır. Köşe yazısı da denilebilir.

Silagadze, Fatiha suresinin Kur'an-ı Kerim'de özel (popüler) bir yeri olduğuna işaret ederek şu açıklamaları yapmaktadır:

a) Kur'an'ın sûre sıralaması, nüzul sırasına göre olmamakla birlikte Kur'an Fatiha suresi ile başlar. Fatiha suresi Doğubilimcilerin (müsteşriklerin) sıralaması ile kırk sekizinci,²³⁵ Arap geleneğine göre ise beşinci sıradadır.²³⁶

b) Tefsir bilginleri²³⁷ “وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ” “*Andolsun, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve yüce Kur'an'ı verdik.*” ayetinde geçen “tekrarlanan yedi âyet”in, Fâtiha veya Kur'an'ın yedi uzun sûresi olduğunu söylemişlerdir. Fakat en makbul görüş, kastedilenin Fatiha suresi olduğu yönündedir. Çünkü Fatiha namazlarda her rekâta tekrarlanır. Bu ayete dayanarak Fatiha sûresi diğer sûrelerden özel kabul edilmiştir. “الْمَثَانِي” kelimesi Zümer sûresinde de geçer: اللَّهُ

²³³ Silagadze, “Kur'an'da “Müslim” Kelimesinin Semantik Analizi”, 135-136.

²³⁴ Silagadze, “Fatiha Suresi Hakkında”, *Agmosavleti da Kavkasia* dergisi N: 6. (2008) 117-119

²³⁵ Silagadze, “Fatiha Suresi Hakkında”, 117. (Nöldeke'den naklen)

²³⁶ Silagadze, “Fatiha Suresi Hakkında”, 117.

²³⁷ el-Hicr, 15/87.

²³⁸ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَابًا “Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkılmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi.” Kelimenin buradaki anlamı farklıdır. Silagadze sonuç olarak Kur’an’ın ilk suresinin diğer surelerden farklı algılandığını ifade etmektedir.²³⁹

Silagadze’nin belirtğine göre, bu surenin bir başka özelliği daha vardır. Bu özelliğin nişanesi besmele ve onun Kur’an-ı Kerim’deki yeridir. Bilinmektedir ki besmele biri hariç Kur’an’daki her sûrenin başında gelir. Ancak bu besmeleler sûrelerdeki ayetlerin dışındadır ve sûrelerdeki ayetlerin numaralandırmasında yer almazlar. Fakat İslam geleneğinde bir istisna olarak Fatiha sûresindeki besmele ayrı bir ayet olarak kabul edilmiş ve ayet sayısına dâhil edilmiştir. Bu uygulama bariz olarak bu sûrenin Kur’an’daki farklılığına işarettir.²⁴⁰ Silagadze bu konuda “Bu özellik Fatiha suresinde neden bulunmaktadır?” “Besmelenin bu surede diğerlerden ayrı olması neye işaret ediyor?” gibi sorular sormaktadır.

Yazar bu soruları kendi perspektifinden şöyle açıklamaktadır: Kur’an, “semavi bir kitap” olarak bir tek prensip üzerinde kurulmuştur O da konuşanın rab olduğu düşüncesidir.²⁴¹ Bu nedenle Kur’an’da birinci şahıs üslubu kendisini göstermektedir. Bazen farklı zaman kiplerinin kullanılıyor olması ilk etapta yanıltıcı olabilir. Cebrail’in, diğer meleklerin hatta bazen Hz. Muhammed’in ağzıyla konuşulması gibi. Neticede o sözler Muhammed’in sözleri değil, sadece onun ağzıyla konuşulan vahiy cümleleridir. Bu tür ayetlerde sözün başına “De ki” tabiri takdir edilmelidir. Aksi takdirde Hz. Muhammed’in sözleri olduğu zannı uyandıracaktır. Araştırmacı sonuç olarak Kur’an’da konuşanın her halükarda Allah olduğunu Hz. Muhammed’in sadece tebliğle mükellef bulunduğunu ifade etmektedir. Kur’an’ı diğer İncil ve Tevrat’tan ayıran en temel özellik de budur. Bunun istisnası Fatiha suresidir. Silagadze’ye göre Kur’an’ın ilk suresi hariç her yerinde konuşan Allah’tır. Bu özelliği ile de Fatiha suresi diğer surelerden ayrılır. Allah Kur’an’da Hz. Muhammed vasıtasıyla muhataplarıyla konuşur; bu sûrede ise namaz kılan, Allah’a hitap eder: “*Hamd, âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur. O, rahmândır ve rahîmdir. Ceza gününün mâlikidir. (Rabbimiz!) Ancak sana*

²³⁸ ez-Zümer, 39/23.

²³⁹ Silagadze, “Fatiha Suresi Hakkında”, 117.

²⁴⁰ Silagadze, “Fatiha Suresi Hakkında”, 117.

²⁴¹ Silagadze, “Fatiha Suresi Hakkında”, 118.

kulluk ederiz ve yalnız senden medet umarız. Bize doğru yolu göster. Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yolunu; gazaba uğramışların ve sapmışların yolunu değil!"²⁴²

Kur'an'da bismelenin yeri -Fâtiha surenin içinde veya dışında- bununla netleşmektedir. Bismelenin önemi bu suredeki tüm ayetleri çağrıştırmasıdır. Tabii ki bismelenin Fatiha suresinin konumunu belirlemesi ve onun ayetlerine dâhil edilmesi doğaldır. Bu ayet veya bu sûrenin bütün ayetleri, dua edenin veya namaz kılanın Allah'la konuşmasıdır. Bu nedenle başka sûrelerden farklı olması gayet tabiidir.²⁴³

6. Yeni Arap Edebiyatının Gelişme Süreci ve Literatür

Apollon Silagadze, "ახალი არაბული ლიტერატურის განვითარების პროცესი და არაბული ლიტერატურათმცოდნეობა - Ahalı arabuli literaturis ganvitarebis protsesi da arabuli literaturtmtsodneoba - Yeni Arap Edebiyatının Gelişme Süreci ve Literatür" adlı bu makaleyi, თანამედროვე არაბული ლიტერატურათმცოდნეობა და კრიტიკა -Modern Arap Edebiyatbilimi ve Eleştirisi²⁴⁴ adlı kitabında yayınlamıştır. Söz konusu makale toplam 15 sayfadan oluşmaktadır.²⁴⁵

Silagadze'nin aktardığına göre bir zamanlar Arap edebiyatını ve eserlerini araştıran uzmanlar bilgi kıtlığı çekmekteydiler.²⁴⁶ Ancak bugün durum tamamen değişti. Bazı problemler olsa da araştırma yapmak o kadar zor değildir. Bugün Arap ülkelerinde mevcut olan değişik edebî eserlere ulaşmak ve Arap ülkeleriyle kültürel iletişim kurmak çok daha kolaydır.²⁴⁷

Arap edebiyatı ile ilgilenen ve bu edebiyata meraklı olanlar az çok Müberred (ö. 286/900), Kudame b Cafer (ö. 337/948), el-Askerî (ö. 260/874), İbn Sinan el-Hâfâcî (ö. 466/11073), İbn Cinnî (ö. 392/1001), İbn Rüşd (ö. 520/1126) gibi ortaçağ yazarlarını ve eserlerini bilirler. Silagadze modern Arap edebiyatı

²⁴² el-Fâtiha, 1/2-7.

²⁴³ Silagadze, "Fatiha Suresi Hakkında", 118.

²⁴⁴ Kitap 1989'da Tiflis Devlet Üniversitesi tarafından yayınlanmış olup Arap Dili bölümünde okuyan öğrenciler için ek okuma kitabı niteliğindedir.

²⁴⁵ Silagadze, "Yeni Arap Edebiyatının Gelişme Süreci ve Literatür", (Tiflis: 1989), 8-22

²⁴⁶ Silagadze, "Yeni Arap Edebiyatının Gelişme Süreci ve Literatür", 8.

²⁴⁷ Silagadze, "Yeni Arap Edebiyatının Gelişme Süreci ve Literatür", 8.

alanında ise az kaynak bulunduğunu ifade etmekte ve makalesinin bu eksikliği tam gideremese de Arap edebiyatı ve filolojisi üzerine araştırma yapmaya yeni başlayanlar için faydalı olacağını ümit etmektedir.²⁴⁸

Bilindiği gibi Arap şiiri 19. asrın sonuna doğru değişime uğramış ve bugün yeni edebiyat süreci olarak karşımıza çıkmıştır. Müellife göre bu kültürel ve edebî değişim iki yönlüdür:

1. Sosyal hayata önceki asrın getirdiği yeni fikir ve gelişme perspektifleri
2. Kültür ve düşüncenin Avrupa etkisinde kalması.²⁴⁹

Arap edebiyatında sözde gerileme döneminden sonra meydana gelen ve edebitar tarihinde tecdit hareketi olarak bilinen gelişme sürecinin Rifâa et-Tahtâvî (1801/1873), Ali Mübârek (ö. 1311/1893), İbrâhim b. Nâsîf Yâzıcî (1847-1906), Rûhî (1864-1913), el-Hâlidî (1842-1906), Butrus el-Bustânî (ö. 1883), Süleyman el-Bustânî (1856-1925), Ahmed Fâris eş-Şidyâk (ö. 1305/1887), Halîl b. Abduh b. Yûsuf Mutrân (1869-1949) gibi öncüleri vardı. Arap şiirinin teorik yenilenmesi de onlarla ilişkilidir.²⁵⁰

Yeni Arap edebiyatı, Avrupa etiği çerçevesinde edebiyatı tüm yönleriyle analiz etti ve kendine uygun bir terminoloji meydana getirdi. Bunlar: Klasisizm, Romantizm, Realizm, Natüralizm, Estetizm, Sembolizm ve Egzistansiyalizm (Varoluşçuluk)'tur. Bu akımlar edebiyatın farklı dallarında yerlerini almışlardır.²⁵¹

Yeni Arap edebiyatında eleştiri özel bir yere sahiptir. Eleştiri teorisi bile kurulmuştur. Buna örnek olarak Muhammed Mandur zikredilebilir. Silagadze'ye göre bu yazarda dogmatik eleştiri, akademik eleştiri, tarihsel eleştiri, linguistik eleştiri, sosyal eleştiri ve son olarak edebî eleştiri ön plana çıkmaktadır. Bugün Arap edebiyatında en gelişmiş eleştiri türleri ise basın eleştirisi, akademik eleştiri ve yazar eleştirisidir.²⁵²

Arap edebiyatçıların ayak uydurmaya çalıştıkları bu yeniliklerin pratik meyvesi 1920'li yıllarından sonra alınmaya başlamıştır. 1921 yılında, Mısır'da, Abbas Mahmûd el-Akkâd (1889-1964) ve Abdurrahman el-Mazan'ın *ed-Dîvan*

²⁴⁸ Silagadze, "Yeni Arap Edebiyatının Gelişme Süreci ve Literatür", 9.

²⁴⁹ Silagadze, "Yeni Arap Edebiyatının Gelişme Süreci ve Literatür", 10.

²⁵⁰ Silagadze, "Yeni Arap Edebiyatının Gelişme Süreci ve Literatür", 10.

²⁵¹ Silagadze, "Yeni Arap Edebiyatının Gelişme Süreci ve Literatür", 11.

²⁵² Silagadze, "Yeni Arap Edebiyatının Gelişme Süreci ve Literatür", 11.

adlı meşhur kitapları basılmıştır. Bu kitap Arap edebiyatının gelişmesinde ve modernleşmesinde çok önemli rol oynamıştır.

1923 yılında Mihail Nuayme (1889-1988) *el-Gırbâl* adlı teorik ve eleştirel makalelerini bir araya getirerek oluşturduğu eserini yayınlamıştır. Edebî eleştiri bakımından son derece önemli olan bu kitabın iki yönü öne çıkar. Birincisi, kitapta yeni edebi değerlere yer verilmesi; ikincisi, Arap şiiri ve edebiyatının eleştirilerek analiz edilmiş olmasıdır. Diğer taraftan Mısır'da 1932'de Dr. Ahmet Zeki Ebû Şâdî (1892-1955) tarafından kurulan Apollo dergisi de genelde Arap edebiyatının, özelde ise şiirin değişmesinde ve gelişmesinde son derece büyük rol oynamıştır.²⁵³

Bu süreçler sonucunda iki durum meydana gelmiştir: Birincisi, edebiyat, eleştiri dalında yeni kriterlerini oluşturmuştur. İkincisi, gelenekçi ve yenilikçi edebiyatçılar arasında hararetli yazışmalar olmuştur.²⁵⁴

Silagadze'ye göre, Arap roman kültürünün oluşması ve gelişmesi de az ilgi çekici değildir. Arap edebiyatbilimi öyle bir roman teorisi geliştirdi ki içinde romanın yapı ve dili, konuşma ve sohbet etme kültürü, psikolojik davranışların etiği mevcuttur. Böyle olunca da eleştirel analiz başarıyla oluşmaktadır. Sonuçta Arap romanının gelişmesinde eleştirel yaklaşım olumlu rol oynadı.²⁵⁵

Apollon Silagadze, makalenin devamında, çağdaş Arap edebiyatıyla ilgili birçok eser, şair ve edebiyat terimini tanıttıcı bilgilere yer vermektedir.²⁵⁶

²⁵³ Silagadze, “Yeni Arap Edebiyatının Gelişme Süreci ve Literatür”, 12.

²⁵⁴ Silagadze, “Yeni Arap Edebiyatının Gelişme Süreci ve Literatür”, 13.

²⁵⁵ Silagadze, “Yeni Arap Edebiyatının Gelişme Süreci ve Literatür”, 14.

²⁵⁶ Silagadze, “Yeni Arap Edebiyatının Gelişme Süreci ve Literatür”, 16-22.

SONUÇ

Bu çalışmanın temel hedefi, Gürcü oryantalist Apollon Silagadze'nin hayatı hakkında bilgi vermek ve onun Arap dili ile ilgili eserlerini tanıtmaktır. Silagadze hakkında Türkiye ve Gürcistan'da bundan önce her hangi bir çalışma yapılmadığı için, onun hocalık yaptığı üniversite, üniversitenin kütüphanesi ve Gürcistan Parlamento Kütüphanesi'nde araştırmalar yapılmış; bunun yanı sıra, onun ailesi, öğrencileri ve meslektaşları ziyaret edilerek hayatı ve eserleri ile ilgili bilgileri toplamaya gayret edilmiştir.

Apollon Silagadze hem bir Gürcü dili uzmanı hem de bir Doğu bilimcidir. Bununla birlikte kendisi için Gürcü dili uzmanlığının daha ileri planda olduğu söylenebilir. Yazarın ilmî çalışma alanını dilbilim, şiir, edebiyat, tarih, siyaset gibi konular oluşturmaktadır. Aktif siyasî hayatı, çalışmalarını ilmî bakımdan verimli şekilde ortaya koymasına engel olmamıştır. O, hem çalıştığı üniversitenin faaliyet alanını hem de ilmî çalışmalarını daha ileri seviyelere taşımaya gayret göstermiş ve şarkiyatçılık alanında birçok öğrenci yetiştirmiştir.

Silagadze'nin Gürcüce ve yabancı dillerde yüz elliden fazla ilmî çalışması bulunmaktadır. Bu eserlerin otuzdan fazlası monografi ve kitaptan meydana getirmektedir. Müellifin ayrıca yarım kalan pek çok çalışması da vardır. Bunlar arasında Arap dili alanına dair olanlar da vardır. Onun bütün çalışmaları, en kısa bir makalesi bile prensip olarak bir yeniliği içermeye hedefli gütmektedir.

Apollon Silagadze'nin Arap diline dair çalışmaları tasnif edilecek olursa, bu alanda yedi kitap (yedi kitabından dördü Kur'an'ın 14 suresinin tercümesi), on makale ve bir kaç köşe yazısı bulunmaktadır. Fakat makale ve köşe yazılarından birkaçı, yazdığı Arapça kitaplarda aynen yer aldığından teze konu edilmemiştir.

Eşi, öğrencileri, meslektaşları ve diğer arkadaşlarıyla yapılan kişisel görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler, Apollon Silagadze'nin 20. yüzyılın ikinci yarısında ve 21. yüzyılda bir dilbilimci, siyasetçi, aynı zamanda bir aydın ve fikir adamı olarak ön plana çıkmış olduğunu göstermektedir. Gerek ilmî, gerekse gençliği ve toplumu bilinçlendirmeye yönelik kaleme aldığı güncel yazılarında

bunu tespit etmek mümkündür. Öğrencilerinin ifadelerinden, Silagadze'nin zaman zaman sert, ancak her zaman adaleti gözeten, geleceğin teminatı olan gençlerin ilmî ufuklarını açmaya çalışan bir ilim adamı olduğu anlaşılmaktadır.

Arap edebiyatına dair çalışmaları incelendiğinde Gürcü doğu bilimcinin, Arap edebiyatı alanında “yeni” devrimini araştırdığı, hem nesir hem de nazımda yeni ve güncel deneyimler hakkında bilgi verdiği, modern Arap edebiyatının gelişmesine katkı sağlayan öncü şairleri izlediği anlaşılmaktadır.

Silagadze'nin Kur'an-ı Kerim tercümesinin, diğer özelliklerinin yanı sıra, kendisinden önce yapılan iki tercüme hakkında da fikir edinmemizi sağlayan eleştirel üslubu sayesinde son derece kıymetli olduğu söylenebilir. Özellikle Hz. İsa'yla ilgili ayetlerin bir gayr-ı Müslim tarafından nasıl anlaşıldığını göstermesi bakımından tercüme ayrıca önem arz etmektedir. Onun Hz. İsa'nın yaratılışı, göğe yükselişi, tekrar inmesi meselesi gibi konularda İslam'ın geleneksel anlayışına uyumlu görüşlerinden hareketle Silagadze'nin mutedil bir oryantalist olduğunu söylemek mümkündür.

Gürcü doğu bilimcinin makale ve köşe yazıları da genel itibarıyla dilbilim ve çağdaş Arap edebiyatı ağırlıklıdır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim konularına dair yazılar da yazan Apollon Silagadze'nin ilginç ve bazı yararlı noktalara değindiği görülmektedir.

Bu çalışma, duayen bir Gürcü araştırmacının Arap dili ve edebiyatına dair eserlerini bilim dünyasına tanıtmaya ve geçmişten bugüne Gürcistan'da yetişmiş, genelde ilahiyat ile dil-edebiyat özelde ise Arap dili ve edebiyatı alanında eser vermiş diğer araştırmacılarla daha yakından ilgilenme sürecine mütevazı bir katkı sağlayabilirse hedefine ulaşmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdul Kerim ed-Duceyli'nin Hayatı. http://www.almoajam.org/poet_details.php?id=4143 adresinden 12.08.2019 tarihinde edinilmiştir.
- Andronikashvili Maia – Antidze-Kakhidze Nino – Gardavadze Darejani. *Modern standart Arapça el Kitabı - The manual of Modern Standard Arabic*. Tiflis: Universal Yayınları, 2010.
- Bainraiks, U. (1972) 42.).
- Cantarino, V. (1975). *Arabic Poetics in the Golden Age*, Leiden.
- Çağrıçı, Musta – Donmez, İbrahim Kâfi – Gümüş, Sadrettin – Karaman, Hayrettin – Turgut, Ali – Özek, Ali. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâl*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Çelik Ömer, Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerîm Mealî ve Tefsîri İstanbul: Erkan yayınları, (2013):
- Ejibadze Nino, <http://science.org.ge/newsite/wp-content/uploads/ckap.pdf> adresinden 09.02.2019. tarihinde edinilmiştir.
- Ejibadze Nino. *Egıpturi Dialektebis Gramatika*. Tiflis: Universal yayınları, 2010.
- Edjibadze Nino. “Apollon Silagadze”, *Tiflis Devlet Üniversitesi Gazetesi*, 18 Eylül 2017, 15.
- Ejibadze, N. (2010). *Mısır Diyalekti (lehçe) dilbilgisi*, I, Tiflisi, 22-26
- Günaydın, Muhammed. “Arap Dili Öğretiminin Tarihiçesi”. İstanbul: Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, say: 16, (2007): 349.
- G.D.B. (2017). Gürcistan Dışişleri Bakanlığı <http://mfa.gov.ge/News/saqartvelosagareo-saqmeta-saministro-grma-mcukha.aspx?CatID=5> adresinden 02.06.2019. tarihinde edinilmiştir.
- Gürcüce Kutsal kitap (Eski ve Yeni Ahid) <http://holybible.ge/bible/georgian/book> adresinden 02.06. 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Holes, Clive. (2004). “Modern Arabic”: Structures, Functions and Varieties, Washington.
- Kaye, S. (1994). “Formal vs. Informal in Arabic.” – *Journal of Arabic Linguistics*

- Kazan, Ramazan. “Arap Edebiyatında Serbest Şiirin İlk Örneklerinden: Bedr Şâkir es-Seyyâb’ın “Unşûdetu’l-Matar/Yağmurun Türküsü” Adlı Şiiri”. Süleyman Demiel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/34 (2015): 47-74.
- Krachkovsky, Yulianovich Ignaty, (1963). Kraçkovskogo, Kur’an, Pervob U Komentarii, Moskova.
- Kropp, Manfred S. Preface. (2007). *Results of Contemporary Research on the Quran*, Beirut.
- Lobjanidze Giorgi. *Kur’an-ı Kerim Tercümesi*. Tiflis: Kavkasiuri Sakli Yayınları - Caucasian House Yayınları, 2006.
- Makhatadze, Ketı (Apollon Silagadze’nin Öğrencisi). Gürcistan Haşuri doğumlu, 31 yaşında, Öğretmen (özel dersler vermektedir). Tiflis’te oturuyor. Görüşme 11.04.2018.
- Mirianashvili, Petre. *Kur’ani Muhammedisa*, Tiflis yayınları 1906.
- Modebadze, Rusudan (Apollon Silagadze’nin 2. Eşi). Gürcistan Tiflis doğumlu, 52. Yaşında, şuanda işsiz, ev hanımıdır, Tiflis’te oturuyor. Görüşme 20.05.2018.
- M.S. Kropp, Preface. Results of Contemporary Research on the Quran, Ed. By Manfred S. Kropp, Beirut, 2007, p. 3-8.
- Nâzik el-Melâ’ike’nin Hayatı. <http://gazetekarınca.com/2018/01/arap-siirinde-devrim-yaratan-ataerkiyi-reddeden-bir-kadin-nazik-al-malaika/> adresinden 16.08.2019 tarihinde edinilmiştir.
- Nadiradze, Otar. Gürcüstan Batum Khulo doğumlu, 44 yaşında (Gürcüstan Türkiye Dostluk Dernek başkanı) Batum’da oturur, Görüşme: 03.02.2019.
- Nöldeke, Th. (1909). *Geschichte des Qurans*, (I), Leipzig.
- Paul, H. (1937). *Prinzipien der Sprachgeschichte*, Halle, Saksonya-Anhalt; çev. (Rusçaya tercüme edilmiştir 1960. Printsipi İstorii İazik 277-280.)
- Sachau, E. (1889). *Arabische Volkslieder aus Mesopotamiaen*, Berlin
- Silagadze, Apollon. *On Arabic Diglossia*. Tiflis: Universal Yayınları, 2012.
- Silagadze, Apollon. *On a Unique Arabic Verse Form - Eşsiz Arap Şiir Formu Üzere*. Tiflis 1992.

- Silagadze, Apollon. *Ahali Arabuli Versifikasiis İstoriidan - Yeni Arap Nizamı Tarihçesi*. Tiflis: Universal Yayınları, 2009.
- Silagadze, Apollon. *Kur'an-i Kerim Tercümesi*. 1. Kitap, Tiflis: Universal Yayınları, 2009.
- Silagadze, Apollon. *Kur'an-i Kerim Tercümesi*. 2. Kitap, Tiflis: Universal Yayınları, 2009.
- Silagadze, Apollon. *Kur'an-i Kerim Tercümesi*. 3. Kitap, Tiflis: Universal Yayınları, 2010.
- Silagadze, Apollon. *Kur'an-i Kerim Tercümesi*. 4. Kitap, Tiflis: Universal Yayınları, 2012.
- Silagadze, Apollon. "Kur'an ve Efes Gençlerin Hikayesi" Tiflis: *çveni mtserloba dergisi* 2/16 (2007): 20-22.
- Silagadze, Apollon. "Emîn b. Fâris b. Antûn er-Reyhânî ve Şiirleri". Tiflis: *çveni mtserloba dergisi* 2/16 (2007): 44-46.
- Silagadze, Apollon. "Towards the Question of Arabic Loan Words - Arabizmebis sakithistvis - Arapçadan Gürcüceye Girmiş Kelimeler Hakkında". Tiflis: *Agmosavleti da Kavkasia dergisi* N:4. (2006): 218-221.
- Silagadze, Apollon. "“On Some Meanings in the Koran 1. Muslim”, Kur'an-ı Kerim'de Bazı Anlamlar Üzerine Müslim Kavramı". Tiflis: *Akhali Agmosavleti da Sakartvelo dergisi* (2011): 131-136.
- Silagadze, Apollon. "Kur'anis Pirveli Suris Spetsipikis Şesaheb - Kur'an-ı Kerim'in İlk Sûresinin Husûsiyeti". Tiflis: *Agmosavleti da Kavkasia dergisi* N:6. (2008): 117-119.
- Silagadze, Apollon. "Ahali Arabuli Literaturis Ganvitarebis Protsesi da Arabuli Literaturtmtsodneoba - Yeni Arap Edebiyatının Gelişme Süresi ve Arap Literatür Bilgisi". Tiflis: (1989). 08-022.
- Silagadze Apollon (Özgeçmiş)
- <http://science.org.ge/old/Election%202013/Apollon%20Silagadze.pdf> adresinden 02.06.2019. tarihinde edinilmiştir.
- Silagadze Apollon. Resim, <http://guardian.ge/27036-75-tslis-asakshi-cnobili-qarthveli-mecnieri-da-diplomati-profesori-Apollon-silagadze-gardaicvala.html>

ve

http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/151560/1/Apollon_Silagadze.jpg
adresinde 15.06.2019. tarihinde edinilmiştir.

Silagadze, *Arapçadan Gürcüceye Girmiş Kelimeler Hakkında*, (Tiflis: Dergi Doğu ve Gürcüstan N:4.) 218.; (Eds) У. Вайнрайх, Одноязычие и многоязычие, Новое в лингвистике, вып. VI, Москва, 1972. S,42.

Sprenger, A. (1869.) *Das Leben und die Lehre des Mohammed*, (I), Berlin.

Talahadze, Eka. Gürcistan TV 2. Kanalın Apollon Silagadze ile yaptığı röportajı.
https://www.youtube.com/watch?v=_ntXZEMPwXE adresinden
02.06.2019. tarihinde edinilmiştir.

Tsereteli, Giorgi. (1947). “*Sami Dilleri ve Onların Anlamları Gürcü Kültür Tarihinin Anlamı*, (TSU Bilimsel Raporların toplaması. N: I) Tiflis.

Türkçe Kutsal Kitap (Eski ve Yeni Ahid)
<https://christiananswers.net/turkish/bible-tr/tr-lev10.html> adresinden 02.06.
2019 tarihinde edinilmiştir.

Watt, W. M. (1970). “*Bell’s Introduction to the Quran: Completely revised and enlarged.*” Edinburgh

EKLER

Prof. Dr. Apollon SĪLAGADZE

Gürcistan Kahire Büyükelçisi Apollon SİLADZE Güven Mektubu Verirken
(1998)

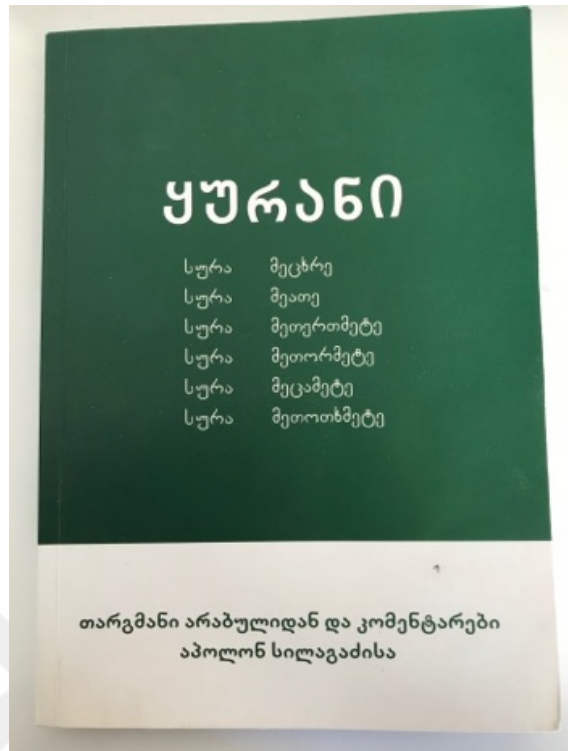
Diğer Tören Resimleri

Prof. Dr. Apollon SİLADZE'nin Bakü Devlet Üniversitesi
Ziyaretinden Kareler (2015)

Prof. Dr. Apollon Silagadze ile Röportaj

Apollon Silagadze'nin Kur'an-ı Kerim Tercümesi

(4. Kitabın Ön ve Arka Kapağı)

ÖZ GEÇMİŞ

ÖZ GEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Gocha Kochalidze		
Doğum Yeri ve Yılı	Batum, Hulo İlçesi – 24.02.1981		
Medeni Durumu	Bekâr		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	Türkçe – iyi, Arapça –iyi, Rusça –orta		
Öğrenim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lisans	2005	2011	Marmara Üniversitesi
Yüksek Lisans	2013		
Doktora			
Çalıştığı Kurum (/lar)		Başlama - Ayrılma Yılı	
1.Gürcistan Gençlere Yardım Vakfı		2011	2012
2.Gürcistan Müslümanların Dini İdaresi		2015	
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar			
Aldığı Ödüller			
İletişim (eposta)	gochaa.geo@gmail.com		